

T.C.
GAZİANTEP ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İKTİSAT ANA BİLİM DALI

**TÜRKİYE-IRAK EKONOMİK İLİŞKİLERİ ve
GAZİANTEP- IRAK İHRACATI**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

HÜSEYİN ARAS

**GAZİANTEP
TEMMUZ 2019**

T.C.
GAZİANTEP ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İKTİSAT ANA BİLİM DALI

TÜRKİYE-IRAK EKONOMİK İLİŞKİLERİ ve
GAZİANTEP – IRAK İHRACATI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

HÜSEYİN ARAS

Tez Danışmanı: Dr. Öğr. Üyesi Yusuf BOZGEYİK

GAZİANTEP
TEMMUZ 2019

T.C.
GAZİANTEP ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İKTİSAT ANA BİLİM DALI

Türkiye-İrak Ekonomik İlişkileri ve Gaziantep-İrak İhracatı

HÜSEYİN ARAS

Tez Savunma Tarihi: 24.07.2019

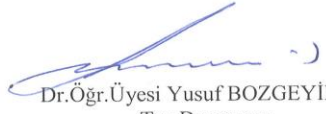
Sosyal Bilimler Enstitüsü Onayı

Doç.Dr. Zekiye ANTAKYALIOĞLU
SBE Müdürü

Bu tezin Yüksek Lisans tezi olarak gerekli şartları sağladığımı onaylarım.

Prof. Dr. İbrahim ARSLAN
Enstitü ABD Başkanı

Bu tez tarafımca (tarafımızca) okunmuş, kapsamı ve niteliği açısından bir Yüksek Lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

Dr. Öğr. Üyesi Yusuf BOZGEYİK
Tez Danışmanı

Bu tez tarafımızca okunmuş, kapsam ve niteliği açısından bir Yüksek Lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

Jüri Üyeleri:

Prof. Dr. İbrahim ARSLAN (Başkan)

Dr. Öğr. Üyesi Yusuf BOZGEYİK (Danışman)

Dr. Öğr. Üyesi M. Vahit EREN (Üye)

İmzası

ABSTRACT
TURKEY-IRAQ AND ECONOMIC RELATIONS and
GAZİANTEP-IRAQ EXPORT

ARAS, Hüseyin
M. A. Thesis, Department of Economics
Supervisor: Asisst. Prof. Dr. Yusuf BOZGEYİK
JULY 2019, 112 pages

Countries do not have enough resources to meet all their needs, and they do not want to waste resources that they have more than they need. Therefore, the countries that sell the goods in excess of them, to buy the less ones in the international trade is the main reason for countries to trade with each other. Studies have also been given the outlook for the economy and foreign trade indicators of Gaziantep and Iraq with Turkey and Iraq. In addition, the products that are subject to imports and exports between the two countries, and Gaziantep, which is one of the important trade and industrial centers of our country, create value added in industry and trade, and how the economic potential of Gaziantep has an economic power potential in terms of the development of the country and regional economy. The characteristics and statistics of exports to Turkey were emphasized.

According to the findings of the study will allow Turkey to increase its exports to Gaziantep in Iraq and the potential use exports to Iraq and advantages can gain factors are set after the increase. The main purpose of the study and Gaziantep from Turkey's exports to Iraq is to determine how to increase along with detailed analysis.

Key words: Foreign trade, export, import, Gaziantep-Iraq relations and Gaziantep economical indicators

ÖZET

TÜRKİYE-IRAK EKONOMİK İLİŞKİLERİ ve GAZİANTEP-IRAK İHRACATI

ARAS, Hüseyin

Yüksek Lisans Tezi, İktisat Ana Bilim Dalı

Tez Danışmanı: Dr. Öğretim Üyesi Yusuf BOZGEYİK

TEMmuz 2019, 112 sayfa

Ülkeler tüm ihtiyaçlarını karşılayacak miktarda kaynağa sahip olmadıkları gibi ihtiyaç duyduklarından fazlasına sahip olduğu kaynakları da israf etmemek isterler. Bundan dolayı ülkelerin kendilerinde fazla olan malları satıp, az olanları satın almaları uluslararası ticarete bulunmaları, ülkelerin birbirleriyle ticaret yapmaya götüren başlıca nedendir. Çalışmada Türkiye – Irak ve Gaziantep – Irak ekonomilerinin genel görünüşleri ve dış ticaret göstergelerine yer verilmiştir. Ayrıca iki ülke arasında ithalata ve ihracata konu olan ürünler ve ülkemizin önemli ticaret ve sanayi merkezlerinden biri olan Gaziantep’in sanayi ve ticarete katma değer yaratarak ürettiği ürünlerin gerek ülke gerekse bölge ekonomisinin gelişmesi yönünden nasıl bir ekonomik güç potansiyeline sahip olduğu ve Gaziantep’ten Irak’a yapılan ihracatın nitelikleri ve istatistikleri üzerinde durulmuştur.

Çalışmanın bulgularına göre Türkiye’nin Irak’a ihracat potansiyelini kullanmasında ve Gaziantep’in Irak’a yapacağı ihracatını arttırmasını sağlayacak faktörler ve artış sonrası elde edebileceği avantajlar belirtilmiştir. Bu çalışmanın temel amacı Türkiye ve Gaziantep’ten Irak’a yapılan ihracatın detaylı analizi ile birlikte nasıl arttırılabileceğini tespit etmektir.

Anahtar Kelimeler: Dış ticaret, ihracat, ithalat, Gaziantep-Irak ilişkileri, Gaziantep ekonomik göstergeleri

ÖNSÖZ

Ülke ekonomileri için dış ticaret hayati derecede önemlidir. Her ülke ihracatını artırmak ve dış ticaretini yönlendirmek ister. Ülkeler sahip oldukları farklılıkları yani eşit oranda sahip olunmayan doğal kaynakları kullanarak üretim farklılaşması ile karşılıklı ticaret getirilerini maksimum seviyeye çıkarmak isterler. Ayrıca dış ticaret ile üretimde ölçek ekonomilerinin etkin bir biçimde kullanılma fırsatı doğar.

Bu çalışmanın temel amacı Türkiye ve Gaziantep'ten Irak'a yapılan ihracatın detaylı analizi ile birlikte nasıl arttırılabileceğini tespit etmektir.

Hazırlamış olduğum bu çalışmada kıymetli zamanlarını ayırıp, değerli bilgilerini benimle paylaşan, yol gösteren ve yardımlarını esirgemeyen değerli danışman hocam Dr. Öğr. Üyesi Yusuf BOZGEYİK'e teşekkürü bir borç bilirim. Maddi ve manevi olarak büyük bir sabırla desteğini esirgemeyen sevgili eşim Nihal ARAS'a, varlığı ile mutluluk kaynağım olan oğlum Ahmet Aslan'a, aileme ve meslektaşlarım Müfettiş Metin PİR ve Müfettiş Recep ÇİNKİLİÇ'a sonsuz teşekkürlerimi sunuyorum.

Hüseyin ARAS

Temmuz 2019

İÇİNDEKİLER

ABSTRACT	IV
ÖZET.....	V
ÖNSÖZ.....	VI
İÇİNDEKİLER	VII
TABLolar	X
ŞEKİLLER	XIII
HARİTALAR	XIV
KISALTMALAR	XV
BİRİNCİ BÖLÜM.....	1
GİRİŞ	1
1.1.GİRİŞ	1
İKİNCİ BÖLÜM	5
2.1.TÜRKİYE VE IRAK EKONOMİLERİNİN VE DIŞ TİCARETLERİNİN GENEL GÖRÜNÜMÜ	5
2.1.1.Türkiye Ekonomisinin Genel Görünümü.....	5
2.1.1.1.GSYH, Sektörel Dağılımı ve Büyüme	5
2.1.1.2.Enflasyon Oranı	6
2.1.1.3.Borçlanma	7
2.1.1.4.Cari Denge	9
2.1.1.5.Döviz Kurları	10
2.1.1.6.Nüfus, İşgücü ve İşsizlik	10
2.1.2.İrak'ın Genel Görünümü	12
2.1.2.1. Irak'ın Siyasi, Hukuki ve Etnik Yapısı	12
2.1.2.2.İrak Ekonomisinin Genel Görünümü	14
2.1.2.3.Sektörler İtibariyle Irak'ın Ekonomik Durumu	19
2.2.TÜRKİYE DIŞ TİCARETİNİN GENEL GÖRÜNÜMÜ	20
2.2.1.Dış Ticaret Kavramı.....	20

2.2.2.Türkiye'nin Fasıllara Göre İhracatı.....	22
2.2.3.Türkiye'nin Fasıllara Göre İthalatı.....	23
2.2.4.Türkiye'nin Dış Ticaret Anlaşmaları	24
2.2.5.Ticaret ve Ekonomik İş Birliği Anlaşmaları	25
2.3.IRAK DIŞ TİCARETİNİN GENEL GÖRÜNÜMÜ.....	27
2.3.1.Irak'ın Genel Dış Ticareti	27
2.3.2.Irak'ın Fasıllara Göre İhracatı	30
2.3.3.Irak'ın Fasıllara Göre İthalatı	31
2.3.4.Irak'ın Dış Ticaret Anlaşmaları	33
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM	35
3.1.TÜRKİYE – IRAK ARASI İLİŞKİLER	35
3.1.1.Türkiye Irak Siyasi- Diplomatik İlişkileri.....	35
3.1.1.1. 1926 – 1958 Dönemi.....	35
3.1.1.2. 1960 – 1990 Dönemi.....	35
3.1.1.3. 1990 – 2015 Dönemi.....	36
3.2.TÜRKİYE VE IRAK ARASINDAKİ TİCARET AKIMLARI	36
3.2.1.Türkiye ve Irak Arasındaki Dış Ticaretin Gelişimi.....	36
3.2.1.1.Birleşmiş Milletler Ambargosu Dönemi: 1991-2003	37
3.2.1.2.Birleşmiş Milletler Ambargosu Sonrası Dönem:2003-2017	40
3.3.TÜRKİYE VE IRAK ARASINDAKİ DIŞ TİCARET İSTATİSTİKLERİ	42
3.3.1. Dış Ticaret.....	42
3.3.2.Sektörlere Göre Türkiye-Irak İlişkileri	44
3.3.2.1. Müteahhitlik ve İnşaat Sektörü	44
3.3.2.2. Tarım ve Ormancılık	45
3.3.2.3.Madencilik ve Taşocakçılığı	45
3.3.3.Geniş Ekonomik Kategoriler Sınıflandırmaya Göre Türkiye ve Irak Arasındaki Dış Ticaret İstatistikleri.....	46
3.3.3.1.Uluslararası Standart Ticaret Sınıflamasına Göre Türkiye ve Irak Arasındaki Dış Ticaret İstatistikleri.....	47
3.3.3.2.Fasıllara Göre Türkiye ve Irak Arasındaki Dış Ticaret İstatistikleri.....	49
3.3.3.3.Türkiye'nin Irak'tan İthalatında Öne Çıkan Ürünler	53
3.3.3.4.Irak'ın Türkiye'den İthalatında Öne Çıkan Ürünler	54
3.4.TÜRKİYE VE IRAK ARASINDAKİ DIŞ TİCARET ANLAŞMALARI.....	56
3.4.1.Türkiye ve Irak Arasındaki Petrol Ticareti	57

3.4.1.1.Türkiye'nin Petrol İthalatı ve İhracatçı Ülke Olarak Irak	57
3.4.1.2.Irak'ın Petrol İhracatı ve İthalatçı Ülke Olarak Türkiye	58
DÖRDÜNCÜ BÖLÜM	60
4.1.GAZİANTEP'İN TARİHİ ve COĞRAFİ YAPISI	60
4.1.1.Gaziantep'e Genel Bir Bakış	60
4.2. GAZİANTEP'İN EKONOMİK YAPISI	62
4.2.1.Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Düzeyi	62
4.2.2.İstihdam ve İşsizlik	63
4.2.3.Gaziantep Dış Ticareti.....	65
4.2.4.Gaziantep İhracatının Özellikleri	72
4.2.5.Gaziantep'in Türkiye Dış Ticaretindeki Yeri	76
4.2.5.1.Gaziantep'in Dış Ticarete Güneydoğu Anadolu Bölgesindeki Liderliği.....	76
4.2.5.2.Yıllara göre Irak'a En Fazla İhracat Yapan 10 il	77
4.2.5.3.Yıllara Göre Gaziantep-Irak Dış Ticaret Rakamları	78
4.2.5.4. Güneydoğu Anadolu İhracatçıları Birlikleri'nden Irak'a yapılan İhracatın Analizi	78
SONUÇ VE ÖNERİLER.....	81
KAYNAKÇA	86
Ek-1	91
ÖZGEÇMİŞ.....	95

TABLOLAR

Tablo 2. 1. Temel Ekonomik Göstergeler	5
Tablo 2. 2. Katma Değer Artış Hızları ve Sektörlerin GSYH İçindeki Payı	6
Tablo 2. 3. Yıllık Nüfus Artış Hızı	11
Tablo 2. 4. Irak'ın Künyesi.....	13
Tablo 2. 5. Temel Ekonomik Göstergeler	14
Tablo 2. 6. Irak Nüfusu ve Nüfus Artış Hızı.....	18
Tablo 2. 7. Türkiye'nin Temel Dış Ticaret İstatistikleri	22
Tablo 2. 8. Fasıllar İtibariyle Türkiye'nin En Önemli İhracat Ürünleri.....	23
Tablo 2. 9. Fasıllar İtibariyle Türkiye'nin En Önemli İthalat Ürünleri	24
Tablo 2. 10. Türkiye'nin Üye/Taraf Olduğu Küresel ve Bölgesel Organizasyonlar ..	25
Tablo 2. 11. Türkiye'nin Taraf Olduğu Ticaret ve Ekonomik İş birliği Anlaşmaları.	26
Tablo 2. 12. Türkiye'nin Taraf Olduğu STA Listesi	27
Tablo 2. 13. Irak'ın Temel Dış Ticaret İstatistikleri	28
Tablo 2. 14. Fasıllar İtibariyle Irak'ın En Önemli İhracat Ürünleri.....	31
Tablo 2. 15. Fasıllar İtibariyle Irak'ın En Önemli İthalat Ürünleri.....	32
Tablo 2. 16. Irak'ın Üye/Taraf Olduğu Küresel ve Bölgesel Organizasyonlar	33
Tablo 2. 17. Irak'ın Taraf Olduğu Tercihli Ticaret Anlaşmaları	34
 Tablo 3. 1. Türkiye'nin 2005-2009 yılları arası Irak ile yaptığı ikili anlaşmalar	36
Tablo 3. 2. Körfez Savaşı Sonrası Türkiye'nin Irak ile Ticareti (Milyon \$)	38
Tablo 3. 3. Türkiye-Irak Dış Ticaret Değerleri	42
Tablo 3. 4. Türkiye'nin En Fazla İthalat Yaptığı 10 Ülke (2016-2018 yılları).....	43
Tablo 3. 5. Türkiye'nin En Fazla İhracat Yaptığı 10 Ülke (2016-2018 yılları).....	43
Tablo 3. 6. Yıllara göre Irak-Türkiye arası demir çelik ürün grubunda ithalat ve ihracat rakamları	44
Tablo 3. 7. 2014-2018 yılları arası Türkiye-Irak arası Tarım ve Ormancılık alanındaki ticari rakamlar	45

Tablo 3. 8. 2014-2018 yılları arası Türkiye-Irak arası Madencilik ve Taşocakçılığı alanındaki ticari rakamlar.....	45
Tablo 3. 9. BEC Sınıflandırmaya Göre Türkiye'nin Irak Dış Ticareti	47
Tablo 3. 10.SITC Rev.3 Birinci Düzey Kategoriler.....	47
Tablo 3. 11.SITC Rev.3 Birinci Düzeye Göre Türkiye'nin Irak'a İhracatı	48
Tablo 3. 12. SITC Rev.3 Birinci Düzeye Göre Türkiye'nin Irak'tan İthalatı	49
Tablo 3. 13.Fasıllar İtibariyle Türkiye'nin Irak'a İhracatı – 2018 Yılı.....	50
Tablo 3. 14. Fasıllar İtibariyle Türkiye'nin Irak'tan İthalatı 2017-2018 yılları değişim	51
Tablo 3. 15. Fasıllar İtibariyle Türkiye'nin Irak'tan İthalatı – 2018 Yılı	52
Tablo 3. 16. Fasıllar İtibariyle Türkiye'nin Irak'tan İthalatı 2017-2018 yılları değişim	53
Tablo 3. 17. Türkiye'nin Irak'tan İthal Ettiği Başlıca Ürünler	54
Tablo 3. 18. Irak'ın Türkiye'den İthal Ettiği Başlıca Ürünler	55
Tablo 3. 19. Türkiye ile Irak Arasında Yürürlükteki Anlaşma ve Protokoller	57
Tablo 3. 20. Türkiye'nin Ükelere Göre Petrol İthalat Miktarları ve Payları(ton).....	58
 Tablo 4. 1.Gaziantep Ekonomik ve Sosyal Durum Profili (2018).....	60
Tablo 4. 2. Gaziantep Nüfus İstatistikleri	61
Tablo 4. 3. Üretim ve Ticaret Alt Endeksi'nde çekim Gücü Azalan İller	62
Tablo 4. 4. Rekabet Gücü Yüksek Sektörler.....	63
Tablo 4. 5. TRC 1 Bölgesinde istihdam bilgileri	64
Tablo 4. 6. İşyeri ve Çalışan Sayısı.....	65
Tablo 4. 7.Türkiye Ekonomisinde Gaziantep'in Yeri.....	66
Tablo 4. 8. İlk 1.000 İhracatçı Firmaların İllere Göre Dağılımı	66
Tablo 4. 9. 2018 Gaziantep İhracat Karnesi.....	67
Tablo 4. 10. 2018'e göre Türkiye ihracat sıralaması (Bin \$).....	67
Tablo 4. 11. 2018 yılı için TOBB Sanayi veri Tabanına Göre Gaziantep'in Bazı Ürünlerde Türkiye Üretimindeki Payı (%)	68
Tablo 4. 12. 2015-2018 yılları arası Gaziantep'in İhracat ve İthalatta Türkiye içindeki Payı.....	68
Tablo 4. 13.Yıllara Göre Gaziantep Dış Ticaret Göstergeleri (Bin \$).....	69
Tablo 4. 14. Gaziantep Organize Sanayi Bölgeleri İstihdam ve Firma Bilgileri	70
Tablo 4. 15. Gaziantep'ten Yapılan İhracatın İlk 10 Ülke İçin Miktar Dağılımı (\$).....	71

Tablo 4. 16. Gaziantep'teki yabancı firmaların menşeleri.....	72
Tablo 4. 17. Gaziantep'ten Yapılan İhracatın Sektörel Dağılımı (Bin \$) (2017-2018)	73
Tablo 4. 18. En Fazla İhracat Yapan 10 İl Arasında Gaziantep'in Yeri (2018).....	75
Tablo 4. 19. Gaziantep'in 2018 yılı Ortadoğu ülkelerine yapmış olduğu ihracat rakamları	75
Tablo 4. 20. 2018 yılı Güneydoğu Anadolu Bölgesinin İhracat ve İthalat rakamları	76
Tablo 4. 21. Gaziantep'in Fasıllara Göre Dış Ticareti (En yüksek 10 fasıl).....	76
Tablo 4. 22. ISIC Sınıflamasına Göre Gaziantep İhracatı	77
Tablo 4. 23. Irak'a En Fazla İhracat Yapan 10 il (\$).....	77
Tablo 4. 24. Irak-Gaziantep arası İthalat ve İhracat rakamları	78
Tablo 4. 25. GAİB-Irak İhracat İstatistikleri.....	79
Tablo 4. 26. GAİB İhracatının Yıllara Göre Değişimi (2016-2018).....	79
Tablo 4. 27. Mal Grubu Bazında GAİB-Irak İhracatı İstatistikleri (2018)	80

ŞEKİLLER

Şekil 2. 1. 2010-2018 yılları enflasyon grafiği	7
Şekil 2. 2. AB Tanımlı Genel Yönetim Borç Stoku (%GSYH).....	8
Şekil 2. 3. Türkiye’de İşsizlik Oranları.....	11
Şekil 2. 4. Irak’ın Temel Dış Ticaret Değişkenleri İtibariyle Trendleri.....	29
Şekil 3. 1. Körfez Savaşı Sonrası Türkiye’nin Irak ile Ticareti (Milyon \$).....	39
Şekil 4. 1. 2012-2018 yılları arası Gaziantep Dış Ticaret Rakamları Grafiği.....	69
Şekil 4. 2. Firmaların Sektörel Dağılım Grafiği.....	70
Şekil 4. 3. Gaziantep’ten Yapılan İhracatın Dağılımı	71
Şekil 4. 4. Gaziantep’teki yabancı firmaların menşeleri	72
Şekil 4. 5. Ürün Grupları Grafiği	74

HARİTALAR

Harita 2. 1. Irak'ın coğrafi konumu	12
Harita 2. 2. Son dönem Irak'taki Mezhepsel Nüfus Dağılımı	14
Harita 2. 3. Irak'ın Ülkeler İtibariyle İhracat Haritası 2018	29
Harita 2. 4. Irak'ın Ülkeler İtibariyle İthalat Haritası 2018	30

KISALTMALAR

AB : Avrupa Birliği

ABD : Amerika Birleşik Devletleri

Age : Adı geçen eser

AGİT : Türkiye ve Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı

BAE : Birleşik Arap Emirlikleri

BEC : Geniş Ekonomik Grupların Sınıflaması

BM : Birleşmiş Milletler

DEİK : Dış Ekonomik İlişkiler Kurulu

DTÖ : Dünya Ticaret Örgütü

EU : Avrupa Birliği

G-20 : Gelişmiş 20'ler Grubu

GAİB : Güneydoğu Anadolu İhracatçılar Birliği

GATS : Hizmet Ticareti Genel Anlaşması

GSMH : Gayri Safı Milli Hasıla

GSYH : Gayri Safı Yurt İçi Hasıla

GTO : Gaziantep Ticaret Odası

HM : Hazine Müsteşarlığı

ICAO : Uluslar arası Sivil Havacılık Örgütü

IMF: International Money Form

IQD : Irak Dinarı

ISIC : Uluslararası Standart Sanayi Sınıflaması

İKA : İpek Kalkınma Ajansı

İSO : İstanbul Sanayi Odası

İŞKUR : Türkiye İş Kurumu

KBY : Kürdistan Bölgesel Yönetimi

MG : Milli Gelir

OECD: İktisadi İş birliği ve Kalkınma Teşkilatı

OPEC : Petrol İhraç Eden Ülkeler Birliği

OSB : Organize Sanayi Bölgesi

PAFTA : Pan Arab Serbest Ticaret Bölgesi

PP : Poli Propilen

QAPEC : Petrol İhracatçısı Arap Ülkeleri Örgütü

SGK : Sosyal Güvenlik Kurumu

SGP : Satın Alma Gücü Paritesi

SITC : ULUSLAR ARASI STANDART TİCARET SINIFLANDIRMASI

STA : Serbest Ticaret Anlaşmaları

TC : Türkiye Cumhuriyeti

TC : Türkiye Cumhuriyeti

TCMB : Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası

TİM : Türkiye İhraatçılar Meclisi

TL : Türk Lirası

TMSF : Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu

TOBB : Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği

TRC1 : Adıyaman, Gaziantep ve Kilis İllerini kapsayan Düzey 2 Bölgesi

TÜFE : Tüketici Fiyat Endeksi

TÜİK : Türkiye İstatistik Kurumu

URAK : Uluslar arası Rekabet Araştırmaları Kurumu Derneği

WTO : Dünya Ticaret Örgütü

YDSK : Yüksek Düzeyli Stratejik İş Birliği Konseyi

Yi-ÜFE: Yurt İçi Üretici Fiyat Endeksi

\$: Amerikan doları

BİRİNCİ BÖLÜM

GİRİŞ

1.1.GİRİŞ

Dış ticaret; globalleşmenin günümüzdeki en somut şeklidir. Sanayileşme ve coğrafi keşiflerle birlikte ithalat ve ihracat imkanları artmış ve bu durum kalkınmanın temel dinamizmini oluşturmuştur. Ülkeler ihracata dayalı büyüme ile hem yurt içi hem de yurt dışındaki ülkelerin ihtiyaçlarını karşılamak için üretim yapmaktadır. Katma değerli üretimle uluslararası servet transferinin yanında ülkeler sahip oldukları sanayilerini geliştirmekte ve ulusal kalkınma amacıyla gereksinimleri olan hammaddeyi ithal etmektedir.

Dış ticaretinin yarısından fazlasını Avrupa Birliği (AB) ülkeleri ile yapan Türkiye, özellikle 2000’li yılların ortalarından itibaren Ortadoğu, Kafkasya ve Kuzey Afrika gibi bölge ülkeleri ile olan dış ticaret hacmini artırmıştır. Bununla beraber 2008 küresel ekonomik krizden diğer gelişmiş ülkelerle birlikte AB ülkelerinin de oldukça etkilenmesi, Türkiye’nin dış ticaretinde bu bölgelerin önemini biraz daha ön plana çıkarmıştır. Türkiye’nin birkaç on yıldır AB’ye üye olma macerası, buna bağlı olarak ekonomik ve ticari ilişkilerinde de AB’yi hep ön planda tutmuştur. Ancak AB ülkeleri kadar olmasa da Türkiye’nin doğusu ve güneyinde ekonomik ve ticari potansiyeli yüksek ülkeler bulunmaktadır. Bunun yanında Türkiye’nin bu ülkelerle ortak tarihi, kültürel vb. bağlarının bulunması bu potansiyelin neden fazla değerlendirilemediği sorusunu gündeme getirmektedir. Bu soru, AB ve diğer gelişmiş ülkelerin ekonomik krizden yoğun bir şekilde etkilendiği şu dönemde daha fazla sorulur hale gelmiştir. Bu durum, bu çalışmanın ortaya çıkmasına vesile olmuştur.

Türkiye ile Irak arasındaki ilişkiler ortak tarihsel geçmiş, güçlü toplumsal kültürel ve komşuluk bağı esasında şekillendirilmiş, ayrıca bölgedeki ortak amaçlar için barış, istikrarın güçlendirilmesi, refah, özgürlük, ekonomik iş birliği ile diyalog mekanizmaları yer almıştır.

Türkiye açısından, Irak'ta kalıcı istikrar ve güvenliğin elde edilmesi oldukça önemlidir. Bu nedenle, Irak'ın bütünleştirici politikalarla gelir paylaşımı ve adil güç tabanında, Anayasası'nda öngörülen şekilde devam eden demokratik bir düzene kavuşarak, sınırları içinde egemenliğini ve birliğini elde ederek ülke içinde yuvalanan ve ülkemizi tehdit eden terör örgütlerini ortadan kaldırması başlıca beklentiler arasında yer almaktadır.

Irak'ın birlik ve bütünlüğünü destekleyen Türkiye, Irak'ın geleceğine ait tüm kararların, Irak Anayasası kararları ile birlikte, tüm tarafların ve Irak halkının isteği ile diyalog ve uzlaşıyla biçimlendirilmesi gerektiğine inanmakta ve bu süreçte Irak'ın hakimiyetinin, toprak bütünlüğünün ve siyasi birliğinin korunması için Irak Hükümeti ile iş birliği içinde aksiyon göstermiştir.

II. Körfez Savaşı'ndan sonra özellikle altyapı, inşaat ve enerji sektörlerinde yeniden yapılanmaya giren Irak'taki projelerin tanıtımında Türkiye – Irak İş Konseyi büyük rol oynamış ve yeniden yapılanma sürecinde lokomotif olan inşaat, enerji ve altyapı sektörlerinde çalışmalar düzenlenmiştir. Türkiye – Irak İş Konseyi, Irak'ta iş yapmakta olan Türk firmaların son yıllarda bölgedeki güvenlik zafiyeti, siyasi istikrarsızlık ve ekonomik problemlerle ilgili yaşanan mağduriyetlerin giderilmesinde aktif rol oynamış, Türk ve Irak tarafında yetkili kurumlarla görüşmeler gerçekleştirmiştir.

Türkiye ve Irak, ortak amaçlarının yanında, birlikte ve uyum içinde çaba göstermelerini gerektiren sınamalarla karşılaşmış ve bu sınamaların getirdiği fırsatlar, dönemin Türkiye Cumhuriyeti Başbakanı Recep Tayyip Erdoğan ve Irak Cumhuriyet Başbakanı Nuri El-Maliki tarafından 7 Ağustos 2007'de Türkiye'de "Türkiye Cumhuriyeti ile Irak Cumhuriyeti Arasında Mutabakat Muhtırası" imzalanmasını sağlamıştır. Bu muhtırada uzlaşılan ilke ve esaslara bağlılıkların sürekliliği ve geliştirilmesi için Yüksek Düzeyli Stratejik İş Birliği Konseyi kurulmuştur. Bu stratejik ortaklıkta başta siyasi, ekonomik, kültürel, güvenlik, su, enerji kaynakları ve askeri alanlarla alakalı başlıklar olmak üzere çok çeşitli iş birliği konuları ele alınmış ve ilgili konularla ilgili üst düzey yetkililer ve görev alanlarına giren bakanlar ve yılda bir kez olmak üzere her iki ülke Başbakanlarının eş başkanlığında toplantılar düzenlenip eylem planları geliştirilmiş ve 15 Ekim 2009'daki ilk YDSK toplantısında çeşitli alanlarda 48 anlaşma imzalanmıştır.

Dünyanın en zengin enerji kaynaklarına sahip ülkelerden biri olan Irak'ın petrol ve doğalgaz kaynaklarının uluslararası pazarlara iletilmesinde Türkiye coğrafi

yönüyle ön planda yer almaktadır. Ayrıca kaynak ve güzergâh farklılığı, uluslararası enerji güvenliğine içinde, Irak'la bu alandaki iş birliğimizin gelişmesi büyük önem arz etmektedir. 2018'de, 9,77 milyar \$ olan iki ülke arasındaki ticaret hacminin, önümüzdeki dönemde 20 milyar \$'a ulaşması amaçlanmıştır. Irak, 2018 itibarıyla 8,35 milyar \$'lık payıyla ihracatımızda dördüncü büyük ortağımız olmuştur.

Gaziantep, imalat sanayi ve ticaret yapısıyla Türkiye ekonomisinde önemli bir konumda yer almakta ve Türkiye'nin en önemli ticaret ve üretim merkezlerinden biri olarak yer almaktadır. Gaziantep'in önemli karayollarının kavşağında olması ve birçok sektörde önemli katma değer yaratan, sosyal ve kültürel potansiyeli bulunan ve aynı zamanda önemli bir istihdam merkezi olması bölge illeri arasında ön planda yer almasını sağlamakta ve Türkiye'nin önde gelen sanayi illeri arasında bulunması, yıllık ihracatta altıncı sırada yer alması bu konumunun haklılığını ortaya koymuştur.

Gaziantep ile Irak arasındaki dostluk ve kardeşliği pekiştirmek, birlik ve beraberlik içerisinde çalışma ve ortak iş imkanını yaratmak ikili ilişkilerin üst düzeyde tutulmasına ve ekonomik yönden kazan kazan politikasına vesile olmaktadır.

6,9 milyar \$'lık Gaziantep ihracatının 1,5 milyar \$'ının Irak'a gerçekleşmesi (ihracatın yaklaşık dörtte biri) Gaziantep'in en büyük ihracat pazarının Irak olduğunu ve bu rakamın aynı zamanda Türkiye'nin Irak'a olan ihracatının %18'i olması, Gaziantep-Irak ekonomik ilişkilerinin ne kadar önemli olduğunu göstermektedir.

Çalışmanın amacı, ülkemizin sınır komşusu olduğu Irak ile birçok alanda gerçekleştirilen ikili diyalogun ve özellikle de Gaziantep ilinin, Türkiye-Irak arasındaki ekonomik, sosyal, kültürel ve bilimsel iş birliğinin gelişmesine ve Gaziantep dış ticaret yapısının ihracat artırıcı analizler yapılmasına destek olarak istihdamının artırılması ve Türkiye'ye model bir dış ticaret yapısının kurulmasına örnek teşkil etme noktasında ışık tutmaktır.

Türkiye-Irak ekonomik ilişkileri ve Gaziantep-Irak ihracatını analiz etmeyi hedefleyen bu çalışma 4 bölüm altında toplanmıştır. Birinci bölüm "Giriş" bölümüdür. İkinci bölüm "Türkiye ve Irak Ekonomilerinin ve Dış Ticaretlerinin Genel Görünümü" bölümüdür.

Bu bölümde Türkiye Ekonomisinin Genel Görünümü, Irak'ın Genel Görünümü'nü ve bu başlık altında Irak'ın siyasi, hukuki, etnik ve ekonomik yapısı ayrıca Türkiye ve Irak dış ticaretlerinin genel görünümü ayrı ayrı incelenmiştir.

Türkiye-Irak arası ilişkiler üçüncü bölümün konusunu oluşturmaktadır. Bu bölümde ilk olarak, iki ülke arasındaki siyasi ve diplomatik ilişkilere değinilmiş,

izleyen alt bölümlerde ise iki ülke arasındaki ticaret akımları, dış ticaret istatistikleri, dış ticaret anlaşmaları ve ekonomik ilişkilerden bahsedilmiş ve iki ülke ithalat, ihracat, dış ticaret dengesi rakamlarının analizi yapılmıştır.

Çalışmanın dördüncü bölümünde ise ilk olarak Gaziantep'in tarihi ve coğrafi yapısı daha sonra ise ayrıntılı ekonomik yapısı anlatılmış, Gaziantep'in Türkiye dış ticaretindeki yeri rakamlarla gösterilmiş ve Güneydoğu Anadolu bölgesindeki liderliği ile birlikte yıllara göre Gaziantep'ten Irak'a yapılan ihracatın ayrıntılı analizi yapılmıştır.

Sonuçta ise gerek teorik bilgiler ve istatistiklerin değerlendirilmesi ile bazı önerilerde bulunmaktadır.

İKİNCİ BÖLÜM

2.1.TÜRKİYE VE IRAK EKONOMİLERİNİN VE DIŞ TİCARETLERİNİN GENEL GÖRÜNÜMÜ

2.1.1.Türkiye Ekonomisinin Genel Görünümü

Türkiye ekonomisi gelişen piyasa ekonomileri içinde kategorize edilen (IMF, 2017:160) özel sektör, kamu sektörüne nazaran ekonomik katma değer üretimin esasını teşkil etmektedir. Mal ve hizmetler serbest piyasa ekonomisi gereği liberal dış ticaret politikası ile piyasa koşullarında serbestçe dolaşmaktadır.

Tablo 2. 1.Temel Ekonomik Göstergeler

GÖSTERGELER	2014	2015	2016	2017	2018
Büyüme %	2,9	4	2,9	7,4	2,6
Milli Gelir (Milyar \$)	934,9	861,9	862,8	851,5	784
Kişi Başı Gelir (\$)	12.112	11.019	10.883	10.602	9.632
İstihdam (Bin Kişi)	25.933	26.621	27.205	28.189	28.738
İşsizlik (%)	9,9	10,3	10,9	10,9	13,9
İşsiz Sayısı (Bin Kişi)	2.853	3.057	3.330	3.454	3.537
Nüfus (Milyon)	77,7	78,7	79,8	80,8	80,8
İhracat (Milyar \$)	157,6	143,9	142,5	157	168,1
İthalat (Milyar \$)	242,1	207,2	198,6	233,9	223
Dış Ticaret Açığı (Milyar \$)	-84,5	-63,3	-56,1	-76,9	-55
Cari Açık (Milyar \$)	-43,7	-32,1	-33,1	-47,4	27,6
Cari Açık /Milli Gelir /(%)	-5	-3,7	-3,8	-5,6	3,6
Dış Borç (Milyar \$)	405,7	400,3	409,2	454,9	448,5
Tüfe (%)	8,2	8,9	8,6	12	20,3
Yurt İçi Tüfe (%)	6,4	5,8	10	15,4	33,6
Bütçe Açığı/Gsyh (%)	-1,1	-1	-1,1	-1,5	-1

Kaynak:TÜİK, Kalkınma Bakanlığı.

2.1.1.1.GSYH, Sektörel Dağılımı ve Büyüme

Türkiye'nin 2014-2018 yıllarına ait GSYH değişimi incelendiğinde, Tablo 2.1.'de 2017 yılında yurt içi talep artışına paralel ivme kazanması sonucu beklentilerin

üzerinde %7,4 oranındaki büyümesi, 2018 yılında azalarak %2,6 oranında gerçekleştiği görülmektedir. Türkiye'nin büyüme rakamları ile birlikte açıklanan kişi başına düşen milli geliri de 2018'de \$ cinsinden 2007 yılının gerisine düştüğü, TÜİK rakamlarına göre kişi başına düşen ortalama gelir 58 bin Türk Lirası civarında, \$ cinsinden ise 9.632 \$ olduğu gözlemlenebilir. Bu rakam belirtildiği gibi 2007 yılındaki 9.656 \$ olan kişi başına düşen ortalama gelirinde altında bir seviyedir. Bu gelir 2001'deki ekonomik krizde bir önceki yıla göre %27 gerilemiş ve 3 bin 84 \$'a inmiş, 2008'deki küresel krizle birlikte 2009'da yaşanan gerileme hariç, devamlı olarak artmış ve 2013 yılında 12 bin 480 \$'la maksimum düzeye ulaşmıştı (TÜİK, T.C.M.B.).

Ayrıca Türkiye ekonomisi 2017'ye göre 2018 yılında üretim yöntemiyle cari fiyatlarla GSYH, %19,1 oranında artarak 3 trilyon 700 milyar 989 milyon TL olmuştur. GSYH'yı oluşturan faaliyetlere bakıldığında; 2018 yılında zincirlenmiş hacim endeksi olarak tarım sektörünün katma değeri %1,3, sanayi sektörü %1,1 arttığı, inşaat sektörü ise %1,9 azaldığı görülmektedir. Ticaret, ulaştırma, konaklama ve yiyecek hizmeti faaliyetlerinin toplamından oluşan hizmetler sektörünün katma değeri ise %5,6 artış kaydetmiştir.

Tablo 2. 2. Katma Değer Artış Hızları ve Sektörlerin GSYH İçindeki Payı
(2018 yılı için Zincirlenmiş Hacim, % Değişme)

Tarım	%1,3
Sanayi	%1,1
İnşaat	- %1,9
Hizmetler	%5,6

Kaynak: TÜİK

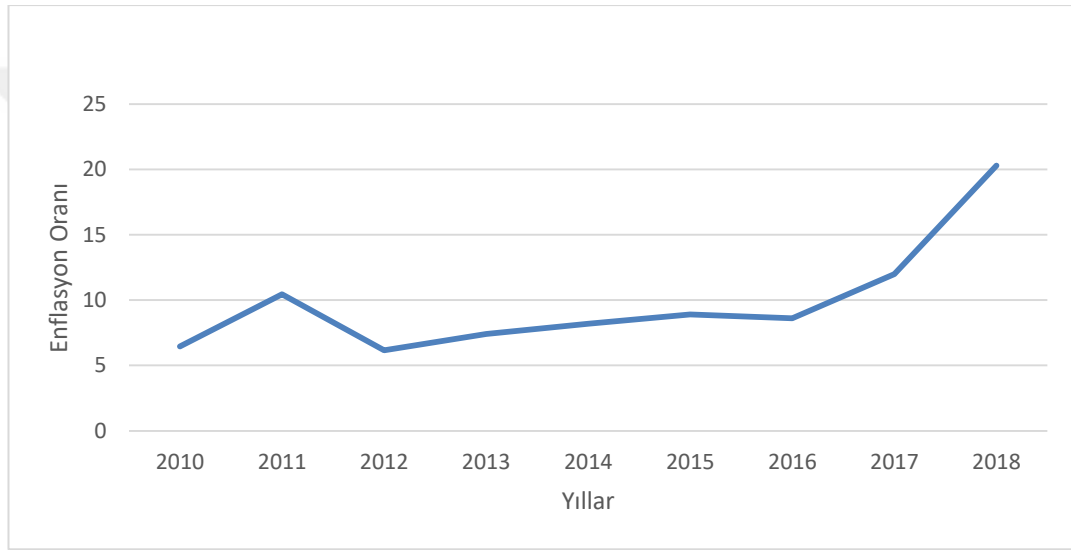
Hizmetler sektöründeki artış imalat sektöründeki artıştan fazladır. Hizmetler sektöründeki artışta; zorunlu sosyal güvenlik faaliyetleri, inşaat, finans ve sigorta faaliyetleri, kamu yönetimi, savunma faaliyetlerinde katma değerlerindeki yüksek oranlardaki artışlar etkindir. Sektörlerin 2018 yılı ekonomi içindeki payı Tablo 2.2.'de yer almaktadır.

2.1.1.2.Enflasyon Oranı

Türkiye'de enflasyonun 1980 sonrası sürecine bakıldığında iki hatta üç haneli rakamların yaşanabildiği sebebinin ise serbest piyasa ekonomisi koşullarının eksiksiz olarak uygulanamaması, ayrıca siyasi ve ekonomik kırılganlıkların yüksek olmasından kaynaklandığı görülmektedir. Bu sorunun, yapısal tedbirler alınarak çözülmesi

mümkün olduğu bilindiğinden ve 2001 ekonomik krizi sonrası ekonomide yapılan yapısal iyileştirme tedbirleri ile enflasyonda tek haneli rakamlar olduğu bilinmektedir (Rüzgâr, 2017:7).

Şekil 2.1.'de Türkiye'de enflasyonun son 5 yıllık seyri görülmektedir. 1983-1994 dönemi %62,7 olan ortalama enflasyon oranı, 1995-2001 aralığında daha da artarak %71,6 olduğu, 2001 krizinden sonra uygulanan yapısal reformlarla birlikte enflasyonda ciddi oranda bir düşüş sağlanmış ve 2002-2016 dönemindeki ortalama enflasyon oranı %10,4 olarak gerçekleşmiştir. Döviz kurlarındaki aşırı artışın yaşattığı ithal girdi fiyatlarının yüksekliğinden dolayı 2018 yılı enflasyon oranı %20'ye ulaşmıştır.

Şekil 2. 1. 2010-2018 yılları enflasyon grafiği

Kaynak: TCMB

2.1.1.3.Borçlanma

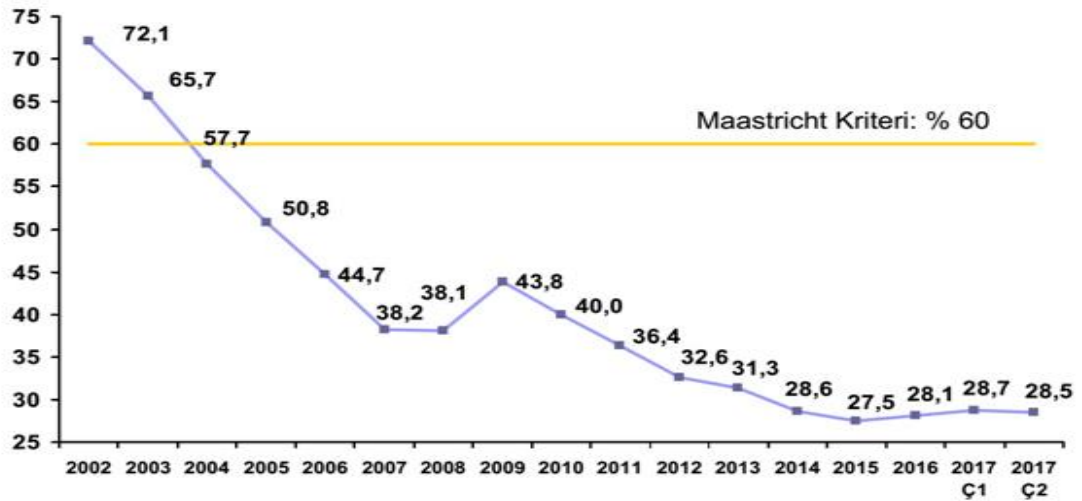
Türkiye'de dış borç, gelişmekte olan birçok ülke ekonomilerindeki gibi önemli ekonomik problemler arasındadır. Dış borcun sonucu, borç yükü ile birlikte anapara ve faiz ödemeleri daha da ağırlaşmıştır.

Yeni yatırımlar borç ile finanse edildiği için, marjinal yatırımların üretim miktarında oluşturduğu artışlar gittikçe azalmış ve belli bir süre sonra üretimdeki artışlar, dış borçların ödenmesi için gerekli anapara ve faizlerin de altına düşmesine sebep olmaktadır.

Ekonomik istikrar için en önemli şartlar, borçların sürdürülebilirliğinin sağlanması ve borç yükünün ekonomiyi riske atmayacak bir düzeyde tutulması ile karşılanmaktadır (OECD, 2016:2).

Türkiye’de 1950’li yıllardan itibaren dış borç bir sorun olarak ortaya çıkmış ve bu yılların (1950-1970) borç ötelemelerinin yaşandığı bir dönem olmuştur. 1970’lerde politik ve ekonomik dalgalanmalarla birlikte petrol krizleri, dış borçlarda artışa, borçların ötelenmesine ve yapısal ekonomik değişikliklere yol açmış, 1980’lerde ihracattaki artışlar borç yönetimini rahatlatmış da 1990’lı yıllarda ekonomide yapısal reformlara gidilememesi, bütçe açıklarının artması, özelleştirmelerin zamanında yapılamaması gibi nedenler sonucu 2000’li yıllardaki ekonomik krizlerin ve büyük boyutta IMF borçlanmalarına yol açmıştır. Daha sonra bu krizlerden ders çıkarılarak yapısal yapısal reformlar, mali kural ve özelleştirme uygulamaları ile toplam kamu açığına ilişkin Maastricht Kriterlerinin tutturulması sağlanmış, kamu borç stokunun net olarak azalması ve borçların milli gelire oranının da düşmesi ile birlikte Türkiye’nin kredi derecelendirme notu yükselmiş, sonuç olarak faiz ödemeleri ve net faiz stokunda da düşüşler görülmüştür (Karagöl, 2010: 3).

Maastricht Kriteri ile Avrupa Birliği üye ülkelerin, devlet borç stok seviyelerinin takibi yapılmaktadır. Borcun sürdürülebilirliğinin göstergesi Avrupa Birliği üye ülkeler için Şekil 2.2.’de görüleceği üzere %60 sınırı olarak belirlenmiştir.

Şekil 2. 2. AB Tanımlı Genel Yönetim Borç Stoku (%GSYH)
(Kaynak: Hazine Müsteşarlığı)

Şekil 2.2.’ye bakıldığında Türkiye’de borç stokunun GSYH’na oranı, 2009 yılı hariç (küresel kriz dönemi) düşüş eğiliminde olduğu görülmektedir. 2016 yılındaki genel yönetim borç stokunun GSYH’ye oranındaki artışın sebebi döviz kuru hareketlerinden kaynaklanmaktadır. 2016 yılında Türkiye göstergesinin %28,1 olduğu ve AB ortalaması olan %83,5’in çok gerisinde gerçekleştiği görülmektedir (Hazine Müsteşarlığı, 2017: 30).

2014-2016 dönemleri arası yıllık ortalama 400 milyar \$ olan dış borç 2017 yılında 455 milyar \$'a yükselmiş, 2018 yılında ise 449 milyar \$ olarak gerçekleşmiştir. Küresel dış borç rakamlarına bakıldığında diğer devletlerin toplam borcu her geçen yıl devamlı arttığı ve bu ülkelere baktığımızda ekonomisi gelişmiş ülkelerin ilk sıralarda yer aldığını bilinmektedir. Bundaki en büyük sebep ise ekonomisi güçlü olan ülkelerin uluslararası piyasalarda borç edinme potansiyellerinin çok yüksek olmasından kaynaklanmaktadır. Ülkelerin dış borç alma potansiyeli, toplam borç miktarının o ülkenin gayri safi milli hasılasına olan oranına (%si) bağlı ve o oran ne kadar küçükse, ülke o kadar az riskli kabul ediliyor. ABD'nin dünyanın en büyük ekonomisi olarak 20 trilyon \$ civarında borcu bulunurken, İngiltere, Fransa, Almanya ve Hollanda bu ülkeyi takip etmektedir. Türkiye düşük borçlu ülkeler grubunda yer almasına rağmen son iki yılda dış borcu büyük oranda artmıştır. Türkiye, Finlandiya ve Yunanistan'dan sonra en çok dış borcu olan ülkeler sıralamasında 26. sırada yer almakta ve Türkiye'yi Portekiz, Meksika ve Güney Kore takip etmektedir (Mepanews, IMF).

Gelişmiş ülkelere oranla Türkiye'nin dış borcu çok daha düşük seviyede olmasına karşın, petrol fiyatlarının \$'a endeksli olarak artması, küresel faiz oranlarının yükselişi ve cari açık gibi sebeplerden dolayı piyasalar zor bir dönemden geçmektedir.

2.1.1.4.Cari Denge

Türkiye'de son yıllarda en fazla tartışılan ve ekonomi yönetimine getirilen eleştirilerden biri cari işlemler açığı ve bu açığın finansmanı sorunudur.

2001 krizinden sonraki ekonomik büyümenin sağladığı talep artışı, kısa vadeli spekülasyon para girişlerini artıran yüksek faiz oranları ve aşırı değerlenen TL sonucu cari açığın artmasına sebep olduğunu savunanlar vardır. Fakat cari açığın borç ile finanse edilmek zorunda kalınması ve dış borcun artması ekonominin geleceğine bir tehdit oluşturmaktadır (Şahin, 2011: 47).

İthalata bağlı büyüme ve bu büyüme sonucu ulusal paranın aşırı değerli olmasından dolayı sürekli dış ticaret açığı veren benzer ülkelerde olduğu gibi Türkiye de bu açığın finanse edilmesi ve sürdürülebilir olmasının önem kazandığı bir ülkedir.

Yüksek katma değerli ihracatın artırılması, ihracatta ürün ve pazar çeşitlendirilmesi, finansman sağlama potansiyelinin iyileştirilmesi, gümrük işlemlerinin kolaylaştırılması ve lojistik hizmetlerin etkin kullanılması, Türk firmalarının küresel tedarik zincirlerinde daha da etkinleştirilmesi, enerjide ithalata

bağlılığın azaltılması, cari açığı sürdürülebilir düzeyde tutmak için uygulanacak başlıca politika alanları şeklinde belirlenmiştir.

2018 yılında cari açık 2017 yılına göre 20 milyar \$ azalarak 27,6 milyar \$ olarak gerçekleşmiş, cari açığın milli gelire oranı da -%5,6 oranından -%3,6 oranına gerilemiştir. Cari açığın bu denli gerilemesinin başlıca nedeni döviz kurlarındaki artışın ithalatı azaltması ve ihracatı artırmasından kaynaklanmaktadır (Kalkınma Bakanlığı, 2018: 40).

2.1.1.5.Döviz Kurları

24 Ocak 1980 tarihli ekonomik istikrar programının uygulanmasıyla 1980 yılına kadar uygulanan sabit kur rejimi değiştirilmiş, fiyatların piyasa şartlarında oluşması ve serbest dış ticaret politikası uygulamasına geçilmiştir ve serbest kur rejimine geçiş sağlanmıştır. Döviz kuru politikasının daha da esnetilmesi amacıyla 1989 yılında 32 Sayılı Karar çıkarılmış, döviz üzerinden ekonomik faaliyetlere izin verilmiş ve TL'nin konvertibl hale getirilmesi hedeflenmiştir.

Bu gelişmelerle birlikte 2001 krizi sonrası daha güçlü değişiklikler yapılmasının önünü açılmış ve sonrasında dalgalı kur rejimine geçilmiştir (Akkaş, 2015:1).

2.1.1.6.Nüfus, İşgücü ve İşsizlik

Nüfusun istihdam yapısı ve işsizlik sosyal kalkınma ve ekonomik gelişmişlik düzeyinin göstergesi olarak önemli kriterler arasında yer almaktadır.

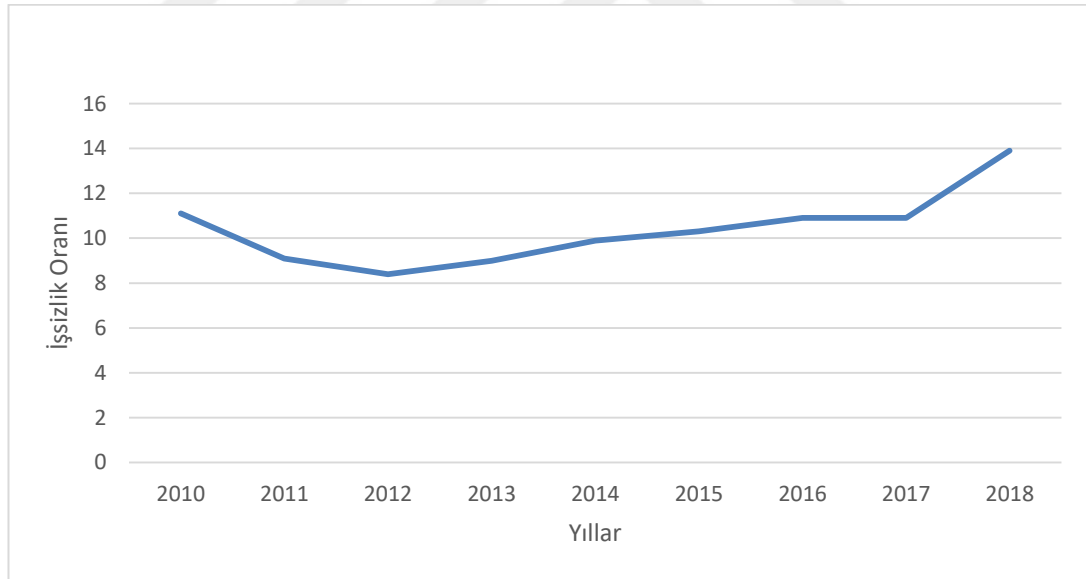
Tablo 2.3.'de Türkiye'nin yıllık nüfus artış hızı görülmektedir. Hızlı nüfus artışı ile birlikte bu artışa karşılık iş imkanları yaratmak için gerekli ve yeterli sosyal ve ekonomik politikaların geliştirilip uygulanması hususunda Türkiye yeterli başarıyı gösterememektedir. Sonuç olarak Türkiye, daha da ağırlaşan işsizlik ve istihdam problemiyle karşı karşıya kalmaktadır (Aydemir, 2013:115).

Tablo 2. 3. Yıllık Nüfus Artış Hızı

Dönem	Nüfus Artış Hızı (%)
2010-2011	1,35
2011-2012	1,20
2012-2013	1,37
2013-2014	1,33
2014-2015	1,34
2015-2016	1,35
2016-2017	1,24
2017-2018	1,47

Kaynak:TÜİK

2006 yılında %9 oranında olan işsizlik oranı artarak 2016 ve 2017 yıllarında %10,9 gerçekleşmiştir. Türkiye ekonomisi 2016'da %2,9, 2017'de %7,4, işsizliğin %13,9 olarak gerçekleştiği 2018 yılında ise %2,6 büyüdü. Şekil 2.3.'te yer alan Türkiye'deki işsizlik oranlarına ilişkin gelişmeler gösterilmektedir.

Şekil 2. 3. Türkiye’de İşsizlik Oranları

Kaynak:TÜİK

2.1.2. Irak'ın Genel Görünümü

2.1.2.1. Irak'ın Siyasi, Hukuki ve Etnik Yapısı

İdari olarak 18 ilden oluşan Irak'ın başkenti; Bağdat (Bağdat)'tır. Diğer önemli iller ise Selahattin (Tikrit), Anbar (Ramadi), Diyala (Bakuba), Kadisiye (Divaniye), Necef (Necef), Vasit (Kut), Meysan (Amara), Basra (Basra), Dikar (Nasiriye), Mutanna (Samava), Babil (Hilla), Kerbela (Kerbela), Nineva (Musul), Dohuk (Dohuk), Erbil (Erbil), Kerkük (Kerkük) ve Süleymaniye (Süleymaniye)'dir. İl genel meclisi üyeleri yerel seçimle belirlenmekte ve il valileri de bu meclis üyeleri arasında seçilmektedir. Belediyeler ise, valilikler bünyesinde bir daire başkanlığı olarak teşkilat şemasında yer almaktadır. Yalnızca Bağdat'ta müstakil belediye başkanlığı bulunmakta ve Bağdat büyükşehir belediye başkanı ise, Başbakan tarafından Parlamento'nun uygun görüşü sonrası atanmaktadır. (DEİK Irak Ülke Bülteni, Ekim 2017)

Harita 2. 1. Irak'ın coğrafi konumu

Kaynak: <http://www.aljazeera.com.tr/ulke-profil/ulke-profil-irak>

Irak, batısında Suriye ve Ürdün, doğusunda İran, kuzeyinde Türkiye, güneyinde ise Kuveyt, Suudi Arabistan ve Basra Körfezi ile çevrilidir. Ülkenin fiziki olarak batısı çöl topraklarından, kuzeyi dağlık bölgelerden, doğusu ve güney kesimleri ise geniş ve verimli toprakları mevcuttur. Ülkenin en önemli akarsuları Fırat ve Dicle olup bu akarsular Türkiye'de doğup ve diyagonal olarak ülkeyi keserek Basra Körfezi'ne dökülmektedir. Bu akarsuların verimliliği sebebiyle ülkede tüm yerleşim yerleri bu akarsular boyunca devam etmektedir.

Tablo 2. 4. Irak'ın Künyesi

Başkent	Bağdat
Resmî diller	Arapça, Kürtçe
Taninan diller	Asurice, Süryanice, Türkmence
Hükümet	Parlamente cumhuriyet
Cumhurbaşkanı	Berhem Salih
Başbakan	Adil Abdülmehdi
Kuruluşu	
Osmanlı Devletinden ayrılma	1 Ekim 1919
Birleşik Krallık'tan ayrılma	3 Ekim 1932
Cumhuriyetin ilanı	14 Temmuz 1958
Anayasa	15 Ekim 2005
Yüzölçümü	
Toplam	437.072 km ²
	169.234 mil
Nüfus	
2018 tahmini	38.124.182
Yoğunluk	82.7/km ² (125.)
	183,9/mil
GSYİH (düşük)	2018
Toplam	192,7 milyar \$
Kişi başına	7.004 \$
Para birimi	Irak dinarı (IQD)

Kaynak: T.C. Dışişleri Bakanlığı

Ülkenin kuzeyindeki üç ili (Duhok, Erbil, Süleymaniye) Irak merkezi yönetimi içinde yarı otonom bir bölgesel yönetimle (Kürdistan Bölgesel Yönetimi-KBY) yönetilir. Irak günümüzde tek partili bir sistemle yönetilmekte ve 22 Eylül 1968'den günümüze geçen sürede yürürlükteki anayasa devletin en üst mercii olan devlet başkanına çok geniş yetkiler vermektedir.

2.1.2.2.1.GSYİH, Sektörel Dağılımı ve Büyüme Oranı

Kamu bütçesinin ekonomide oldukça etkin olduğu Irak'ta yatırım projelerinin birçoğu da bu bütçeden karşılanmaktadır. Büyük veya önemli projelerin finansmanının Dünya Bankası ve IMF gibi kuruluşlar aracılığıyla ve Almanya, Japonya, Güney Kore Çin gibi gelişmiş ülkelerin verdiği düşük faizli hükümet kredilerle sağlanmaktadır. Askeri, siyasi ve ekonomik krizler sebebiyle özel sektör gelişim gösterememiş devlet ekonomide aktif görev almıştır. Demir çelik çimento fabrikaları petrol arıtma tesisleri, enerji santralleri, petrol boru hatları, enerji santralleri gibi önemli tesisler kamu mülkiyetinde, deri işleme atölyeleri, dokuma tezgâhları, dikiş-nakış tezgâhları, tarıma dayalı küçük ve orta ölçekli sanayi kollarında özel sektör mülkiyetindedir. Irak'ta bakanlıklara ekonominin her alanında faaliyet gösteren 200 civarında şirket bulunur. Ancak düşük oranlı özel şirket ortaklıkları olsa da devlet ekonomiye büyük ölçüde hakimdir (DEİK, 2017: 3).

IMF verilerine göre Irak'ın GSYH, kişi başına düşen GSYH ve yıllık GSYH artış oranlarına bağlı bilgiler Tablo 2.5.'de yer almaktadır. Irak ekonomisi, 2015-2018 dönemi, derin ekonomik gerginliklerden sonra giderek büyümektedir. Reel GSYİH'nın 2018'de %2,8 oranında arttığı, güvenlik koşullarında kayda değer bir gelişme ve petrol fiyatlarında %4'lük bir artış 2017'de görülen %1,7'lik daralmayı tersine çevirdiği tahmin edilmektedir.

Yüksek petrol fiyatları sonrası GSMH artışı ve ülkenin güvenlik durumunun iyileşmesi sonrası ekonomik görünüm pozitif bir seyir almıştır. Fakat sermaye harcamalarındaki kısıtlamalar iyileşmeye dayalı bir büyüme ivmesini engelleyecektir. OPEC + sözleşmesinin 2019'un ortalarında sona ermesiyle birlikte, büyük ölçüde yüksek petrol üretimi nedeniyle büyümenin 2020'de %8,1'e yükselmesi bekleniyor. Ülkenin altyapı ağının zarar gördüğünden bunun yeniden inşası yüksek yatırımlar nedeniyle petrol dışı büyümenin pozitif olması beklenmektedir. Ayrıca, yakın zamanda onaylanan 2019 bütçesi, tekrarlayan harcamalarda önemli bir artış sunmakta ve maliye politikasında kapsamlı bir değişiklik olmadığı müddetçe, savaş sonrası toparlanmayı ve uzun vadeli kalkınmayı sürdürecektir mali bir alan olacağı düşünülmektedir (Dünya Bankası, 2019).

2.1.2.2.2.Enflasyon Oranı

Petrol üretimine aşırı bağımlı olan Irak, içinde bulunulan sürede günde 6 milyon varil gibi yüksek bir hacime ulaşması ve ülkenin petrol üretimine aşırı bağlı olmasından dolayı petrol fiyatlarındaki dalgalanmalara karşı kırılgan hale gelmektedir.

Irak petrol gelirini, ülkenin kurumsal kapasitesinin yetersiz olması sebebiyle halkın refah düzeyi ve yaşam kalitesini artıracak sahalara aktarmakta zorluklar yaşamaktadır.

Irak'ta özellikle son dönemde enflasyonda büyük düşüş olsa da yolsuzluk, eşitsizlikler ve bütçe harcamaların verimliliği gibi hususlar sebebiyle ekonominin kırılganlığının devam ettiği tablo 2.5.'de görülmektedir (World Bank, 2012: 3).

Tablo 2.5.'de görüldüğü üzere Irak enflasyonunun düşüş eğiliminde olduğu ve 2017 yılında 0,2 olduğu görülmektedir. OPEC + anlaşması ile petrol üretimi 2017'ye göre biraz azalmıştır. Irak'ın komşularıyla yaptığı ticari anlaşmalardan sonra Irak ekonomisine duyulan güven artmıştır. Yeniden yapılanma çalışmaları pozitif bir şekilde devam etmektedir. 2018 enflasyonu ulaşım maliyetlerine ek olarak artan iç talep nedeniyle 2017'ye göre bir miktar yükselmiştir (Focus Economics, Irak Enflasyonu).

2.1.2.2.3.Borçlanma

Irak GSYH'sının hızlı artış sebebiyle iyileşme sağlanması ve Irak'ın dış borcunun GSYH'na oranı borcun Paris Club ile yeniden yapılandırılrsa da ülke borcunun Tablo 2.5.'de belirtildiği üzere son yıllarda yükselmeye devam ettiği görülmektedir (World Bank Group, 2012: 3).

Paris Club ile yani uluslararası borç uyuşmazlıkları ve sorunların barış yoluyla çözülmesi işlevini yerine getiren bir kuruluşla Irak'ın borçlarının 2004'te %80'inin silinmesi (32 milyar \$) ekonomiye önemli bir katkı sunmuştur (World Bank, 2017: 8).

Irak'ın kamu borçlarının hızlı bir şekilde yükselmesine sebep olan faktörlerin başında kaynakların kıt ve finansman ihtiyacının fazla olması gelmektedir. Irak tarihine bakıldığında genel anlamda bütçe fazlası veren bir ülke olduğu görülmekte bu sebeple hazine tahvili ihracı yaptığı bir piyasa olmamakla birlikte geçen on yılda tahvil ihracı yapmamıştır. Sonuç olarak bütçe açıklarının kapatılması yerel bankalardan borçlanarak sağlanmaktadır. Ayrıca bu yerel bankalardan ihtiyaç duyulan finansmanın azaltılması ise uluslararası finans kuruluşlarından finansman sağlamak ile mümkündür (World Bank, 2017: 62).

Hükümetin toplam borcunun GSYH'ye oranı 2014'te %32,9 iken, bu oran 2016'da %66'ya yükselmiş 2018'de ise %48,4 olmuştur.

Irak ekonomisinin dış borca bağlı kırılganlığını artıran etkenler, ekonominin petrol gelirlerine aşırı bağlı olması ve devalüasyon zorunluluğunun olma ihtimalinin ortaya çıkması gibi risklerdir.

2.1.2.2.4.Cari İşlemler Dengesi-Ticari İşlemler Dengesi

Ödemeler dengesi bilançosunun dış ticaret (ihracat-ithalat dengesi), hizmetler (hizmet alımları-hizmet satımları), yatırım (net faktör) gelirleri (dış yatırım gelirleri-dış yatırım giderleri) ve cari transferler (karşılıksız olarak elde edilen dış gelirler-karşılıksız olarak yapılan dış giderler) dengelerinin toplamı bize cari işlemler dengesini (cari denge) vermektedir. Ticari işlemler dengesi, bir ülkenin ödemeler bilançosundaki toplam ithalat ve ihracat arasındaki olumlu-olumsuz fark olarak tanımlanmaktadır (GÖÇER, İ. 2011:29).

Irak petrol gelirinin yüksek olması nedeniyle geleneksel olarak dış ticaret fazlası veren ve cari işlemler hesabı pozitif olan bir ülkedir. Fakat 2015'ten sonra petrol fiyatlarının düşüşü dolayısıyla petrol gelirlerinin azalması sonucu cari işlemler hesabında negatif bir değer izlenmiştir.

Petrol fiyatlarının hafifletilmesi ile birlikte daha yüksek harcamalar, 2020-2021 döneminde %3'e kadar daralmaya götürebileceği, 2019'da ise GSYİH'nın %5,4'ünde öngörülen yüksek mali açığa neden olacağı tahmin edilmektedir. Petrol fiyatlarındaki düşüş ve artan ithalat, cari işlemler dengesinin açığa dönüşmesine neden olabilecektir.

Irak'ın dış ticaret dengesi ve cari işlemler dengesini gösterir bilgiler Tablo 2.5.'de yer almaktadır. Ticari işlemler dengesini incelediğimizde sürekli olarak bu hesabın pozitif olduğu yani Irak ihracat tutarının ithalat tutarından fazla, 2017 yılı için ticaret işlemler dengesi hesabının 18,7 milyar \$ olduğunu görmekteyiz.

2.1.2.2.5.Döviz Kurları

Petrol fiyatlarındaki düşüşün bütçe gelirleri ciddi oranda azaltması, Irak'ta mali açığın sürdürülemez ölçüde olmasına neden olmuştur. Petrole bağımlı bir ekonomide oluşan krize karşı alınan mali önlemlerin yanı sıra yüksek belirsizliklerin de mevcudiyeti ile döviz kuru hedeflemesi stratejisi ile kırılganlıkların azaltılması istenmektedir (IMF, 2017: 9).

2.1.2.2.6.Nüfus, İşgücü ve İşsizlik

Irak nüfusu gelişmekte olan diğer ülkeler gibi Tablo 2.5.'de görüleceği gibi artan bir yol izlemektedir. 2010'da 30,7 milyon olan nüfus yıllık ortalama %3 civarında bir artış hızıyla 2014 yılında 35 milyon, 2017 yılında 38 milyonu geçmiştir.

Tablo 2. 6. Irak Nüfusu ve Nüfus Artış Hızı

	Nüfus (Milyon)	Nüfus Artış Hızı (%)	İşsizlik Oranı
2005			26,8
2006			18
2007			18
2008			16,9
2009			15,3
2010	30,7	2,90	15,3
2011	31,7	3,13	15,2
2012	32,7	3,31	15,2
2013	33,8	3,38	15,1
2014	35	3,31	15
2015	36,1	3,17	15
2016	37,2	3,01	15,1
2017	38,2	2,8	14,8

Kaynak: World Bank Statistics

Irak nüfus artış hızında sosyal ve kültürel etkenlerden dolayı bir azalma beklenmemektedir (Irak Kalkınma Bakanlığı, 2018: 72).

Sürekli artış gösteren bir grafik gösteren Irak nüfusunun 2017 yılında %2,8 oranında arttığı ve 38,2 milyon olduğu görülmektedir.

Çalışan nüfusun ekonomiye katılım payı ve ekonominin yeni iş imkanları oluşturması bir ekonominin sağlıklı işleyip işlemediğini ile ilintilidir.

Irak ekonomisi verileri incelendiğinde işsizlik 2001 yılında %16,9 iken, savaş döneminde 2003 ve 2004 yıllarında zirveye ulaşmış ve %28,10 ve 26,80 olmuştur. Savaş sonrası yıllarda ekonomik ve sosyal istikrarın kısmen de olsa oluşmasının sonra işsizlik oranı düşmeye başlamış fakat 2017 yılı itibarıyla %14,8 gibi yüksek bir rakama ulaşmıştır.

2.1.2.2.7.Dış Ticaret Yapısı

Irak'ta Körfez Savaşı sonrası uygulanan ambargo nedeniyle dış ticaret hacminde önemli düşüşler yaşanmış daha sonra ise ABD'nin 2003 yılında yaptığı askeri müdahale sonrasında ambargonun tamamıyla kaldırılması sonucu Irak'ın dış ticaret hacminde belirgin bir artış yaşandığı görülmüştür.

Savaş, ambargo ve yaptırımlarla geçen süre zarfında ülkede istikrarsızlık hüküm sürmüş ve bu %n tarımsal ve hayvansal üretimde yeterince gelişme gösterememiştir. Bu %n de tarım arazilerinden verim alınamamış ve işlenememiştir. ABD müdahalesi sonrası başlayan değişim sürecinde Irak'ta gıda ürünlerine talep

artışı yaşanmış, ülke genelinde verimli arazi ve sulama kaynaklarına sahip olan ülkede arz talebi düşük olduğundan bu ürünler de yurtdışından ithal edilmeye başlanmıştır. Bu %n Irak'ta gıda ihtiyacının neredeyse %65'i ithal edilmektedir.

Irak savaş sonrası hem yeniden yapılanmaya girerek hem de savaş sırasında sanayi tesislerinin büyük zarar görmesi sonucu zarar gören bu yapıları onarmak için ithalattaki ürün çeşitlilikleri fazladır.

2.1.2.2.8.Kamu Maliyesi

Ülkede büyük işsizlik oranının yanı sıra çalışan kesimin neredeyse yarıya yakını kamuda görevlidir. Bu %n nüfusun yarıya yakın kesimi kamu istihdamına ve kamunun transfer harcamalarına bağımlı olarak hayatını sürdürmektedir. ABD müdahalesi sonrası ülkedeki tüm devlet kurumlarında çalışanların büyük bir kesimi tasfiye edildikleri için o dönemde kamu maliyesinde önemli bir hareketlilik gözlemlenmiştir.

2.1.2.3.Sektörler İtibariyle Irak'ın Ekonomik Durumu

Irak'ın başlıca yeraltı kaynakları;

- **Petrol,**
- **Doğalgaz,**
- **Fosfat,**
- **Sülfür** oluşturmaktadır.

Irak, petrolde Venezuela, Suudi Arabistan ve İran'dan sonra 143 milyar varillik rezervleriyle dünyanın en büyük dördüncü petrol üreticisi konumundadır (DEİK-2015:17).

Irak savaş sonrası yaşanan arz kıtlığı ve rafineride yaşanan sorunlar sebebiyle çevre ülkelerinden özellikle de Türkiye, Kuveyt, İran ve Suriye'den petrol ürünleri ithal etmeye başlamıştır. Savaş sonrası ihtiyaçlarını daha hızlı gidermek amacıyla ise 2007 yılının temmuz ayında Irak hükümeti diğer ülkelerin şirketlerinin Irak'ta rafineri kurma ve işletmeleri izni veren kanunu onaylamıştır. Kurulacak rafinerilerin denetlenmesini ise yerel yönetimlere vermiştir (DEİK-2015:21).

Ortadoğu'nun ekonomik, siyasi ve sosyolojik açılardan önemli ülkeleri arasında yer alan Irak ekonomisi gelişen piyasa ekonomileri içinde gösterilmektedir (IMF 2017: 160).

Irak ekonomisi enerji kaynaklarına (doğalgaz ve petrol) dayalı ve enerji ihracatı yüksek, Fırat ve Dicle nehirlerinin etkisiyle tarım sektörünün de yüksek bir kapasiteye sahip olduğu bir ekonomidir.

Ekonomisi ve altyapısı 2003 yılındaki ABD-Irak savaşı ve iç karışıklıklardan büyük zarar görmüş ancak toparlanmaya çalışmakta ve gelişmeye devam etmektedir. ABD askeri müdahalesi ve işgal sonrası hükümetin uyguladığı düzenleyici politikalara rağmen iç karışıklık tamamıyla bitmemiş belirsiz siyasi ortam ve petrol gelirinin savaş ekonomisi için harcanması ekonomik kalkınmayı olumsuz yönde etkilemiştir. Irak ekonomisinin temeli petrole daha sonra ise petrole dayalı olarak gelişen doğalgaz, sanayi sektörü ve zengin su kaynaklarından dolayı tarıma dayanmaktadır. Irak dünyadaki petrol rezervlerinin %8 gibi önemli bir kısmına sahiptir. Fakat Irak ekonomisinin ağırlıklı olarak petrole bağlı gelişmesi farklı sektörlerin gelişmesini engellemektedir. Ayrıca yalnızca bir ürüne bağlı bir ekonominin risklerini, halk petrol fiyatlarındaki dalgalanmalarla refah seviyelerindeki değişmelerle yaşamaktadır. Savaş döneminde ülke altyapı ve üstyapısı büyük hasara uğramıştır. Irak'ta savaş ekonomisi, silahlanmaya harcanan bütçeden dolayı gelişmiştir. Savaş sonrası Irak'ın yeniden inşası ve bu inşaanın kaynağının petrol gelirlerinden karşılanabilir olması inşaat sektörü ve buna bağlı diğer sektörlerde önemli gelişmelere neden olmuştur (Shamsalden, 2015: 3).

Irak İslam İş birliği Teşkilatı, Birleşmiş Milletler, OPEC (Petrol İhraç Eden Ülkeler Birliği), OAPEC (Petrol İhracatçısı Arap Ülkeleri Birliği), Interpol, DTÖ (Dünya Ticaret Örgütü-gözlemci), ICAO (Uluslararası Sivil Havacılık Örgütü) gibi uluslararası örgütlere üyedir. (<http://www.mfa.gov.tr/irak-kunyesi.tr.mfa>)

2.2.TÜRKİYE DIŞ TİCARETİNİN GENEL GÖRÜNÜMÜ

2.2.1.Dış Ticaret Kavramı

Dış ticaret, ulusların ve ülkelerin refah paylarını arttırması, firmaların ise karlarını maksimize etmeleri ve büyümelerini sağlayan önemli bir kavramdır. Bağımsız devletler arasındaki iktisadi ilişkileri inceleyen bir bilim dalı olarak tanımlanan dış ticaret; “özgür ülkeler arasında yapılan ve ekonomik çeşitlilik taşıyan her türlü alaka, ilişki ve gelişmelerin incelenmesi” uluslararası ekonominin konusu olarak da tanımlanmaktadır (Seyidoğlu, 2000:2).

Dış ticaretin büyümeye ya da kalkınmaya faydaları aşağıda yer almaktadır (Seyidoğlu, 2000:102-104).

- Geniş bir piyasa hacmi oluşturmak,
- İç piyasa talebini geliştirmek,
- Kaynak ve imalat açığını kapatmak,
- Ekonomik dinamizm oluşturmak,
- İç ekonomideki ürün artışına çıkış (pazar) sağlamak,
- Rekabet yaratmak

Türkiye’de toplam dış ticaret hacminde, 1980’lerden günümüze kadar yapılan ekonomi ve dış ticarete liberalleşme politikalarının bir sonucu olarak kayda değer artış görülmüştür. Uygulanan politikalara göre tarım ürünleri ihracatı çoğunluğu yerini sanayi ürünleri ihracatına bırakmıştır.

1990 sonrası dış ticaret dönemleri incelendiğinde ithalat, ihracat, ticaret açığı ve ticaret açığı rakamlarında artan bir eğilim olduğu görülür.

Türkiye’nin temel dış ticaret istatistikleri Tablo 2.7.’de sunulmaktadır.

2001 yılında ihracatın 31,3 milyar \$, ithalatın 41,4 milyar \$, toplam ticaret hacminin 72,7 milyar \$ ve net dış ticaret açığının ise 10 milyar \$ olduğu, 2008 yılında ise ihracatın 132 milyar \$, ithalatın 202 milyar \$, toplam ticaret hacminin 334 milyar \$ ve net dış ticaret açığı için 70 milyar \$ seviyesine çıktığı görülmektedir.

2001-2008 arası dönemde sürekli artan bu rakamlar küresel finansal kriz sebebiyle 2009’da ihracat, ithalat ve dış ticaret hacminin azalması ile birlikte net dış ticaret açığı 38,8 milyar \$ seviyesine gerilemiştir.

2011-2016 arası dönemde belirtilen değişkenlerde azalışlar yaşanmış ve 2016 yılında 56 milyar \$ dış ticaret açığı oluşmuş, 2017 yılında bu açık 77 milyar \$ civarında 2018 yılında ise 55 milyar \$’a yakın bir açık görülmüştür.

Tablo 2. 7.Türkiye'nin Temel Dış Ticaret İstatistikleri

*YILLAR	İhracat	İthalat	Ticaret Hacmi	Ticaret Dengesi
2010	113,8	185,5	299,4	-71,6
2011	134,9	240,8	375,7	-105,9
2012	152,4	236,5	389	-84
2013	151,8	251,6	403,4	-99,8
2014	157,6	242,1	399,7	-84,5
2015	143,8	207,2	351	-63,3
2016	142,5	198,6	341,1	-56
2017	157	233,9	390,9	-76,9
2018	168,1	223	391,1	-54,9

Kaynak:TradeMap verilerine dayanarak Araştırmacı tarafından oluşturulmuştur.(Milyar \$)

2.2.2.Türkiye'nin Fasıllara Göre İhracatı

Türkiye'nin fasıllar itibariyle en önemli ihracat kalemleri Tablo 2.8.'de görülmektedir. En temel ihracat ürünlerinin sanayi ürünleri ve en temel ihracat sektörünün ise otomotiv sektörü olduğu görülmektedir.

Görülebileceği üzere temel ihracat ürünleri sanayi ürünleri niteliğindedir. Türkiye'nin ihracattaki en önemli sektörü otomotiv sektörüdür. İhracat miktarı bakımından otomotiv sektörünü makine imalatı, kıymetli maden ve tekstil sektörleri takipetmektedir. 87 kod numaralı Motorlu kara taşıtları, traktörler, bisikletler, motosikletler ve diğer kara taşıtları, bunların aksam, parça, aksesuarı'nın toplam ihracattaki payı 2016 yılı için %13,9 iken bu oran 2017 yılında %15'e, 2018 yılında ise %15,93'e yükselmiştir.

Tablo 2. 8. Fasıllar İtibariyle Türkiye'nin En Önemli İhracat Ürünleri

Kod	Ürünİsmi	2016		2017		2018	
		Değer	%	Değer	%	Değer	%
	Toplam (Milyon \$)	142.530	100%	156.992	100%	167.933	100%
87	Motorlu kara taşıtları, traktörler, bisikletler, motosikletler ve diğer kara taşıtları, bunların aksam, parça, aksesuarı	19.802	13,9%	23.940	%15	26.758	15,93%
84	Kazanlar, makinalar, mekanik cihazlar ve aletler, nükleer reaktörler, bunların aksam ve parçaları	12.339	8,7%	13.825	%8,8	15.828	9,43%
71	Kıymetli veya yarı kıymetli taşlar, kıymetli metaller, inciler, taklit mücevherci eşyası, metal paralar	12.176	8,5%	10.879	%6,9	7.172	4,27%
61	Örmegiyimeşyasıveaksesuarı	8.849	6,2%	8.840	%5,6	9.045	5,39%
85	Elektrikli makina ve cihazlar, ses kaydetme-verme, televizyon görüntü- ses kaydetme-verme cihazları, aksam- parça-aksesuarı	7.828	5,5%	8.089	%5,1	8.722	5,19%
72	Demir veçelik	6.180	4,3%	8.230	%5,2	11.546	6,88%
62	Örülmemiş giyim eşyası ve aksesuarı	5.925	4,2%	5.947	%3,7	6.263	3,73%
39	Plastikler ve mamulleri	5.026	3,5%	5.474	%3,4	6.043	3,60%
73	Demir veya çelikten eşya	4.964	3,5%	5.598	%3,5	6.534	3,89%
8	Yenilen meyveler ve sert kabuklu meyveler	3.873	2,7%	3.940	%2,5	3.960	2,36%
27	Mineral yakıtlar, mineral yağlar ve bunların damıtılmasından elde edilen ürünler, bitümenli maddeler, mineral mumlar	3.211	2,3%	4.327	%2,7	4.411	2,63%
	DİĞER	52.355	36,7%	57.903	%36,8	61.651	36,71%

Kaynak: TradeMap verilerinden yararlanılarak Araştırmacı tarafından oluşturulmuştur.

2.2.3. Türkiye'nin Fasıllara Göre İthalatı

Tablo 2.9.'da görüleceği üzere Türkiye'nin en önemli ithalat ürünleri sanayi ürünleri niteliğindeki ürünlerdir. En önemli ithalat sektörleri ise makine, enerji ve otomotiv sektörleridir. 2016 yılında 27,3 milyar \$ tutarındaki makine sektörü ithalatın önemli ithalat sektörü olup bu oran toplam ithalatın %13,7'si kadardır. Bu oran 2017 yılında %11,6 ya, 2018 yılında ise %11,5'e düşmüştür. Makine ithalatını sırasıyla demir-çelik, plastik ve kıymetli maden sektörleri takip ettiği görülmektedir.

Tablo 2. 9. Fasıllar İtibariyle Türkiye'nin En Önemli İthalat Ürünleri

Kod	Ürünİsmi	2016		2017		2018	
		Değer	%	Değer	%	Değer	%
	Toplam (Milyon \$)	198.618	100%	233.799	100%	223.047	100%
84	Kazanlar, makinalar, mekanik cihazlar ve aletler, nükleer reaktörler, bunların aksam ve parçaları	27.297	13,7%	27.164	%11,6	25.769	%11,5
27	Mineral yakıtlar, mineral yağlar ve bunların damıtılmasından elde edilen ürünler, bitümenli maddeler, mineral Mumlar	27.169	13,7%	37.204	%15,9	43.005	%19,2
85	Elektrikli makina ve cihazlar, ses kaydetme-verme, televizyon görüntü-Ses kaydetme-verme cihazları, aksam-parça-aksesuarı	20.135	10,1%	21.152	%9	16.569	%7,4
87	Motorlu karataşıtları, traktörler, bisikletler, motosikletler ve diğer kara taşıtları, bunların aksam, parça, Aksesuarı	17.841	9,0%	17.427	%7,4	13.895	%6,2
72	Demir veçelik	12.575	6,3%	16.761	%7,1	18.401	%8,2
39	Plastikler ve mamulleri	11.628	5,9%	13.264	%5,6	12.938	%5,8
71	Kıymetli veya yarı kıymetli taşlar, kıymetli metaller, inciler, taklit mücevherci eşyası, metal paralar	7.204	3,6%	17.443	%7,4	12.556	%5,6
90	Optik, fotoğraf, sinema, ölçü, kontrol, ayar, tıbbi, cerrahi alet vecihazlar, bunların aksam, parça ve aksesuarı	4.633	2,3%	4.999	%2,1	4.684	%2,1
29	Organikkimyasalürünler	4.360	2,2%	5.387	%2,3	5.973	%2,6
88	Hava taşıtları, uzay taşıtları ve bunların aksam ve parçalar	4.310	2,2%	2.675	%1,1	2.582	%1,1
30	Eczacılık ürünleri	4.217	2,1%	4.449	%1,9	4.363	%1,9
	DİĞER	57.249	29%	65.874	%28,1	62.312	%27,9

Kaynak: TradeMap verilerinden yararlanılarak Araştırmacı tarafından oluşturulmuştur.

2.2.4.Türkiye'nin Dış Ticaret Anlaşmaları

Birleşmiş Milletler, İslam İş birliği Teşkilatı, Dünya Ticaret Örgütü, Avrupa Birliği, Gelişen Sekiz Ülke gibi organizasyonlar ile dünya ticaretinin düzenlenmesi ve geliştirilmesi sağlanmaktadır. Bu tür kuruluşlara üye ülkeler kendi parlamentolarında kabul edilmek suretleriyle uluslararası anlaşmalar ile kurulmaktadır. Tablo 2.10.'da listelenen bu tür anlaşma ve organizasyonlara Türkiye de üye ve taraftır.

Tablo 2. 10. Türkiye'nin Üye/Taraf Olduğu Küresel ve Bölgesel Organizasyonlar

Organizasyon / Anlaşma	Statüsü	Üyelik Tarihi
Birleşmiş Milletler	Kurucu Üye	1945
Dünya Ticaret Örgütü	Üye	1995
Avrupa Birliği	Aday Ülke	1999
Hizmet Ticareti Genel Anlaşması GATS	Taraf	1994
Avrupa Birliği Gümrük Birliği	Üye	1996
Uluslararası Para Fonu (IMF)	Üye	1947
Dünya Bankası (WB)	Üye	1947
G-20	Üye	1999
İktisadi İşbirliği ve Kalkınma Teşkilatı (OECD)	Kurucu Üye	1960
İslam İşbirliği Teşkilatı	Üye	1969
Gelişen Sekiz Ülke	Kurucu Üye	1997
Ekonomik İşbirliği Teşkilatı	Kurucu Üye	1985
Karadeniz Ekonomik İşbirliği Teşkilatı	Kurucu Üye	1992
Afrika Birliği	Gözlemci Ülke	2005
Afrika Birliği	Stratejik Ortak	2008
Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı-AGİT	Kurucu Üye	1975/1994
Türk-Arap İşbirliği Forumu (Türkiye – Arap Ligi)	Taraf	2007

Kaynak: Dışişleri Bakanlığı, Ekonomi Bakanlığı ve Hazine Müsteşarlığı internet sitelerinden derlenen bilgiler sayesinde Araştırmacı tarafından oluşturulmuştur.

2.2.5. Ticaret ve Ekonomik İş Birliği Anlaşmaları

İki ülke arasında ticaret ve ikili iş birliğinin kurulması, güçlendirilmesi, düzenlemesi ve bu ilişkilerin kurumsal hale getirilmesi gibi amaçlarla Ticaret ve Ekonomik İş birliği Anlaşmaları imzalanmaktadır. Karma Komisyonlar kurarak sözleşmelerde yer alan maddelerin uygulanabilirliğinin ve uygulanmasının kontrol edilmesi ve ihtiyaç halinde çıkan sorunların çözümü için öneriler sunulması hedeflenmektedir. Tablo 2.11'de 2017 yılı itibariyle Türkiye'nin ve taraf olan diğer ülkelerin de adlarının yer aldığı yürürlükte bulunan toplam 46 adet ticaret ve ekonomik iş birliği anlaşması görülmektedir.

Tablo 2. 11. Türkiye'nin Taraf Olduğu Ticaret ve Ekonomik İş birliği Anlaşmaları

Almanya	Çin	Japonya	Pakistan
Arjantin	Endonezya	Katar	Şili
Arnavutluk	Filipinler	Küba	Slovenya
Avustralya	Finlandiya	Kuveyt	Sri Lanka
BAE	Güney Kore	Lübnan	Suriye
Bahreyn	Hindistan	Lüksemburg	Suudi Arabistan
Bangladeş	İngiltere	Makedonya	Umman
Belçika	Irak	Malezya	Ürdün
Bosna Hersek	İspanya	Malta	Vietnam
Brezilya	İsrail	Moğolistan	Yemen
Bulgaristan	İsveç	Norveç	Yeni Zelanda
Çek Cumhuriyeti	İtalya		

Kaynak: Ekonomi Bakanlığı

2.2.6. Serbest Ticaret Anlaşmaları

Dünya Ticaret Örgütünün yetersiz kaldığı ve ortaya yeni çıkan problemlerin çözümü ayrıca yeni pazarlara açılması konularında yetersiz kaldığında, ülkeler bu sorunların aşılması için ikili anlaşma yoluna giderek Serbest Ticaret Anlaşmaları imzalamaktadırlar.

Gelişmiş ülkelerin birbirleri ile yaptıkları ithalat işlemlerini kolaylaştırmak amacıyla başvurdukları bir yöntem olan Serbest Ticaret Anlaşmalarında, Türkiye de Avrupa Birliği ve Gümrük Birliği Anlaşması imzalanması sonrası karşılıklı ekonomilerin gelişmesi ve korunması yoluna giderek bu sistemde yer almıştır.

Bugüne kadar Türkiye 34 adet Serbest Ticaret Anlaşması imzalamış, bunlardan 11 adedi Avrupa Birliğine sonradan katılan ülkeler olup bu anlaşmalar feshedilmiştir.

Tablo 2.12.'de Türkiye'nin taraf olduğu Serbest Ticaret Anlaşmaları yer almaktadır.

Tablo 2. 12. Türkiye'nin Taraf Olduğu STA Listesi

Yürürlükte olan STA'lar listesi		
Arnavutluk	İsrail	Morityus
Bosna Hersek	Karadağ	Sırbistan
EFTA	Makedonya	Suriye*
Fas	Malezya	Şili
Filistin	Mısır	Tunus
Güney Kore	Moldova	Ürdün
Gürcistan		
Müzakere Süreci Tamamlanan STA'lar listesi		
Gana	Kosova	Lübnan
Müzakere Süreci Devam Eden STA'lar		
Çad	Kolombiya	Pakistan
Cibuti	Kongo	Peru
Ekvator	Körfez İşbirliği Konseyi	Seyşeller
Endonezya	Libya	Sudan
Japonya	Meksika	Tayland
Kamerun	MERCOSUR	Ukrayna
Katar		
STA müzakerelerine başlama girişiminde bulunulmuştur		
ABD	Güney Afrika	Vietnam
Afrika Karayip Pasifik Ülkeleri	Hindistan	Orta Amerika Topluluğu
Cezayir	Kanada	

Kaynak: Ekonomi Bakanlığı verilerine dayanarak Araştırmacı tarafından hazırlanmıştır.

* Suriye olan STA 2011 yılında askıya alınmıştır.

2.3. IRAK DIŞ TİCARETİNİN GENEL GÖRÜNÜMÜ

2.3.1. Irak'ın Genel Dış Ticareti

Ekonomisi ve ihracatı büyük ölçüde petrole bağımlı olan Irak, ihracat gelirlerinin yaklaşık %98'ini petrolden gelirlerinden elde etmektedir.

Irak, 2011-2014 yılları arasında petrol fiyatlarının 100 \$'ı geçtiği dönemde aşırı fazla seviyede dış ticaret fazlası elde etmiştir. 2014'ten itibaren petrol fiyatları 50 \$'ın altına gerileyince Irak ihracatı dolayısıyla da dış ticaret fazlasında hızlı bir gerileme görülmüştür. Petrol gelirlerinin arttığı yıllarda ithalat seviyesinde de artışlar görülmekte yani Irak ithalatı ihracatına oldukça bağımlı bir ekonomi sistemindedir.

Devam eden savaş ortamı, güvensizlik ve siyasi istikrarsızlık nedenlerden dolayı yeterli altyapı yatırımları yapılamamış ve sanayi alanında Irak çok geri kalmıştır. Bu v.b. nedenlerden dolayı bütün ihtiyaç maddeleri ithalat yoluyla sağlanmıştır (Ekonomi Bakanlığı, www.ekonomi.gov.tr).

Son 20 yıllık dönemde genel anlamda Irak ithalatı, ihracatı, ticaret hacmi ve ticaret fazlası göstergeleri incelendiğinde devamlı artan bir trend görülebilir. 2001’de ihracatın 12 milyar, ithalatın 5,4 milyar, toplam ticaret hacminin 17,4 milyar ve net dış ticaret fazlası ise 6,6 milyar \$ olduğu, 2008 yılında ise ihracatın 59,6 milyar, ithalatın 21,3 milyar, toplam ticaret hacminin 80,9 milyar ve net dış ticaret fazlasının 38,4 milyar \$ seviyesine çıktığı anlaşılmıştır.

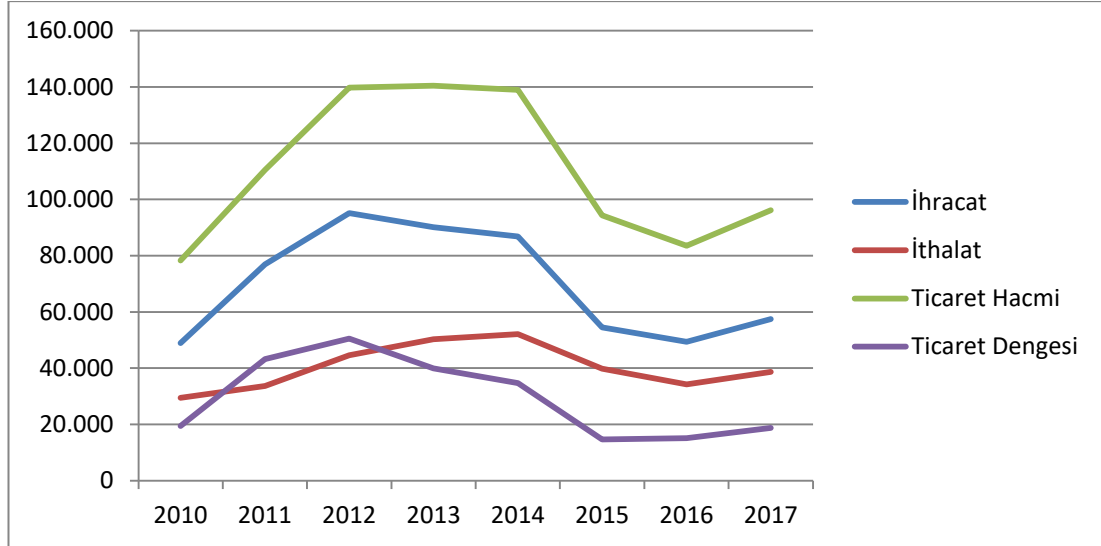
Tablo 2. 13.Irak’ın Temel Dış Ticaret İstatistikleri

*	İhracat	İthalat	Ticaret Hacmi	Ticaret Dengesi
2010	48.891	29.458	78.348	19.433
2011	76.905	33.630	110.535	43.275
2012	95.194	44.621	139.815	50.572
2013	90.157	50.257	140.414	39.900
2014	86.807	52.150	138.958	34.657
2015	54.519	39.871	94.390	14.647
2016	49.371	34.206	83.578	15.165
2017	57.500	38.700	96.200	18.800

Kaynak: TradeMap verilerine dayanarak Araştırmacı tarafından oluşturulmuştur. Veriler yansıtılmış veriler olup Irak’a değil ticaret ortaklarına aittir. *(Bin \$)

Şekil 2.4.’e bakıldığında 2008 yılına kadar düzenli bir şekilde artan ihracat, ithalat, ticaret hacmi ve ticaret fazlası küresel finansal kriz nedeni ile 2009 yılında ani bir düşme göstererek ihracat için 37,7 milyar, ithalat için 22,4 milyar, toplam ticaret hacmi için 60,1 milyar ve net dış ticaret fazlası için 15,3 milyar \$ seviyesine gerilediğini gösteren grafiği görebiliriz.

İlerleyen yıllarda ise yine 2012 yılına kadar bu değişkenlerde artan petrol fiyatlarına paralel olarak artış yaşanmış olup bu yıl en üst seviyeye ulaşarak ihracat 95 milyar \$ seviyelerine gelmiştir. 2012 yılından sonra hem ihracat hem ithalat kalemlerinde azalmalar yaşanmış, 2017 yılında ise tekrar bir artış yaşanmış ve ihracatın 57,5 milyar \$ ithalatının ise 38,7 milyar \$ olduğu ve 18,8 milyar \$ dış ticaret fazlası verdiğini görebiliriz. Buna göre orta dönemde ihracat, ithalat, toplam ticaret hacmi ve net dış ticaret fazlası itibariyle artan bir trend söz konusudur.

Şekil 2. 4. Irak'ın Temel Dış Ticaret Değişkenleri İtibariyle Trendleri

Kaynak:Trade Map verilerine dayanarak Araştırmacı tarafından oluşturulmuştur. Veriler yansıtılmış veriler olup Irak'a değil ticaret ortaklarına aittir.

2018 yılı itibariyle Irak'ın en önemli ihracat paydaşları Çin, Hindistan, ABD, Kore ve İtalya olurken en önemli ithalat paydaşları ise Türkiye, Çin, BAE, Kore ve ABD olarak gerçekleşmiştir. 2018 yılı dış ticaret işlemleri dikkate alındığında Irak'ın dünya ülkeleri itibariyle ihracat haritası Harita 2.3.'de, ithalat haritası ise Harita 2.4.'de sunulmaktadır.

Harita 2. 3. Irak'ın Ülkeler İtibariyle İhracat Haritası 2018

Kaynak:TradeMapVeriler yansıtılmış veriler olup Irak'a değil ticaret ortaklarına aittir.

Harita 2. 4. Irak'ın Ülkeler İtibariyle İthalat Haritası 2018

Kaynak:TradeMap veriler yansıtılmış veriler olup Irak'a değil ticaret ortaklarına aittir.

2.3.2. Irak'ın Fasillara Göre İhracatı

Tablo 2.14.'de fasillara göre Irak'ın en önemli ihracat ürünleri incelendiğinde Irak'ın dış ticareti petrol ürünlerine dayalı olduğu, 2018 yılında ihracat hacminin yaklaşık %99'u gibi yüksek bir rakamla petrol ürünlerinden olduğu görülür. Ham petrol ve petrol yağlarından bu ihracat rakamının tamamına yakınına oluşturmaktadır. İhracat rakamlarına göre kıymetli maden sektörü petrol ihracatından sonra ikinci en büyük ihracat sektörüdür. Üçüncü sırada 784 milyon \$ tutarında meyve ve kuruyemiş ihracatı da gelmektedir. 2018 yılındaki petrol ihracatı 95,7 milyar \$ tutarındadır.

Tablo 2. 14. Fasıllar İtibariyle Irak'ın En Önemli İhracat Ürünleri

Kod	Ürünİsmi	2016		2017		2018	
		Değer	%	Değer	%	Değer	%
	Toplam (Milyon \$)	49.371	100%	69.245	100%	97.294	100%
27	Mineral yakıtlar, mineral yağlar ve bunların damıtılmasından elde edilen ürünler, bitümenli maddeler, mineral Mumlar	46.687	94,56%	66.919	%96,6	95.792	%98,4
71	Kıymetli veya yarı kıymetli taşlar, kıymetli metaller, inciler, taklit mücevherci eşyası, metal paralar	2.424	4,91%	1.941	%0,29	1.255	%0,12
8	Yenilen meyveler ve sert kabuklu Meyveler	117	0,24%	108	%0,01	784	%0,08
41	Ham postlar, deriler (kürklerhariç) veKöseleler	28	0,06%	315	%0,04	206	%0,02
47	Odun veya diğer lifli selülozik maddelerin hamurları, geri kazanılmış kağıt veya karton (döküntü, kırıntı ve hurdalar)	20	0,04%	89	%0,001	229	%0,02
	DİĞER	57	0,1%		%0,1	50	%0,1

Kaynak: TradeMap verilerine dayanarak Araştırmacı tarafından oluşturulmuştur. Veriler yansıtılmış veriler olup Irak'a değil ticaret ortaklarına aittir. *(Milyon \$)

İhracatın çoğunun petrole dayalı olan Irak'ın dönemsel olarak petrolden kaynaklanan ihraç gelirlerindeki değişikliğin ana sebebi ise küresel petrol fiyatlarında oluşan değişikliklerdir.

Petrol fiyatlarının Irak'ın ihracat gelirleri doğru orantılıdır. Bu sebeple uluslararası düzeyde artan petrol fiyatlarından dolayı 2014 yılına kadar yüksek seviyede ihracat geliri elde edilmiş, 2014 sonrası petrol fiyatları düştüğü için toplam ihracat geliri azalmaya başlamıştır. 2014 sonrası petrol geliri ve ihracat geliri azaldığı için üretim miktarını arttırarak petrol ve ihracat gelirlerini artırma çabasına girmiştir.

2.3.3. Irak'ın Fasıllara Göre İthalatı

Irak ekonomisinin birçok üründe dışarıya bağımlı olmasındaki ana sebep siyasi istikrarsızlık ve çatışma sürecinin uzun sürmesinden dolayı sanayi ve üretim sektörlerinin gelişmemesidir.

2018 yılında Irak'ın ithalatında %11'lik pay ve 3,4 milyar \$ tutar ile makine sektörü, %8,2'lik pay ve 2,5 milyar \$ tutar ile elektronik eşya ve aletler, %5,7'lik pay ve 1,8 milyar \$ tutar ile Motorlu kara taşıtları, traktörler, bisikletler, motosikletler ve

diğerkara taşıtları, bunların aksam, parça, aksesuarı en önemli ithalat sektörlerini oluşturmaktadır.

Tablo 2. 15. Fasıllar İtibariyle Irak'ın En Önemli İthalat Ürünleri

Kod	Ürünİsmi	2016		2017		2018	
		Değer	%	Değer	%	Değer	%
	Toplam (Milyon \$)	34.206	%100	50.491	%100	31.197	%100
84	Kazanlar, makinalar, mekanik cihazlar ve aletler, nükleer reaktörler, bunların aksam ve parçaları	3.895	%11,4	4.653	%9	3.447	%11
85	Elektrikli makina ve cihazlar, ses kaydetme-verme, televizyon görüntü- ses kaydetme-verme cihazları, aksam-parça-aksesuarı	3.430	%10,0	6.374	%12	2.572	%8,2
71	Kıymetli veya yarı kıymetli taşlar, kıymetli metaller, inciler, taklit mücevherci eşyası, metal paralar	3.422	%10,0	4.379	%8	1.151	%3,6
87	Motorlu kara taşıtları, traktörler, bisikletler, motosikletler ve diğer kara taşıtları, bunların aksam, parça, aksesuarı	1.625	%4,7	2.796	%5,5	1.804	%5,7
73	Demir veya çelikten eşya	1.272	%3,7	1.567	%3,1	1.225	%3,9
39	Plastikler ve mamulleri	1.128	%3,3	2.519	%4,9	1.099	%3,5
30	Eczacılık ürünleri	1.102	%3,2	1.250	%2,4	1.161	%3,7
99	Kişisel eşyalar, deniz ve hava taşıtlarına verilen kumanya ve malzeme (yakıtlar hariç)	976	%2,9	1.687	%3,3	843	%2,7
27	Mineral yakıtlar, mineral yağlar ve bunların damıtılmasından elde edilen ürünler, bitümenli maddeler, mineral mumlar	947	%2,8	1.585	%3,1	1.179	%3,7
61	Örmegiymeşyasıveaksesuarı	928	%2,7	1.199	%2,3	968	%3,1
94	Mobilyalar, yatak takımları, Aydınlatma cihazları, reklam lambaları, ışıklı tabelalar vb, prefabrik yapılar	904	%2,6	1.058	%2	1.008	%3,2
4	Sütürünleri, yumurtalar, tabii bal, diğer yenilebilir hayvansal menşeli Ürünler	748	%2,2	1.374	%2,7	627	%2
	Diğer	13.828	%40,4	20.050	%39	14.113	%45

Kaynak: TradeMap verilerine dayanarak Araştırmacı tarafından oluşturulmuştur. Veriler yansıtılmış veriler olup Irak'a değil ticaret ortaklarına aittir. *(Bin \$)

Tablo 2.15.'te fasıllar itibariyle ve ilgili verilerle yapılan araştırmalarda Irak'ın en önemli ithalat ürün grupları görülmekte 2018'de Irak'ın ithalatının %50'sini ağırlıklı olarak ilk 10 gruptaki ürünler, %72,5'ini ilk 20 gruptaki ürünler ve %85'ini

ilk 30 gruptaki ürünler oluşturmaktadır. Bu tablo ile Irak'ın çok fazla çeşitlilikte ürün grubu ithalatının olduğunu görebiliriz.

2.3.4. Irak'ın Dış Ticaret Anlaşmaları

Tablo 2.16.'da Irak'ın üyesi olduğu küresel ve bölgesel kuruluşlar görülmektedir (Iraqi Ministry of Foreign Affairs, 2017).

Tablo 2. 16. Irak'ın Üye/Taraf Olduğu Küresel ve Bölgesel Organizasyonlar

Organizasyon / Anlaşma	Statüsü	Üyelik Tarihi
Birleşmiş Milletler	Üye	1945
Dünya Ticaret Örgütü	Gözlemci	
İslam İşbirliği Teşkilatı	Üye	1975
Arap Ligi	Üye	1945
Dünya Bankası	Üye	1945
Uluslararası Para Fonu	Üye	1945
G77	Üye	1964
OPEC	Üye	1960

Kaynak: Irak Dışişleri Bakanlığı.

Avrupa Birliği ile Irak arasında ilk ticari ilişkilerin düzenlenmesi 2012 yılında imzalanan AB-Irak Ortaklık ve İş birliği Anlaşması (the EU-Iraq Partnership and Cooperation Agreement) ile olmuştur (Avrupa Komisyonu, 2019: 2).

Dünya Ticaret Örgütü'ne göre Irak'ın üyesi bulunduğu bir adet Bölgesel Ticaret Anlaşması vardır. Arap Ligi altında imzalanan ve 16 Arap ülkesi arasında imzalanan bu anlaşma Pan-Arap Serbest Ticaret Bölgesi kapsamında da adlandırılabilir (WTO, Bölgesel Ticaret Anlaşmaları).

Tek taraflı veya karşılıklı olarak gümrük tarifelerinde belirli mallar itibarıyla indirimde bulunmayı kapsayan düzenlemelerden biri olan Tercihli Ticaret Anlaşmaları dış ticarete yapılan en dar kapsamlı anlaşmadır. Tarifeler tam olarak kaldırılmasa da anlaşmaya taraf olmayandığı ülkelere göre çok düşük seviyededir (Ticaret Bakanlığı, Serbest Ticaret Anlaşmaları).

Dünya Ticaret Örgütü verilerine göre Irak'ın taraf olduğu Tercihli Ticaret Anlaşmalarına ilişkin bilgiler Tablo 2.17.'de gösterilmektedir.

Tablo 2. 17. Irak'ın Taraf Olduğu Tercihli Ticaret Anlaşmaları

Sağlayıcı	Yürürlük Tarihi
Avustralya	01.01.1974
Kanada	01.07.1974
Avrupa Birliği	01.07.1971
Japonya	01.08.1971
Kazakistan	01.01.2010
Yeni Zelanda	01.01.1972
Norveç	01.10.1971
Rusya Federasyonu	01.01.2010
İsviçre	01.03.1972
Türkiye	01.01.2002
Amerika Birleşik Devletleri	01.01.1976

Kaynak: WTO

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3.1.TÜRKİYE – IRAK ARASI İLİŞKİLER

3.1.1.Türkiye Irak Siyasi- Diplomatik İlişkileri

3.1.1.1. 1926 – 1958 Dönemi

5 Haziran 1926 yılında imzalanan “Sınır ve İyi Komşuluk Antlaşması” ile İngiltere, Türkiye ve Irak arasında yaşanan gerginliğin yerini karşılıklı menfaate dayanan ikili ilişkilere bırakmıştır. Bu antlaşmaya uygun olarak Irak ile dostane ilişkiler gelişmeye başlamış ve iki ülke karşılıklı olarak 1928 yılında elçilikler kurmuştur. Ankara’ya 16 Ocak 1928’de ilk Irak Elçisi olarak Salih Nishat görevlendirilirken Bağdat’a ise 21 Aralık 1929’da Türk Elçisi olarak Lütfü Tokay görevlendirilmiştir. Bu sayede başlayan diplomatik ilişkiler daha sonra Irak’ın bağımsızlığını ilan ettiği 1932 yılı sonrasında ise doğrudan dostane ilişkilere devam edilmiştir (Koçsoy,1991:8).

1931 yılında Irak kralı Türkiye’yi ziyareti sırasında Atatürk’le yaptığı konuşmada; *“Milletler arasındaki bağlamı alakalanın inkişafında pek mühim olan ve tarihin seyrinde daima tesirini gösteren coğrafi, iktisadi amillerden başka, bugünkü karşılıklı menfaatleri ve dahili, harici sulh ve sükun siyasetleri ve münasebetleri de Irak ile Türkiye’yi birbirine yaklaştırmakta ve daha çok dost yapmaktadır. Bu görüş ve anlayışta müşterek olduğumuz kanaatini ifade etmeme müsaadelerini rica ederim”*diyerek, iki ülke ilişkilerinin çıkarlar doğrultusunda önem arz ettiğini ve geliştirme isteklerinin olduğu iletmiştir (Koçsoy, 1991:15).

Bu tarihten sonra ise ikili ilişkiler anlaşmalarla kuvvetlendirilmiştir. Bunlardan en önemlileri ise;

3.1.1.2. 1960 – 1990 Dönemi

1958 tarihindeki darbe sonrası Türkiye’nin Irak’ı tanıması sonrasında Türkiye ile Irak arasında önemli bir iş birliği ya da anlaşma olmamıştır. İlişkiler iki

komşu ülke seviyesine düşürülmüştür. Irak'ta yen hükümet sonrası Cumhuriyet kurulmuş Türkiye'de 27 Mayıs 1960 devrimi ile Irak'taki 1963 Şubat darbesi iki ülkenin kendi iç işlerine yoğunlaşmasına sebep olmuştur.

Türk-Irak ilişkilerinde ekonomik yönden en önemli gelişme 25-28 Ağustos 1973 yılında Ankara'yı ziyaret eden Irak Dışişleri Bakanı Abdulkaki ile kararlaştırılan 625 km'lik Kerkük- Yumurtalık petrol boru hattı projesi 3 Ocak 1977'de tamamlanmasıdır. Petrol boru hattı bu dönemde ikili ilişkilerde hayata geçirilen tek somut projedir. Ayrıca bu dönemdeki görüşmelerde Fırat nehrinin sularının kullanımı konusu sürekli gündeme gelmiştir (T.C. Dış İşleri Bakanlığı).

3.1.1.3. 1990 – 2015 Dönemi

Bu tarihler arasında ayrıca Irak ile ikili anlaşmalar da sağlanmıştır. Bunlar;

Tablo 3. 1. Türkiye'nin 2005-2009 yılları arası Irak ile yaptığı ikili anlaşmalar

Anlaşma Adı	İmza Tarihi
Petrol Ürünleri Ticaretine İlişkin Mutabakat Zaptı	26.08.2005
Petrol Ürünleri Ticaretine İlişkin Mutabakat Zaptı	27.09.2006
Petrol Ürünleri Ticaretine İlişkin Mutabakat Zaptı	15.02.2006
Petrol Ürünleri Ticaretine İlişkin Mutabakat Zaptı	15.06.2006
16. Dönem Karma Ekonomik Komisyon Toplantısı Protokolü	16.11.2006
Kapsamlı Ekonomik Ortaklık Anlaşması	23.03.2009
Türkiye-Irak Yüksek Düzeyli Stratejik İş Birliği Konseyi 1. Bakanlar Toplantısı	17.09.2009
Türkiye-Irak Yüksek Düzeyli Stratejik İş Birliği Konseyi 2. Bakanlar Toplantısı	15.10.2009

Kaynak: DEİK

3.2.TÜRKİYE VE IRAK ARASINDAKİ TİCARET AKIMLARI

3.2.1.Türkiye ve Irak Arasındaki Dış Ticaretin Gelişimi

Türkiye-Irak ilişkileri siyasi ve sosyal gelişmeler, dış ticaret boyutu, iki ülkenin ekonomik durumu, doğal zenginlikleri gibi etkenlerden direk etkilenmiş olup iki ülke arasındaki ilişkiler incelendiğinde tarihsel, ekonomik ve kültürel bağların güçlü olduğu anlaşılmaktadır. 1950'li yıllardan sonra Türkiye'nin uyguladığı

kalkınma projeleri ve yaptığı baraj inşaatları, su kaynaklı gerginlikler siyasi, sosyal ve ekonomik ilişkiler üzerinde olumsuz etkiler bırakmıştır (Sağsen, 2011: 61).

Irak'ın Kuveyt'i işgalinden sonra BM yaptırımları ile beraber Türkiye-Irak ekonomik ilişkileri büyük ölçüde zarar görmüştür. Oysaki 1990'lara kadar bu iki ülke ekonomik ilişkilerde birçok sektörde çok fazla birbirlerine katkı sağlamıştır.

3.2.1.1. Birleşmiş Milletler Ambargosu Dönemi: 1991-2003

1990'lı yıllarda başlayan savaş ve dış müdahale döneminde Irak- Türkiye siyasi ve ticari ilişkileri bu olaylardan doğrudan etkilenmiştir. Hali hazırda savaş nedeniyle enkaz haline gelmiş Irak altyapısı ve ekonomisinin toparlanması, 1990-1991 Körfez Savaşı sonrası Birleşmiş Milletlerin ambargo kararı ile daha da zor hale gelmiş ve Irak'ın bölge ülkeleriyle ticari ilişkileri minimum seviyeye gerilemiştir (İnançlı ve Ak, 2005: 390-391).

ABD'nin Irak'a müdahalesinden sonra gelen yaptırımla Türkiye-Irak ham petrol boru hattı 1990 Ağustos ayında kapatılmıştır (Sağsen, 2001: 66).

Savaş ve ambargo sonrası 1995'te 123 milyon \$ olarak gerçekleşen Türkiye-Irak ticaret hacmi Körfez savaşı öncesi 1-1,5 Milyar \$ seviyesindeydi (İnançlı ve Ak, 2005: 391). Yani Türkiye-Irak ticari ilişkilerinde Körfez Savaşı ve Birleşmiş Milletlerin Irak'a uyguladığı ambargo ile Türkiye ekonomisi de dolaylı olarak ticaret, taşımacılık, bankacılık gibi alanlarda zarara uğramıştır. Ayrıca 1991'de, savaş sonrası petrol fiyatının 16 \$'dan 37 \$ seviyesine çıkması Türkiye ekonomisini direk etkilemiştir. Petrol fiyatlarının artışı ve Irak savaşından dolayı nakliyat, müteahhitlik hizmetlerindeki yavaşlama, Türkiye'nin 1993 yılından sonra girmiş olduğu ekonomik istikrarsızlıklarda etkili olmuştur (Çetinsaya ve Özhan, 2009: 141).

1991'de başlayan ve ekonomik ilişkileri bitirme noktasına getiren savaş ve ambargo süreci Türkiye ekonomisi üzerinde olumsuz etki bırakmıştır. ABD'nin Irak'a 2003 yılındaki müdahale sürecinde de Türkiye ekonomisi üzerinde olumsuz etkileri olsa da savaş sonrası dönemde ekonomik ilişkiler 1991 yılı öncesine ulaşamamakla birlikte tekrar artan yönlü bir grafik sergilemiştir.

1991-2003 yılları arası Irak'ın siyasi durumundan kaynaklanan problemler Türkiye- Irak arası ekonomik ilişkileri ve tarım, petrol, petrol boru hattı taşımacılığı, güvenlik harcamalarının artışı, ulaştırma sektöründeki kayıplar gibi çok çeşitli başlıklarda Türkiye'yi negatif olarak etkilemiştir.

Türkiye Almanya'dan sonra ikinci büyük dış ticaret ortağı olan Irak'ı bu süreçte kaybetmiştir. Türkiye bu dönemde sadece Irak'ı kaybetmemiş, aynı zamanda Irak'ın Türkiye için Ortadoğu'ya açılan kapı konumunda olması nedeniyle Türkiye'nin diğer bölge ülkeleriyle ekonomik ilişkilerini de gerilemesine sebep olmuştur (İnançlı ve AK, 2005: 391).

Körfez Savaşı'nın Türkiye-Irak ekonomik ilişkilerine etkisi Tablo 3.2.'de görülmektedir.

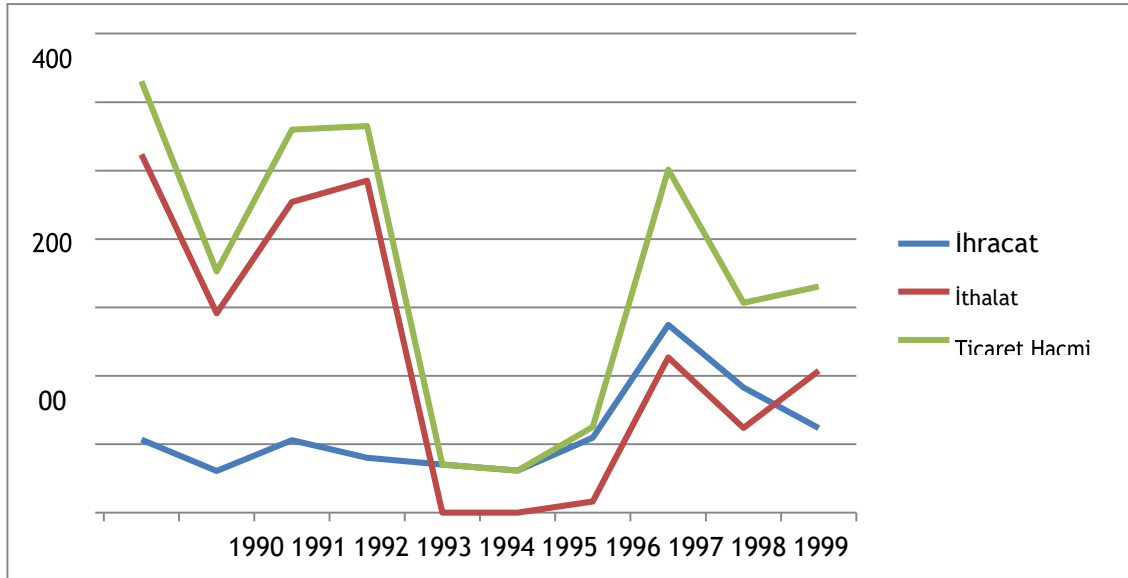
Tablo 3. 2. Körfez Savaşı Sonrası Türkiye'nin Irak ile Ticareti (Milyon \$)

	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999
İhracat	214	122	212	160	141	123	219	549	366	247
İthalat	1047	583	908	970	0	0	32	454	247	414
TicaretHacmi	1261	705	1120	1130	141	123	251	1003	613	661
Pay (%)	3,6	2	3	2,5	0,3	0,2	0,4	1,3	0,8	1

Kaynak: Ortadoğu Yıllığı.

Tablo 3.2.'ye göre 1990'lı yıllarda Türkiye-Irak arasındaki dış ticaret rakamları sürekli gerilediği görülmektedir. İhracat rakamlarına göre, 1990-1995 yılları kıyaslandığında Türkiye'den Irak'a gerçekleştirilen ihracat rakamı 214 milyon \$'dan 123 milyon \$'a düştüğü gözlemlenmektedir. Uluslararası yaptırımların 1996 sonrası gevşetilmesi sonrası Türkiye'nin Irak ihracatı bir miktar artarken 1998'den itibaren yeniden gerileme görülmüştür.

İthalat rakamları incelendiğinde ise 1990 yılındaki 1 milyar \$'ı geçen ithalatın miktarı, 1991'den sonra gerilemeye başlamış ve 1994-1995 döneminde sıfır noktasına gerilemiştir. 1996 yılından sonra yine yaptırımların azaltılması ile petrol ürünleri ithalatının tekrar arttığı gözlemlenmektedir.

Şekil 3. 1. Körfez Savaşı Sonrası Türkiye'nin Irak ile Ticareti (Milyon \$)

Kaynak: Ortadoğu Yıllığı 2005.

Irak ve Türkiye, 1996 yılından itibaren ticari ilişkilerin tekrar başlatılması ve geliştirilmesi karşılıklı çaba göstermiş ve Birleşmiş Milletler'in Petrol Karşılığı Gıda ve İlaç Programıyla beraber iki ülke arasındaki dış ticaret hacmi 1997 yılından itibaren artmaya başlamıştır (Nurladın, 2015: 64).

Sonuç olarak 1996- 1997 yılları göz önüne alındığında ticaret hacmi 251 milyon \$'dan 1 milyar \$'a yükselmiş ancak sonraki yıllarda dünya petrol fiyatlarının düşmesi ve Irak'ın gıda ve ilaç programı için yaptığı alımlarda Türkiye dışındaki ülkeleri seçmesi gibi sebeplerle dış ticaret hacminde tekrar gerileme görülmüştür. Irak'ın, Türkiye'nin dış ticaret hacmindeki payı 1990 yılında %3,6 iken 1991 yılından itibaren azalmaya başlamış ve 1995 yılında en düşük orana %0,2'ye kadar gerilemiştir (İnançlı ve Ak, 2005: 391-392).

Irak ile Türkiye arasındaki dış ticaret hacmi savaş öncesi resmi rakamlara göre 30 milyar \$'dır. Türkiye'nin Birinci Körfez Savaşı'ndan dolayı uğradığı ekonomik kaybı 30 ile 80 milyar \$ arasında olduğu tahmin edilmekte ve buna petrol fiyatlarındaki dalgalanmalar, savaşın sosyal maliyeti, askeri harcamalar ve ekonomik krizlerin yayılma etkisi gibi etkenler de eklendiğinde 60-80 milyar \$ arasında daha gerçekçi bir zarar hesaplaması yapılabilmektedir. Türkiye-Irak dış ticaretine, BM Petrol Karşılığı Gıda Programının olumlu etkisi olmuş, ancak 2000 yılına kadar BM ihalelerinden Türkiye menşeli firmalar, yüksek bir pay alamadılar. Fakat 2000 yılından sonra sınır ülke olma avantajından dolayı ihalelerden alınan pay artmıştır. Ayrıca Türkiye'nin bu ambargo döneminde uğradığı zararlardan birisi de her geçen gün artmakla birlikte

günlük 500 kamyon civarı kaçak petrol ticaretinin kayıt dışı taşınması ve ülkeye girmesidir (Çetinsaya ve Özhan, 2009: 135).

3.2.1.2.Birleşmiş Milletler Ambargosu Sonrası Dönem:2003-2017

Türkiye'nin de lojistik katkısıyla ABD-İngiltere'nin, 20 Mart 2003'te başlayan Mayıs 2003'te tamamladığı Irak'a Özgürlük Operasyonu adıyla yaptığı operasyon sonrası kurulan Geçici Koalisyon Kurulu Irak ekonomisini yeniden şekillendirmesine detaylı bir program hazırlayıp uygulamaya başlamıştır. Bu programda, yabancı şirketlerin Irak'ta yatırım yapabilmelerinin kolaylaştırılması, sanayi işletmelerinin özelleştirilmesi, elde ettikleri karların tamamını yurtdışına çıkarılabilmesi gibi kararlar alınmıştır (Nurladın, 2015: 101-102).

Nitekim, bu operasyonların yalnızca askerî harekât olmadığı ekonomik ve toplumsal boyutları da olan bir sürecin parçası olduğu gözlemlenebilir. Bir diğer deyişle de buradaki tek hedef petrol rezervlerinin ele geçirilmesi gibi ifade edilse de Irak'ın ekonomik açıdan tamamen yeniden şekillendirilmesi amacı güdüldüğü de söylenebilir (Yeldan, 2005).

Türkiye'nin 1980'lerde hedeflediği ihracata dayalı ve dışa dönük büyüme politikasından sonra Irak, Türkiye'nin en önemli ticaret ortaklarından biri olmuştur. 1990'da Irak Kuveyt'i işgal ettikten sonra uygulanan ambargo sonucu ilişkilerin kesintiye uğradığı döneme kadar, Türk müteahhitleri Irak'ta önemli projelerde yer almıştır. 2003'te başlayan bu süreçten sonra Türkiye-Irak ilişkileri, Irak'ın yeniden yapılandırılması ve inşaaı ile yeni bir döneme girmiştir (Irak Ülke Bülteni, 2017: 2).

ABD'nin askerlerini Irak'tan çekmeyi gündeme getirmesi ile Türkiye-Irak ilişkilerindeki belirsizlik yerini yüksek düzeyli bir iş birliğine bırakmıştır. Her iki ülke cumhurbaşkanlarının ve başbakanlarının karşılıklı ziyaretleri sonucu 2008 yılı temmuz ayında iki ülke arasında Yüksek Düzeyli Stratejik İş Birliği Konseyi (YDSK) kurulması kararı alınmış ve 10 Temmuz 2008'de Bağdat'ta Ortak Siyasi Bildirge imzalanarak YDSK resmen kurulmuştur.

Konsey'e Türkiye ve Irak Başbakanları başkanlık edecek ve Dışışleri bakanlarının birlikte hazırlayacağı gündem çerçevesinde ticaret, enerji, güvenlik, yatırımlar ve su kaynakları konularından sorumlu bakanlar üye olarak katılacaktır. Konseyin çok geniş bir iş birliği ile siyasi, diplomatik, kültürel, ekonomik, enerji ile ilgili, güvenlik ve askeri alanlar olmak üzere çok önemli başlıkları kapsadığı görülmektedir. Ekonomi alanıyla ilgili olarak aşağıdaki başlıkların çok önemli olduğu

vurgulanabilir (Türkiye Cumhuriyeti ile Irak Cumhuriyeti Hükümetleri Arasında Yüksek Düzeyli İş Birliği Konseyi'nin Kurulmasına İlişkin Ortak Siyasi Bildirge, 2008).

- Turizmin geliştirilmesi için iki yönlü tur operasyonlarının kolaylaştırılması,
- Her iki ülkede ilgili iktisadi ve mali sektörlerde faaliyeti olan kuruluşlar arasında değişim programlarının başlatılması
- Irak'ın temel ihtiyaç ve hizmetlerini karşılamak amacıyla yeniden yapılandırma çalışmalarında iş birliği yapılması,
- Irak'ın Türkiye üzerinden Avrupa ile entegrasyonu için Irak ile ulaşım altyapısı alanında iş birliğinin desteklenmesi,
- Her iki ülkenin elektrik ihtiyacının karşılanması için projelerin geliştirilmesi
- Türk ve Iraklı şirketler arasında ortaklıklarla enerji alanında iş birliği yapılması.

Konseyin amacı iş birliği ve ortak projeler temelinde ilişkilerin geliştirilmesidir. Konsey toplantıları günümüze kadar 15 Ekim 2009, 25-26 Aralık 2014 ve 7-8 Ocak 2017 tarihlerinde olmak üzere üç defa Bağdat'ta gerçekleştirilmiştir.

Son dönemde Türkiye ve Irak arasında ekonomi, enerji ve ticaret ilişkileri karşılıklı birbirine bağlılık düzeyini artırmaktadır. Irak'taki istikrarın gelişmesi Türkiye'nin mal, hizmet ve malzeme ihracatını artıracak dolaylı olarak da Türk şirketlerinin Irak'ta daha fazla iş alması anlamına gelecektir. Petrol sektörü haricinde Türkiye, Irak'ın en büyük ticari yatırımcısı pozisyonundadır. Türkiye, Irak'ta iş yapan yabancı ülkeler sıralamasında Çin'den sonra gelmektedir. Türkiye en çok enerji, tarım ve sanayi projelerinde yer almıştır (Turunç, 2011: 42).

Türkiye'nin ihracat pazarları sıralamasında 2011 yılı için Almanya'nın ardından Irak gelmektedir. Türkiye'nin Irak ihracatı 2013 yılında 12 milyar \$ ile maksimum seviyeye ulaşmıştır. Ancak Irak'taki iç karışıklıklar ve siyasi kötü koşullar Irak'a olan ihracatın azalmasına neden olmuş ve siyasi ve askeri olayların başladığı 2014 Haziran ayından 2014 Aralık ayına kadarki süreçte tüm aylarda bir önceki döneme nazaran gerileme görülmüş olup bu dönemdeki toplam azalış %24,4 olmuştur. Dolayısıyla 2014 yılında Türkiye'nin Irak'a ihracatı 2013 yılına göre %8,9 oranında azalmış ve 10,9 milyar \$ olarak gerçekleşmiştir. 2015 ve 2016 yıllarında ise

bu rakamlardaki azalmanın devam etmesiyle 8,6 ve 7,6 milyar \$ olarak gerçekleşmiş, Irak, Türkiye'nin ihracat pazarları sıralamasında 2015'te Almanya, İngiltere'den sonra üçüncü sırada, 2016 yılında ise İngiltere'nin önüne geçerek ikinci sırada yer almıştır. Türkiye'nin Irak'a ihraç ettiği belli başlıca ürünler; bisküvi, yumurta, tavuk eti, mücevherat, buğday unu, ayçiçeği yağı, mobilya, margarin, salça, çikolatalı mamuller, hijyenik havlu, demir-çelik boru ve profil turuncgiller, bebek bezleri, demir-çelik çubuklar, izole kablo ve teller, demir-çelikten inşaat ve aksamı, dokunmuş halı, plastik ambalaj malzemeleri, hazır giyim, plastik boru, kuru baklagiller, deterjan, kâğıt ambalaj malzemeleridir. Altın, petrol yağı kalıntıları, hurda plastik ve kâğıt ile sıgır derisi Türkiye'nin Irak'tan en çok ithal ettiği ürünlerdir (Irak Ülke Bülteni, 2017: 5).

3.3.TÜRKİYE VE IRAK ARASINDAKİ DIŞ TİCARET İSTATİSTİKLERİ

3.3.1. Dış Ticaret

Irak ile Türkiye tüm problemlere rağmen iki komşu ülke politikasından vazgeçmemişlerdir. Bu %n aralarında sürekli ekonomik anlaşmalar imzalanmış ve karşılıklı ticaret yapılmıştır.

Tablo 3. 3.Türkiye-Irak Dış Ticaret Değerleri

Yıl	İhracat \$	İthalat \$	Ticaret Hacmi	Ticaret Dengesi
2010	6.036.362.316	153.475.601	6.189.837.917	5.882.886.715
2011	8.310.129.576	86.753.336	8.396.882.912	8.223.376.240
2012	10.822.143.970	149.327.537	10.971.471.507	10.672.816.433
2013	11.948.905.271	145.684.219	12.094.589.490	11.803.221.052
2014	10.887.825.788	268.544.114	11.156.369.902	10.619.281.674
2015	8.549.966.625	296.505.275	8.846.471.900	8.253.461.350
2016	7.636.669.605	836.297.676	8.472.967.281	6.800.371.929
2017	9.054.612.317	1.527.572.935	10.582.185.252	7.527.039.382
2018	8.348.597.416	1.420.433.371	9.769.030.787	6.928.164.045
2019*	2.065.725.556	121.404.116	2.187.129.672	1.944.321.440

Kaynak: TÜİK (* ilk 3 ay)

Tablo 3. 4. Türkiye'nin En Fazla İthalat Yaptığı 10 Ülke (2016-2018 yılları)

2018		2017		2016	
Ülke Adı	İthalat miktarı (\$)	Ülke Adı	İthalat miktarı (\$)	Ülke Adı	İthalat miktarı (\$)
Rusya Federasyonu	21.989.573.934	Çin	23.370.619.564	Çin	25.441.432.799
Çin	20.719.052.820	Almanya	21.301.869.301	Almanya	21.474.989.265
Almanya	20.407.264.007	Rusya Federasyonu	19.514.093.954	Rusya Federasyonu	15.162.386.047
ABD	12.377.680.691	ABD	11.951.744.041	ABD	10.867.793.413
Gizli Ülke	11.007.382.811	İtalya	11.304.715.132	İtalya	10.218.386.785
İtalya	10.154.156.074	Gizli Ülke	8.201.789.427	Fransa	7.364.715.497
Hindistan	7.534.719.399	Fransa	8.070.896.536	Gizli Ülke	6.714.829.036
Birleşik Krallık	7.446.107.100	İran	7.492.104.018	Güney Kore	6.384.242.202
Fransa	7.413.025.063	İsviçre	6.899.988.422	Hindistan	5.757.246.112
İran	6.931.257.943	Güney Kore	6.608.873.746	İspanya	5.679.304.946
Diğer Ülkeler	97.066.958.241	Diğer Ülkeler	109.082.957.093	Diğer Ülkeler	83.552.908.945
Toplam İthalat	223.047.178.083	Toplam İthalat	233.799.651.234	Toplam İthalat	198.618.235.047

Türkiye'nin 2016 yılındaki ithalat miktarı 198 milyar \$ iken bu rakam 2017 yılında 233 milyar \$'a yükselmiş, 2018 yılında ise 223 milyar \$'a düşmüştür. Türkiye'nin en fazla ithalat yaptığı ülkelerin sıralamasında ilk 3 ülke yıllara göre Rusya Federasyonu, Almanya ve Çin olarak değişmektedir. Bu 3 ülkeden yapılan ithalat son üç yılda her yıl için 60 milyar \$'la toplam ithalatın %30'unu oluşturmaktadır.

Tablo 3. 5. Türkiye'nin En Fazla İhracat Yaptığı 10 Ülke (2016-2018 yılları)

2018		2017		2016	
Ülke Adı	İhracat miktarı (\$)	Ülke Adı	İhracat Miktarı (\$)	Ülke Adı	İhracat Miktarı (\$)
Almanya	16.136.961.824	Almanya	15.118.909.842	Almanya	13.998.653.115
Birleşik Krallık	11.106.998.133	Birleşik Krallık	9.603.188.772	Birleşik Krallık	11.685.790.237
İtalya	9.560.202.270	BAE	9.184.156.725	Irak	7.636.669.605
Irak	8.346.169.809	Irak	9.054.612.317	İtalya	7.580.836.964
ABD	8.304.668.542	ABD	8.654.267.932	ABD	6.623.346.957
İspanya	7.708.391.366	İtalya	8.473.470.854	Fransa	6.022.485.402
Fransa	7.287.140.523	Fransa	6.584.199.173	BAE	5.406.993.068
Hollanda	4.760.694.725	İspanya	6.302.134.822	İspanya	4.988.483.391
Belçika	3.950.932.854	Hollanda	3.864.485.686	İran	4.966.175.518
İsrail	3.894.543.859	İsrail	3.407.436.059	Hollanda	3.589.431.870
Diğer Ülkeler	86.864.116.851	Diğer Ülkeler	76.746.078.232	Diğer Ülkeler	70.030.717.681
Toplam	167.920.820.756	Toplam	156.992.940.414	Toplam	142.529.583.808

Kaynak: TÜİK

Türkiye'nin 2016 yılı ihracatı 142 milyar \$ iken, 2017 yılında 156,9 milyar \$'a, 2018 yılında ise 167,9 milyar \$'a yükselmiştir. 2016 yılında en fazla ihracat yapılan ülke sıralamasında Almanya ilk sırada, Birleşik Krallık ise ikinci sırada yer almaktadır. Irak ise en fazla ihracat yapılan ülke sıralamasında 2016 yılında 7,6 milyar \$ ile üçüncü sırada iken, 2017 yılında 9 milyar \$ ve 2018 yılında 8,3 milyar \$ ile dördüncü sırada yer almaktadır. Türkiye toplam ihracatının yaklaşık olarak %10'unu Almanya'ya, %7'sini Birleşik Krallık'a, %5'ini ise Irak'a yapmaktadır.

3.3.2.Sektörlere Göre Türkiye-Irak İlişkileri

3.3.2.1. Müteahhitlik ve İnşaat Sektörü

Tablo 3. 6. Yıllara göre Irak-Türkiye arası demir çelik ürün grubunda ithalat ve ihracat rakamları

Yıl	Fasıl adı	Türkiye'nin Irak'a Yaptığı İhracat \$	Türkiye'nin Irak'tan Yaptığı İthalat \$
2014	Demir ve çelik	670.980.059	5.351
2015	Demir ve çelik	444.611.339	39.425
2016	Demir ve çelik	117.820.479	-
2017	Demir ve çelik	231.729.307	47.099
2018	Demir ve çelik	201.493.731	31.017

Kaynak: TÜİK

Tablodan 3.6.'dan anlaşılacağı üzere Türkiye Irak arasında inşaat sektörünün payı her ne kadar azalma gösterse de işlem hacmi diğer sektörlerle göre fazladır.

Irak'ta inşaat sektörü ABD'nin çekilmesiyle birlikte hızlı bir yükselişe girmiş 2017'te 670 milyon \$ olan Türkiye-Irak ihracatı 2016'da 117 milyon \$'a düşmüş 2018'de ise 201 milyon \$ olarak gerçekleşmiştir. Tahrip edilmiş ve modern yapıda olmayan binalar yeniden inşa edilmektedir. Günümüzde ise Irak'ın inşaat işleri 100 milyar \$'ın üzerinde olduğu bilinmektedir. İleriye dönük ise bu hareketlilikte azalma görülmeyeceği ve sürekli artacağı tahmin edilmektedir.

Türk müteahhit firmaları 2008 yılından itibaren faaliyetlerini önce Kuzey Irak'asonra ise güneye ve diğer bölgelere doğru arttırdıkları görülmektedir.

2010-2014 Kalkınma Planı çerçevesinde ülke 2700 projeye toplam 170 milyar \$ bütçe belirlemiştir. Ayrıca kalkınma planı çerçevesinde düşük gelire sahip vatandaşları için 2014 yılı sonuna kadar 2 milyon konutun inşasını tamamlama kararı almıştır. Irak'ta devlete bağlı 17 adet çimento fabrikası bulunmakta bu çimento

fabrikaları ise ülkenin ancak beşte biri kadar yani yıllık 6 milyon tonu kadar ihtiyacını karşılamaktadır. Bu talebi karşılamak için ise Irak Sanayi ve Madencilik Bakanlığı19 yeni çimento fabrikası projesi için toplamda 3 milyar Amerikan \$'ı bütçe ayırmıştır.

3.3.2.2. Tarım ve Ormancılık

İki ülke arasındaki son beş yılın rakamları aşağıdaki gibidir.

Tablo 3. 7. 2014-2018 yılları arası Türkiye-Irak arası Tarım ve Ormancılık alanındaki ticari rakamlar

Yıl	İhracat \$	İthalat \$
2014	741.647.055	3.886.364
2015	579.623.477	2.361.455
2016	308.340.731	1.862.855
2017	717.505.840	2.946.441
2018	669.218.433	1.489.366

Kaynak: TÜİK

TÜİK verilerine göre 2014 yılında 740 milyon \$ olan ihracatımız 2016'da 308 milyon \$'a kadar azalmış 2017'de artarak 717 milyon \$ olmuş ve 2018 yılında 669 milyon \$ olarak gerçekleşmiştir. Tarım ve ormancılık sektöründeki ithalatımız ise 2014 yılında yaklaşık 4 milyon \$ iken 2018 yılında yaklaşık 1,5 milyon \$ olarak gerçekleşmiştir. Türkiye'nin 2014 yılında gerçekleşen 3,8 milyon dolarlık tarım ve ormancılık ürünleri ithalatı yıllara göre azalarak 2018 yılında 1,5 milyon dolar civarında gerçekleşmiştir.

3.3.2.3. Madencilik ve Taşocakçılığı

İki ülke arasındaki son beş yılın madencilik ve taşocakçılığında ithalat ve ihracat rakamları aşağıdaki gibidir.

Tablo 3. 8. 2014-2018 yılları arası Türkiye-Irak arası Madencilik ve Taşocakçılığı alanındaki ticari rakamlar

Yıl	İhracat \$	İthalat \$
2014	12.658.438	11.186
2015	7.822.296	27.664
2016	4.166.700	11.734
2017	6.240.601	5.382
2018	7.148.999	27.889

Kaynak: TÜİK

Görüldüğü üzere 2014 yılında yaklaşık olarak 12,7 milyon \$ olan ihracata karşılık 11,2 bin \$ olmuş ileriki yıllarda ihracat rakamları azalış göstermiş ve 2018 yılında 7 milyon \$, ithalat miktarı ise artarak 2018 yılında 28 bin \$ olmuştur.

Türkiye gerek madencilik ve taşocakçılığı, gerek tarım ve ormancılık gerekse de demir çelik ürün grubunda Irak'a karşı dış fazla veren bir ülke konumundadır.

3.3.3.Geniş Ekonomik Kategoriler Sınıflandırmaya Göre Türkiye ve Irak Arasındaki Dış Ticaret İstatistikleri

Geniş ekonomik kategoriler sınıflandırmaya göre (BEC) yatırım (sermaye) malları, hammadde (ara malları), tüketim malları ve diğer olmak üzere dört temel kategori söz konusudur.

Türkiye'nin Irak'a olan ihracat ürünlerine bakıldığında;

2016-2018 arası dönem incelendiğinde Türkiye'den Irak'a yapılan ihracatın %50'den fazlası tüketim mallarına ait olduğu ve 2016'da bu tutarın 4,5 milyar \$ iken 2017'de 5,2 milyar \$'a yükseldiği 2018'de ise 5,1 milyar \$'a düştüğü görülmektedir. İkinci sırada ise hammadde ihracatı göze çarpmakta ve bu kalemin ihracat tutarı da 2016-2018 arası dönemde 2,7 milyar \$'dan 3,4 milyar \$'a yükseldiği, 2018 yılında ise tekrar 2,7 milyar \$'a düştüğü, yatırım malları ihracatının ise bu 3 yıl için 350-400 milyon \$ seviyelerinde olduğu görülmektedir.

BEC sınıflandırmasına göre Türkiye'nin Irak'tan yaptığı ithalat miktarlarının incelenmesinde ise 2016 yılında 836 milyon \$ olan ithalat miktarının, 2017 yılında 1,5 milyar \$ seviyesine yükseldiği, 2018 yılında ise bu tutarın 1,4 milyar civarında olduğu, yapılan ithalat, hammadde ithalatının tüm ithalat içindeki payının %99 gibi yüksek bir oranda olduğu gözlemlenebilir.

2016-2018 yılları geniş ekonomik kategoriler sınıflandırmaya göre Türkiye'nin Irak'a yaptığı ihracat ve ithalat işlemlerine ilişkin ayrıntılı bilgiler Tablo 3.9.'de görülebilir.

Tablo 3. 9. BEC Sınıflandırmaya Göre Türkiye'nin Irak Dış Ticareti

BEC sınıflamasına göre dış ticaret			
Yıl	BEC adı	İhracat \$	İthalat \$
2016	Yatırım(sermaye) malları	346.896.962	1.058.337
	Hammadde (aramalları)	2.731.460.955	830.592.927
	Tüketim malları	4.553.982.742	4.644.412
	Diğerleri	4.328.946	2.000
		7.636.669.605	836.297.676
2017	Yatırım(sermaye) malları	353.308.967	2.997.444
	Hammadde (aramalları)	3.464.094.476	1.516.999.078
	Tüketim malları	5.215.669.597	7.571.413
	Diğerleri	21.539.277	5.000
		9.054.612.317	1.527.572.935
2018	Yatırım(sermaye) malları	410.935.841	1.428.449
	Hammadde (aramalları)	2.756.200.252	1.412.527.138
	Tüketim malları	5.179.482.996	6.477.784
	Diğerleri	1.978.327	
		8.348.597.416	1.420.433.371

Kaynak: TÜİK verilerine dayanarak Araştırmacı tarafından hazırlanmıştır. (\$)

3.3.3.1.Uluslararası Standart Ticaret Sınıflamasına Göre Türkiye ve Irak Arasındaki Dış Ticaret İstatistikleri

Uluslararası Standart Ticaret Sınıflaması, Revize 3 (SITC Rev.3) uygulamasında dış ticarete konu olan ürünler 5 düzeyde gruplandırılmaktadır. 1. düzeyde ürünler 0-9 arası kodlar ile en genel kategoride 10 adet sınıf içerisinde, 2. düzeyde ürünler 00-99 arası iki rakamlı bir tanımlamada toplam 68 adet sınıf içerisinde, 3. düzeyde 000-999 arası üç rakamlı bir tanımlamada toplam 261 adet sınıf içerisinde, 4. düzeyde 0011-9999 arası dört rakamlı bir tanımlamada toplam 1035 adet sınıf içerisinde ve 5. düzeyde ise 00111-99999 arası beş rakamlı bir tanımlamada toplam 2825 adet sınıf içerisinde yer almaktadır (United Nations Statistics Division).

Birinci düzeyde yer alan ürün sınıfları Tablo 3.10.'de gösterilmektedir.

Tablo 3. 10.SITC Rev.3 Birinci Düzey Kategoriler

KOD	Ürün Kategorisi
0	Canlı hayvanlar ve gıda maddeleri
1	İçki ve tütün
2	Akaryakıt hariç yenilmeyen hammaddeler
3	Mineral yakıtlar, yağlar ve alkali ürünler
4	Hayvansal, bitkisel katı ve sıvı yağlar, mumlar
5	Başka yerde belirtilmeyen kimya sanayi ve buna bağlı sanayi ürünleri
6	Başlıca sınıflara ayrılan işlenmiş mallar
7	Makinalar ve ulaştırma araçları
8	Çeşitli mamül eşya
9	SITC'da sınıflandırılmamış eşyalar (tedavülde olmayan, paralar, parasal tabanlı altınlar)

Kaynak: TÜİK

TÜİK, Dış Ticaret İstatistikleri, SITC Rev3 Sınıflamasına Göre Dış Ticaret (SITC Rev3 Ülke)

TÜİK'e göre Türkiye'nin Irak'a yaptığı ihracat işlemlerine SITC Rev.3 birinci düzey itibariyle baktığımızda (2014-2018) 0 numaralı kategoride toplam 12,7 milyar \$ ile “Canlı hayvanlar ve gıda maddeleri” en yüksek ticaret hacmi ile ilk sırada yer aldığı, 8 numaralı kategoride yer alan “çeşitli mamül eşya” 10,9 milyar \$ ile ikinci sırada yer aldığı, 6 numaralı kategoride yer alan “Başlıca sınıflara ayrılan işlenmiş mallar” 9,2 milyar \$ ile üçüncü sırada yer almaktadır. 7 numaralı kategoride yer alan “Makinalar ve ulaştırma araçları” ihracat miktarı ise 2014 yılında 1,6 milyar \$ civarında iken 2018 yılında ise yarı yarıya azalarak 770 milyon \$ civarında gözle görülen düşüş yaşamıştır. Türkiye'nin Irak'a olan ihracat işlemlerine ilişkin ayrıntılı bilgiler Tablo 3.11.'de yer almaktadır.

Tablo 3. 11.SITC Rev.3 Birinci Düzeye Göre Türkiye'nin Irak'a İhracatı

SITC1	SITC1 adi	2014	2015	2016	2017	2018	Toplam
0	Canlı hayvanlar ve gıda maddeleri	2.793.886.151	2.245.695.013	2.423.913.207	2.643.556.725	2.599.969.077	12.707.020.173
1	İçki ve tütün	112.035.058	97.622.902	94.609.123	123.291.843	129.504.603	557.063.529
2	Akaryakıt hariç yenilmeyen hammaddeler	36.715.951	25.344.139	25.456.110	26.525.086	32.755.791	146.797.077
3	Mineral yakıtlar, yağlar ve alkali ürünler	113.078.555	67.982.651	29.791.880	31.151.885	30.107.911	272.112.882
4	Hayvansal, bitkisel katı ve sıvı yağlar,	524.620.994	441.207.176	385.617.237	259.673.638	115.251.359	1.726.370.404
5	Başka yerde belirtilmeyen kimya sanayi ve buna bağlı sanayi ürünleri	809.661.452	712.139.438	611.084.491	650.163.099	679.640.707	3.462.689.187
6	Başlıca sınıflara ayrılan işlenmiş mallar	2.809.915.326	1.921.946.281	1.530.769.472	1.563.410.369	1.431.797.131	9.257.838.579
7	Makinalar ve ulaştırma araçları	1.557.904.212	968.707.806	667.537.324	720.285.335	771.142.763	4.685.577.440
8	Çeşitli mamül eşya	2.122.248.083	2.066.997.050	1.817.048.918	2.412.362.741	2.556.460.258	10.975.117.050
9	SITC'da sınıflandırılmamış eşyalar (tedavilde olmayan, parasal tabanlı altınlar)	7.760.006	2.324.169	50.841.843	624.191.596	1.967.816	687.085.430
	Toplam	10.887.825.788	8.549.966.625	7.636.669.605	9.054.612.317	8.348.597.416	44.477.671.751

Kaynak:TÜİK

TÜİK verilerine göre SITC Rev.3 birinci düzey itibariyle Türkiye'nin Irak'tan gerçekleştirdiği ithalat işlemlerine bakıldığında en yüksek ticaret işleminin 9 nolu kategori “SITC'da sınıflandırılmamış eşyalar” adıyla gerçekleştiği ve bu

kategorinin 2014-2018 yılları arasındaki toplam ithalat miktarının 3,74 milyar \$ olduğu görülebilir. İkinci en yüksek hacimli ithalat kategorisi ise 3 numaralı “Mineral yakıtlar, yağlar ve alkali ürünler” ürün sınıfı olup 2015-2018 döneminde bu kategoride toplam 268 milyon \$ olan ithalat işlemi gerçekleştirilmiş ve bu iki kategori harici kategorilerde gerçekleştirilen ithalat hacimleri ise çok düşük seviyede kalmıştır.

2018 yılı itibarıyla Türkiye’nin Irak’tan yaptığı ithalat hacmine bakıldığında 9 numaralı SITC’da sınıflandırılmamış eşyalar (1.250 milyar \$) ilk sırada, 6 numaralı başlıca sınıflara ayrılan işlenmiş mallar (63 milyon \$) ikinci sırada ve 3 numaralı Mineral yakıtlar, yağlar ve alkali ürünler (54 milyon \$) ise üçüncü sırada yer almaktadır. SITC Rev.3 birinci düzeye göre Türkiye’nin Irak’tan gerçekleştirdiği ithalat işlemlerine ilişkin detaylı veriler Tablo 3.12.’de yer almaktadır.

Tablo 3. 12. SITC Rev.3 Birinci Düzeye Göre Türkiye’nin Irak’tan İthalatı

SITC1	SITC1 adi	2014	2015	2016	2017	2018	Toplam
0	Canlı hayvanlar ve gıda maddeleri	1.896.722	2.973.299	2.435.623	2.645.009	4.098.313	14.048.966
1	İçki ve tütün	216.331	365.481	79.105	92.257	55.324	808.498
2	Akaryakıt hariç yenilmeyen hammaddeler	12.590.718	11.886.906	25.586.844	45.883.740	31.983.788	127.931.996
3	Mineral yakıtlar, yağlar ve alkali ürünler	104.279.465	39.768.381	17.427.825	53.208.614	54.143.158	268.827.443
4	Hayvansal, bitkisel katı ve sıvı yağlar, mumlar	52.825	49.841	44.640	44.059	205.044	396.409
5	Başka yerde belirtilmeyen kimya sanayi ve buna bağlı sanayi ürünleri	19.360.629	13.888.105	15.653.540	13.621.195	12.382.013	74.905.482
6	Başlıca sınıflara ayrılan işlenmiş mallar	9.748.689	7.364.592	4.074.486	6.489.000	63.353.891	91.030.658
7	Makinalar ve ulaştırma araçları	2.866.132	5.518.615	1.191.192	4.003.329	1.641.048	15.220.316
8	Çeşitli mamül eşya	2.466.160	1.722.112	1.226.663	2.587.360	1.267.647	9.269.942
9	SITC’da sınıflandırılmamış eşyalar (tedavilde olmayan, paralar, parasal tabanlı altınlar)	115.066.443	212.967.943	768.577.758	1.398.998.372	1.251.303.145	3.746.913.661
		268.544.114	296.505.275	836.297.676	1.527.572.935	1.420.433.371	4.349.353.371

Kaynak: TÜİK verilerine dayanarak Araştırmacı tarafından hazırlanmıştır. (\$)

3.3.3.2.Fasıllara Göre Türkiye ve Irak Arasındaki Dış Ticaret İstatistikleri

2018 yılı itibarıyla Türkiye’nin Irak’a ihracatında “Kıymetli veya yarı kıymetli taşlar, kıymetli metaller, inciler, taklit mücevherci eşyası, metal paralar” faslı

(1,13 milyar \$), “Değirmencilik ürünleri, malt, nişasta, inülin, buğday gluteni” faslı (602 milyon \$) ve “Plastikler ve mamulleri” faslı (460 milyon \$) olmak üzere ilk üç sırayı almaktadırlar. Nitekim ihrac fasıllarında çoğunlukla mücevherat, gıda ve dayanıklı tüketim malları grupları büyük yer tutmaktadır. 2018 yılı için Türkiye’nin Irak’a ihracatına ilişkin fasıllar itibariyle detaylı istatistik Tablo 3.13.’de yer almaktadır.

Tablo 3. 13.Fasıllar İtibariyle Türkiye’nin Irak’a İhracatı – 2018 Yılı

Kod	Fasıl Adı	Tutar	%
71	Kıymetli veya yarı kıymetli taşlar, kıymetli metaller, inciler, taklit mücevherci eşyası, metal paralar	1.130.162.332	13,54%
11	Değirmencilik ürünleri, malt, nişasta, inülin, buğday gluteni	602.596.700	7,22%
39	Plastikler ve mamulleri	460.387.855	5,51%
94	Mobilyalar, yatak takımları, aydınlatma cihazları, reklam lambaları, ışıklı tabelalar vb., prefabrik yapılar	458.583.774	5,49%
61	Örme giyim eşyası ve aksesuarı	421.337.996	5,05%
19	Hububat, un, nişasta veya süt müstahzarları, pastacılık ürünleri	384.347.669	4,60%
4	Süt ürünleri, yumurtalar, tabii bal, diğer yenilebilir hayvansal menşeli ürünler	378.324.925	4,53%
85	Elektrikli makina ve cihazlar, ses kaydetme-verme, televizyon görüntü-ses kaydetme-verme cihazları, aksam-parça-aksesuarı	352.692.979	4,22%
2	Etler ve yenilen sakatat	324.206.585	3,88%
84	Kazanlar, makinalar, mekanik cihazlar ve aletler, nükleer reaktörler, bunların aksam ve parçaları	314.110.688	3,76%
73	Demir veya çelikten eşya	268.789.243	3,22%
8	Yenilen meyveler ve sert kabuklu meyveler	226.770.108	2,72%
72	Demir ve çelik	201.493.731	2,41%
62	Örülmemiş giyim eşyası ve aksesuarı	195.749.874	2,34%
15	Hayvansal ve bitkisel katı ve sıvı yağlar, yemeklik katı yağlar, hayvansal ve bitkisel mumlar	188.088.293	2,25%
	İlk 15 fasıl toplamı	5.907.642.752	70,76%
	Genel toplam	8.348.597.416	100,00%

Kaynak: TÜİK verileri kullanılarak Araştırmacı tarafından oluşturulmuştur. (\$)

Türkiye ve Irak arasındaki ticaret işlemleri 2017 yılı ile 2018 yılı benzerlikler göstermektedir.

2018 yılında Irak’a yapılan ihracat 2017 yılına göre %7,8 oranında azalarak 1,58 milyar \$’dan 1,13 milyar \$ seviyesine gelmiştir. Bu düşüşteki en büyük etken ise “Kıymetli veya yarı kıymetli taşlar, kıymetli metaller, inciler, taklit mücevherci eşyası, metal paralar” faslındaki ihracatın %28,5 oranında gerilemesinden kaynaklanmaktadır. Yine “Değirmencilik ürünleri, malt, nişasta, inülin, buğday gluteni” faslındaki en yüksek ihracat faslındaki ikinci sırada yer alan fasıldaki %8 civarında azalışda bu düşüşte etkili olmuştur. 84 kodlu “Kazanlar, makinalar, mekanik

cihazlar ve aletler, nükleer reaktörler, bunların aksam ve parçaları” faslındaki ihracat ise 2017 yılına göre %11,4 artış göstererek 2018 yılında 314 milyon \$ seviyesine gelmiştir. Tablo 3.14.’de 2017-2018 yıllarına ilişkin Türkiye’nin Irak’tan gerçekleştirdiği ithalatın fasıllara göre detaylı istatistikleri yer almaktadır.

Tablo 3. 14. Fasıllar İtibariyle Türkiye’nin Irak’tan İthalatı 2017-2018 yılları değişim

Kod	FasılAdı	Tutar (\$)		% değişim
		2018	2017	
71	Kıymetli veya yarı kıymetli taşlar, kıymetli metaller, inciler, taklit mücevherci eşyası, metal paralar	1.130.162.332	1.581.026.187	-28,52%
11	Değirmencilik ürünleri, malt, nişasta, inülin, buğday gluteni	602.596.700	651.000.519	-7,44%
39	Plastikler ve mamulleri	460.387.855	441.153.908	4,36%
94	Mobilyalar, yatak takımları, aydınlatma cihazları, reklam lambaları, ışıklı tabelalar vb., prefabrik yapılar	458.583.774	438.030.781	4,69%
61	Örme giyim eşyası ve aksesuarı	421.337.996	451.755.028	-6,73%
19	Hububat, un, nişasta veya süt müstahzarları, pastacılık ürünleri	384.347.669	370.870.074	3,63%
4	Süt ürünleri, yumurtalar, tabii bal, diğer yenilebilir hayvansal menşeli ürünler	378.324.925	380.779.846	-0,64%
85	Elektrikli makina ve cihazlar, ses kaydetme-verme, televizyon görüntü-ses kaydetme-verme cihazları, aksam-parça-aksesuarı	352.692.979	343.611.025	2,64%
2	Etler ve yenilen sakatat	324.206.585	323.299.148	0,28%
84	Kazanlar, makinalar, mekanik cihazlar ve aletler, nükleer reaktörler, bunların aksam ve parçaları	314.110.688	281.778.179	11,47%
	İlk 10 fasıl toplamı	4.826.751.503	5.263.304.695	-8,29%
	Genel toplam	8.348.597.416	9.054.612.317	-7,80%

Kaynak: TÜİK verileri kullanılarak Araştırmacı tarafından oluşturulmuştur. (\$)

2018 yılında Türkiye’nin Irak’tan gerçekleştirdiği ithalatta ise mücevherata ilişkin “Kıymetli veya yarı kıymetli taşlar, kıymetli metaller, inciler, taklit mücevherci eşyası, metal paralar” faslı 1,25 milyar \$ ithalat gerçekleştirilmiş olup bu tutar Irak’tan gerçekleştirilen toplam ithalatın %88’ine denk gelmektedir. Tablo 3.15.’te 2018 yılına ilişkin Türkiye’nin Irak’tan gerçekleştirdiği ithalatının fasıllara göre detaylı istatistik yer almaktadır.

Tablo 3. 15. Fasıllar İtibariyle Türkiye'nin Irak'tan İthalatı – 2018 Yılı

Fasıl	Fasıl adı	Tutar	%
71	Kıymetli veya yarı kıymetli taşlar, kıymetli metaller, inciler, taklit mücevherci eşyası, metal paralar	1.252.464.230	88,17%
27	Mineral yakıtlar, mineral yağlar ve bunların damıtılmasından elde edilen ürünler, bitümenli	54.144.810	3,81%
76	Alüminyum ve alüminyumdan eşya	32.948.588	2,32%
74	Bakır ve bakırdan eşya	23.967.812	1,69%
47	Odun veya diğer lifli selülozik maddelerin hamurları, geri kazanılmış kâğıt veya karton (döküntü, kırıntı ve hurdalar)	21.888.596	1,54%
39	Plastikler ve mamulleri	11.536.111	0,81%
41	Ham postlar, deriler (kürkler hariç) ve köseleler	10.701.405	0,75%
78	Kurşun ve kurşundan eşya	3.917.718	0,28%
2	Etler ve yenilen sakatat	1.907.018	0,13%
84	Kazanlar, makinalar, mekanik cihazlar ve aletler, nükleer reaktörler, bunların aksam ve parçaları	917.799	0,06%
	İlk 10 fasıl toplamı	1.414.394.087	99,57%
	Genel Toplam	1.420.433.371	100,00%

Kaynak: TÜİK verileri kullanılarak Araştırmacı tarafından oluşturulmuştur. (\$)

2018 yılında Türkiye'nin Irak'tan ithalatı 2017 yılına göre %7 oranında düşerek 1,52 milyar \$'dan 1,42 milyar \$ seviyesine gerilediği görülmektedir. Fasıllara göre yapılan incelemede ise 71 kodlu “Kıymetli veya yarı kıymetli taşlar, kıymetli metaller, inciler, taklit mücevherci eşyası, metal paralar” fasılda ise 2017 ithalatı 1,4 milyar \$ iken 2018 yılında %10 azalarak 1,25 milyar \$ seviyesine gerilemiştir. “Alüminyum ve alüminyumdan eşya” “Bakır ve bakırdan eşya” ve “Etler ve yenilen sakatat” fasıllarında ise %350 ile %3000'lere varan artış görülmektedir. Tablo 3.16.'da 2017-2018 yıllarına ilişkin Türkiye'nin Irak'tan gerçekleştirdiği ithalatının fasıllara göre detaylı istatistikleri yer almaktadır.

Tablo 3. 16. Fasıllar İtibariyle Türkiye'nin Irak'tan İthalatı 2017-2018 yılları değişim

Fasıl	Fasıl adı	TUTAR (\$)		% Değişim
		2018	2017	
71	Kıymetli veya yarı kıymetli taşlar, kıymetli metaller, inciler, taklit mücevherci eşyası, metal paralar	1.252.464.230	1.400.947.350	-10,60%
27	Mineral yakıtlar, mineral yağlar ve bunların damıtılmasından elde edilen ürünler, bitümenli maddeler, mineral mumlar	54.144.810	53.208.614	1,76%
76	Alüminyum ve alüminyumdan eşya	32.948.588	1.228.491	2582,04%
74	Bakır ve bakırdan eşya	23.967.812	608.727	3837,37%
47	Odun veya diğer lifli selülozik maddelerin hamurları, geri kazanılmış kağıt veya karton (döküntü, kırıntı ve hurdalar)	21.888.596	32.830.912	-33,33%
39	Plastikler ve mamulleri	11.536.111	11.063.918	4,27%
41	Ham postlar, deriler (kürkler hariç) ve köseleler	10.701.405	12.032.200	-11,06%
78	Kurşun ve kurşundan eşya	3.917.718	1.934.964	102,47%
2	Etler ve yenilen sakatat	1.907.018	429.412	344,10%
84	Kazanlar, makinalar, mekanik cihazlar ve aletler, nükleer reaktörler, bunların aksam ve parçaları	917.799	1.762.033	-47,91%
	İlk 10 fasıl toplamı	1.414.394.087	1.516.046.621	-6,71%
	Genel Toplam	1.420.433.371	1.527.572.935	-7,01%

Kaynak: TÜİK verileri kullanılarak Araştırmacı tarafından oluşturulmuştur. (\$)

3.3.3.3. Türkiye'nin Irak'tan İthalatında Öne Çıkan Ürünler

Türkiye'nin Irak'tan gerçekleştirdiği ithalatta altın, petrol yağı kalıntıları, hurdalar (plastik ve kâğıt) ile ham deri ürünleri önemli yer tutmaktadır. 2016- 2018 döneminde ithal olan başlıca ürünlere ait detaylı veriler Tablo 3.17.'de görülmektedir. Parasal değer olarak en fazla ithal edilen ürünler sıralamasında ilk sırada yer alan altın ürünü 2017 yılında 2018'e göre %82'lik bir artış göstermiş ancak 2018 yılında ise önceki seneye göre %10'luk bir düşüş yaşamış ve 1,25 milyar \$'lık bir ithalat

gerçekleşmiştir. Ayrıca Türkiye'nin Irak'tan yaptığı altın ithalatı, Irak'tan yapılan tüm ithalar içinde yaklaşık %90'a denk gelmektedir.

Tablo 3. 17. Türkiye'nin Irak'tan İthal Ettiği Başlıca Ürünler

Ürün adı	2016	2017	2018
Altın (platin kaplamalı altın dahil) (işlenmemiş veya yarı işlenmiş ya da pudra halinde)	768.576	1.398.993	1.251.303
Petrol koku, petrol bitümeni ve petrol yağlarının veya bitümenli minerallerden elde edilen yağların diğer kalıntıları	15.878	51.976	53.505
İşlenmemiş alüminyum	0	988	32.585
Bakır teller	0	0	23.480
Kağıt ve karton döküntü ve kırıntıları	19.657	32.831	21.889
Plastikten döküntü, kalıntı ve hurdalar	14.855	10.734	10.728
Sığır (buffalo dahil) ve at cinsi hayvanların ham post ve derileri	4.311	9.866	7.427
İşlenmemiş kurşun	46	1.915	3.918
Koyun ve kuzuların ham derileri	301	1.299	2.325
Kümes hayvanlarının etleri ve yenilen sakatatı (taze, soğutulmuş veya dondurulmuş)	78	429	1.907
Mücevherci eşyası ve aksamı (kıymetli metallere veya kıymetli metallerle kaplama metallere)	577	1.952	932
Hijyenik havlular ve tamponlar, bebek bezleri ve benzeri hijyenik eşya	0	546	633
Sığır (buffalo dahil) ve at cinsi hayvanların dabalıanmış veya crust (arakurutmalı) post ve derileri	2.190	647	614
Kuş ve kümes hayvanlarının kabuklu yumurtaları	414	138	575
Esasını tabii asfalt, tabii bitümen, petrol bitümeni, mineral katran veya mineral katran zifti teşkil eden karışımlar	1.514	1.233	541
Rafine edilmiş bakır ve bakır alaşımları (ham)	7	608	488
Toplam İthalat	836.298	1.527.573	1.420.433

Kaynak: TradeMap (Bin \$)

3.3.3.4. Irak'ın Türkiye'den İthalatında Öne Çıkan Ürünler

Irak'ın Türkiye'den ithalatına bakıldığında altın, buğday unu, ayçiçeği yağı, yumurta, tavuk eti, mobilya, bisküvi, turuncgiller, domates, margarin, mercimek, hijyenik havlu ve bebek bezleri, demir-çelik boru ve profil, demir-çelik çubuklar, izole kablo ve teller, demir-çelikten inşaat ve aksamı, kağıt, halı, plastik ambalaj malzemeleri, hazır giyim, plastik boru, kuru baklagiller, deterjan ve kağıt ambalaj gibi ürünler ön planda yer almaktadır. 2016-2018 dönemi itibariyle Türkiye'nin Irak'tan ithal ettiği başlıca ürünlerine ait istatistik Tablo 3.18.'de görülmektedir.

Tablo 3. 18. Irak'ın Türkiye'den İthal Ettiği Başlıca Ürünler

Ürün Adı	2016	2017	2018
Mücevherci eşyası ve aksamı (kıymetli metallere veya kıymetli metallerle kaplama metallere)	547.010	958.817	1.129.242
Buğday unu/mahlut unu	492.557	579.376	528.178
Kümes hayvanlarının etleri ve yenilen sakatatı (taze, soğutulmuş veya dondurulmuş)	230.366	323.299	324.044
Ekmek, pasta, kek, bisküvi ve diğer ekmekçi mamüller, hosti, boş ilaç kapsülü mühür güllacı, pirinç kağıdı vb	299.596	300.065	312.537
Diğer mobilyalar ve bunların aksam ve parçaları	301.567	288.288	309.445
Kuş ve kümes hayvanlarının kabuklu yumurtaları	232.789	314.154	306.069
Hijyenik havlular ve tamponlar, bebek bezleri ve benzeri hijyenik eşya	190.648	190.795	167.308
İzole edilmiş teller, kablolar ve diğer elektrik iletkenler; tek tek kaplanmış liflerden oluşan fiber optik kablolar	137.261	150.658	152.211
Turunçgiller (taze/kurutulmuş)	205.448	138.944	136.368
Oturmaya mahsus mobilyalar ve bunların aksam ve parçaları	107.221	121.624	124.058
Dokunmuş halılar ve dokumaya elverişli maddelerden diğer yer kaplamaları	88.669	144.520	121.143
Plastiklerden eşya taşınmasına veya ambalajlanmasına mahsus malzeme, tıpa, kapak, kapsül ve diğer kapama malzemeleri	80.666	102.428	114.553
Domates (sirke/asetik asitten başka usullerle hazırlanmış veya konserve edilmiş)	88.012	87.306	111.031
Demir veya çelikten diğer ince ve kalın borular ve içi boş profiller	157.856	189.246	108.694
Ayçiçeği, aspir, pamuk tohumu yağları ve bunların fraksiyonları (kimyasal olarak değiştirilmemiş)	370.876	252.021	97.896
Plastikten hortumlar, borular ve bağlantı elemanları (manşon, nipel, dirsek, flanşlar, vb.)	77.810	83.009	96.894
Çikolata ve kakao içeren diğer gıda müstahzarları	82.646	81.019	92.092
Tütün/tütün yerine geçen maddelerden purolar, sigarillolar ve sigaralar	55.616	82.515	85.210
Erkekler ve erkek çocuklar için takım elbise, takım, ceket, blazer, pantolon, tulum ve şort (örme)(yüzme kıyafeti hariç)	42.946	75.925	80.891
Kadın ve kız çocuk için takım elbise, takım, ceket, blazer, etek, pantolon, tulum ve şort (örme)(yüzme kıyafeti hariç)	55.673	82.172	80.046
Demir veya alaşımsız çelikten çubuklar (dövülmüş, sıcak haddelenmiş, haddeleme işleminden sonra burulmuş olanlar dahil)	141.304	97.723	79.013
Yıkama, temizleme müstahzarları (sabunlar hariç)	61.007	68.030	74.871
Demir veya çelikten inşaat ve inşaat aksamı, inşaatla kullanılmak üzere hazırlanmış demir veya çelikten sac, çubuk, vb.	126.702	89.770	74.742
Plastikten monofiller, ince ve kalın çubuklar ve profiller (enine kesitinin en geniş yeri > 1mm)	57.615	71.312	73.833
Aluminyumdan çubuklar ve profiller	54.933	63.907	73.251
Margarin	108.149	74.936	72.849
Tişörtler, fanilalar, atletler, kaşkorseler ve diğer iç giyim eşyası (örme)	70.119	86.878	66.805
Elektrik transformatörleri, statik konvertörler (örneğin; redresörler) ve endüktörler	33.694	46.574	63.197

Tablo 3. 18. Irak'ın Türkiye'den İthal Ettiği Başlıca Ürünler (Devamı)

Yontulmaya veya inşaata elverişli işlenmiş taşlar (kayagan taşı hariç), mozik için küp şeklinde taşlar, granüller	70.102	63.374	61.894
Kuru baklagiller (kabuksuz) (taneleri ikiye ayrılmış)	66.348	64.252	61.272
Kağıttan, kartondan, selüloz vatkadan veya selüloz lif tabakalarından kutu, mafhaza, torba vb.	58.693	71.612	60.977
Ağaçtan veya diğer odunsu maddelerden lif levhalar	36.622	42.049	59.754
Buzdolapları, dondurucular ve diğer soğutucu ve dondurucu cihazlar ve ısı pompaları	56.575	55.285	50.969
Tarifenin başka yerinde yer almayan gıda müstahzarları	34.021	27.693	50.651
Tedavide veya korunmada kullanılmak üzere hazırlanan ilaçlar (dozlandırılmış)	41.893	55.772	48.628
Peynir ve pıhtılaşmış ürünler	50.051	43.193	48.149
Halılar ve dokumaya elverişli maddelerden diğer yer kaplamaları (tuftedilmiş)	23.817	35.981	46.174
Erkekler ve erkek çocuk için takım elbise, takım, ceket, blazer, pantolon, tulum ve şort (yüzme kıyafeti hariç)	40.267	43.164	43.705
Kadınlar ve kız çocuk için takım elbise, takım, ceket, blazer, elbise, etek, pantolon etek, vb.(yüzme kıyafetleri hariç)	37.871	40.331	43.132
Elektrik akümülatörleri (bunlarınseparatörleri dahil)	24.806	30.313	42.659
Toplam İhracat	7,636.670	9,054.612	8,350.702

Kaynak:TradeMap (Bin \$)

3.4.TÜRKİYE VE IRAK ARASINDAKİ DIŞ TİCARET ANLAŞMALARI

Dünya Bankası, Uluslararası Para Fonu (IMF), Birleşmiş Milletler, DTÖ (Dünya Ticaret Örgütü-gözlemci), İslam İş birliği Teşkilatı, Interpol (Uluslararası Polis Teşkilatı) ve ICAO (Uluslararası Sivil Havacılık Örgütü) Türkiye ve Irak'ın beraber bulundukları küresel ve bölgesel organizasyonlar arasındadır. Ayrıca Irak, Arap Ligi, OPEC, OAPEC (Petrol İhraç Eden Arap Ülkeleri Örgütü), Bağlantısızlar Hareketi'ne de üyedir (Dışişleri Bakanlığı).

Tercihli ticaret anlaşması Türkiye ve Irak arasında dış ticarete imzalanan en dar kapsamlı düzenlemelerden biridir. Tercihli ticaret anlaşmasınataraf olan ülkeler tek taraflı veya karşılıklı gümrük tarifelerinde belli ürünler itibariyle indirimde bulunmayı taahhüt ederler. ABD, Rusya, Japonya ve Avrupa Birliği bazı üyeleri Irak'ın Türkiye haricinde tercihli ticaret anlaşmaları bulunduğu ülkelerdir (WTO).

Tablo 3.19.'da Türkiye Ekonomi Bakanlığı bilgilerine göre Türkiye ile Irak arasındaki bazı ticaret anlaşmaları yer almaktadır.

Tablo 3. 19. Türkiye ile Irak Arasında Yürürlükteki Anlaşma ve Protokoller

Ticaret Anlaşması	03.08.1965
Ekonomik ve Teknik İşbirliği Anlaşması	07.02.1976
Uluslararası Karayolu Taşımacılığı Anlaşması	18.10.1980
Petrol Ürünleri Ticaretine İlişkin Mutabakat Zaptı	26.08.2005
Petrol Ürünleri Ticaretine İlişkin Mutabakat Zaptı	15.02.2006
Petrol Ürünleri Ticaretine İlişkin Mutabakat Zaptı	15.06.2006
Petrol Ürünleri Ticaretine İlişkin Mutabakat Zaptı	27.09.2006
16. Dönem Karma Ekonomik Komisyon Toplantısı Protokolü	16.11.2006
Kapsamlı Ekonomik Ortaklık Anlaşması	23.03.2009
Türkiye-Irak Yüksek Düzeyli İşbirliği Konseyi 1. Bakanlar Toplantısı	17.09.2009
Türkiye-Irak Yüksek Düzeyli İşbirliği Konseyi 2. Bakanlar Toplantısı	15.10.2009

Kaynak: Ekonomi Bakanlığı

2009 yılında imzalanan Kapsamlı Ekonomik Ortaklık Anlaşması Türkiye-Irak arasındaki ticari, ekonomik, teknik ve bilimsel ilişkilerin geliştirilmesini amaçlamaktadır. Bu anlaşmaya göre tarafların taahhüt ettikleri ilke, ihracat, ithalat veya bunlarla bağlantılı uygulanan tüm gümrük vergisi, resim ve harçlarla ilgili karşılıklı olarak en fazla avantaj sağlayan ülke prensibini uygulamaktır. Bu anlaşmanın diğer bir maddesi ise tarafların kendi gümrük bölgesinden çıkan ve taraf ülkenin gümrük sahasına giren ürünlerin transit ticaretini sınırlandırmayacağını ve yasaklamayacağını garanti eder. Karşılıklı ülke firmalarının çalışması için optimal çalışma koşullarının sağlanması, tarife dışı engellerin kaldırılması, yatırımlar, madenler, ulaştırma, enerji, turizm ve teknoloji gibi birçok alanda iş birliğine gidilmesi bu anlaşmanın diğer maddeleri olarak öngörülmektedir (Resmî Gazete, 05.06.2013).

2008 yılında kurulan ve son toplantısı 2017 yılında gerçekleştirilen Yüksek Düzeyli Stratejik İş birliği kurulması v.b. çalışmalar Türkiye ve Irak arasındaki ekonomik ilişkilerin daha da üst seviyeye taşınması yönünde her iki ülkede de gereken idari ve hukuki altyapı bulunduğunu göstermektedir (Ayhan, 2009: 30).

3.4.1. Türkiye ve Irak Arasındaki Petrol Ticareti

3.4.1.1. Türkiye'nin Petrol İthalatı ve İhracatçı Ülke Olarak Irak

Rusya ve İran, Türkiye'nin petrol ithalatı bakımından en önemli ticaret ortaklarıdır. Irak ise Türkiye'nin toplam petrol ithalatı içerisinde üçüncü sırada yer

almaktadır. Türkiye'nin, 2017 yılında petrol ithalatı 42.653.420 tondur. 2017 yılındaki ithalatı İran %26,94 ile ilk sırada, Rusya %18,87 ile ikinci sırada ve %16,55 ile Irak üçüncü sırada yer almaktadır.

2018 yılında ise Türkiye'nin gerçekleştirdiği petrol ithalatı 38.711.454 tondur. Bu miktarda, %25,2'lik oran ile Rusya ilk sırada yer alır. Rusya'yı %18,3'lük oran ile İran ve %17'lik oranla Irak takip etmektedir.

Türkiye'nin 2017 yılına göre Irak'tan gerçekleştirdiği petrol ithalat miktarı yaklaşık olarak 400.000 ton azalmasına rağmen oransal anlamda %0,5 artış göstermiştir. Bundaki neden ise döviz kurunun artmasıyla birlikte üretimin azalmasından dolayı Türkiye'nin petrol ithalatının 42 milyon tondan 38 milyon tona düşmesidir. Tablo 3.20.'de Türkiye'nin petrol ithalatı yaptığı ticaret ortaklarına ilişkin ayrıntılı bilgiler yer almaktadır.

Tablo 3. 20. Türkiye'nin Ülkelere Göre Petrol İthalat Miktarları ve Payları(ton)

Ülke	2017		2018	
	Toplam	Pay (%)	Toplam	Pay (%)
Rusya Federasyonu	8.047.485,394	18,87	9.758.156,107	25,21
İran	11.492.823,954	26,94	7.109.530,987	18,37
Irak	7.057.601,615	16,55	6.613.428,718	17,08
Hindistan	3.510.800,968	8,23	4.305.242,528	11,12
Suudi Arabistan	2.275.712,025	5,34	1.934.475,595	5,00
Yunanistan	1.444.059,990	3,39	1.914.539,575	4,95
Kuveyt	1.724.535,731	4,04	1.436.721,218	3,71
Kazakistan	470.428,318	1,10	1.214.449,967	3,14
İsrail	1.181.616,041	2,77	898.834,987	2,32
İtalya	1.146.802,508	2,69	742.640,186	1,92

Kaynak:EPDK 2017 ve 2018 Yılı Petrol Piyasası Sektör Raporu

3.4.1.2. Irak'ın Petrol İhracatı ve İthalatçı Ülke Olarak Türkiye

OPEC üyesi olan Irak'ın (tespit edilen) 143 milyar varil petrol rezervi vardır. Gündeydeki Rumelia sahasında olan rezerv 17 milyar varil ile en büyük petrol rezervi konumundadır. Irak, petrol rezervi olarak Venezuela, S. Arabistan ve İran'dan sonra, dünyanın dördüncü büyük petrol ülkesi olduğu bilinmektedir (T.C. Ticaret Bakanlığı).

Yukarıdaki başlıkta da değindiğimiz gibi petrol ithalatçısı bir ülke olan Türkiye tüm petrol ithalatının %17,8'ini Irak'tan gerçekleştirmektedir. Yandan bir petrol ihracatçısı ülke olan Irak ise tüm petrol ihracatının ancak %0,1'inden daha az kadar miktarda Türkiye'ye ihraç etmektedir.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

4.1.GAZİANTEP’İN TARİHİ ve COĞRAFİ YAPISI

4.1.1.Gaziantep’e Genel Bir Bakış

Çalışmanın bu bölümünde öncelikle Gaziantep’in demografik özelliklerine, ekonomik yapısına ve Türkiye’nin dış ticaretindeki yerine yer verilmiştir.

Gaziantep Türkiye’nin 6. büyük Güneydoğu Anadolu Bölgesinin ise en büyük, nüfusu, ekonomik potansiyeli ile en gelişmiş ilidir.

GAP’ın merkezi konumunda olmasından dolayı ekonomik açıdan bölgedeki birçok ili etkisi altında tutmakta, IV tane Organize sanayi bölgesi, serbest bölgesi ve birçok sanayi alanları küçük sanayi siteleri ile ekonomi ve sanayide çok önemli bir konumdadır (GTO, 2010: 45).

Gaziantep’in Demografik Özellikleri

Tablo 4. 1.Gaziantep Ekonomik ve Sosyal Durum Profili (2018)

Nüfusu	2.028.563
Yüzölçümü	6.222 km ²
Yüzölçümü Bakımından Sırası	50
Nüfus Yoğunluğu	295
İthalat (2018)	6.863.914.000\$
İhracat (2018)	5.015.159.000\$
Dış Ticaret Hacmi (2018)	11.879.073.000\$
Türkiye Dış Ticaret Hacmi İçindeki Payı (2018)	%4,08
Faaliyette Olan İşyeri Sayısı	34.892
Sosyal Güvl. Kapsamında Çalışan Sayısı	363.461

Kaynak:TÜİK

Gaziantep’in sosyo-demografik yapısı incelendiğinde; Gaziantep çevresinde bulunan illere göre nüfusu sürekli artan illerden birisi olmuştur (Özbadem vd., 2014:234).

Türkiye'nin kalkınma sürecinde ekonomik büyüme ve gerçekleştirdiği istihdam ile sosyal gelişme canlılığını olan Gaziantep (Ulusoy ve Turan, 2016:143-144) bununla birlikte ekonomik etkileşim ve kültürel köprü görevi ile Ortadoğu ülkeleriyle olan ticari ilişkilerde önemli görev üstlenmekte ayrıca sanayisi ve ticari hacmi ile GAP'ın merkezinde yer almaktadır (Kılınç, 2016:10).

Gaziantep nüfus açısından Güneydoğu Anadolu Bölgesinin en büyük ilidir. 2018 yılı Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi sayımına göre şehrin nüfusu 2.028.563 kişidir (<https://biruni.tuik.gov.tr/medas/?kn=95&locale=tr>, 2018) Tablo 4.2.'de nüfus artış hızı incelendiğinde bu artışın her geçen yıl azaldığı ve 2018 yılı için %1,15 olduğu görülmektedir.

Tablo 4. 2. Gaziantep Nüfus İstatistikleri

Yıl	Gaziantep Nüfusu	Nüfus Artış Hızı	Nüfus Yoğunluğu
2018	2.028.563	%1,15	295 /km ²
2017	2.005.515	%1,58	291 /km ²
2016	1.974.244	%2,20	287 /km ²
2015	1.931.836	%2,24	281 /km ²
2014	1.889.466	%2,44	274 /km ²
2013	1.844.438	%2,49	268 /km ²
2012	1.759.558	%2,62	261 /km ²

Kaynak:<http://www.nufusu.com/il/gaziantep-nufusu>

Km'ye düşen kişi sayısı yani nüfus yoğunluğu ise Türkiye genelinde 101 kişi iken, Gaziantep'te bu sayı 295 kişi ile en fazla olan üçüncü şehirdir. Gaziantep'te, Türkiye nüfus artış hızının çok daha fazla oranda bir nüfus artışı oranı olmasının nedeni ise sanayileşmeye bağlı çok fazla göç alan bir şehir olmasıdır (Gaziantep Kent Konseyi Çalışma Grubu Raporu, 2015).

Gaziantep kendi ilçelerinden göç almasının yanında 1980'lerden sonra Şanlıurfa, Kahramanmaraş, Kilis ve Adıyaman gibi komşu şehirlerin kırsal bölgelerinden de göç alması sonucu kentteki her üç kişiden birinin kente göç ile gelen kişilerden oluşmasına neden olmuştur (Geniş ve Adaş, 2011:298). Coğrafi konumu ve liman kentlerine yakın olması sonucu ekonomik açıdan zengin bir il olan Gaziantep'te sanayi, ticaret, tarım, hayvancılık ve el sanatları önemli geçim kaynaklarındandır. Gaziantep'in toprak büyüklüğü 6.887 kilometre karedir

(tr.wikipedia.org/wiki/Gaziantep, 2016). Gaziantep'in Güneydoğu Anadolu Bölgesinin sanayi merkezi konumunda olması ekonomik, sosyal ve beşerî göstergeler dikkate alındığında bölge şehirlerinin üstünde performans göstermektedir (Geniş ve Adaş, 2011:295).

4.2. GAZİANTEP'İN EKONOMİK YAPISI

4.2.1.Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Düzeyi

İller arası Rekabetçilik Endeksi 2012-2013 sonuçlarına göre 21. sırada yer alan Gaziantep'in, 2013-2014 döneminde 19. sıraya yükseldiği, 2014-2015, 2015-2016 ve 2016-2017 döneminde Genel Endeks değerine göre ise Türkiye'nin 81 ili içerisinde en rekabetçi 20. ili olduğu görülmektedir. 17,59 Genel Endeks değeri olan Gaziantep'in rekabet gücünü oluşturan alt endekslerin; Erişilebilirlik Alt Endeksi'nin payının %20,63 olduğu, bu endeksi %21,53 oranı ile Ticaret Becerisi ve Üretim Potansiyeli Alt Endeksi takip ettiği görülmektedir. Tablo 4.3.'te Üretim ve Ticaret Alt Endeksi'nde çekim Gücü Azalan İller sıralamasında çekim gücünde gerileme yaşayan illerin tespit edilmesi için beş dönem birlikte incelendiğinde ilk sırada yer alan Şanlıurfa'nın sürekli gerileme gösterdiği, Eskişehir, Gaziantep, Konya, Kayseri, Muğla, Mardin illerinin ise gerileme eğiliminde olduğu ve çekim gücünün azaldığı görülmektedir (URAK,2012:79).

Tablo 4. 3. Üretim ve Ticaret Alt Endeksi'nde çekim Gücü Azalan İller

İller	2012-2013	2013-2014	2014-2015	2015-2016	2016-2017
Şanlıurfa	37	39	40	46	49
Eskişehir	8	9	11	11	11
Gaziantep	9	10	10	12	14
Konya	12	12	13	13	15
Kayseri	21	24	26	27	27
Muğla	27	27	30	33	33
Mardin	47	52	53	53	55

Rekabet gücü bakımından, Gaziantep'ten önde gelen sektör imalat sanayi sektörü olmuştur. Bu sektör içerisinde ilk sırada tekstil ürünleri giyim eşyası imalatı rekabet gücü en güçlü sektör olarak yer almaktadır. İkinci sırada ise gıda ürünleri ve içecek imalatı gelmektedir. Gaziantep'te başlıca 12 sektörde rekabetçi üretim ve ihracat gerçekleştirilmektedir. Rekabetçilik değeri en yüksek sektörlerden biri bitkisel

ve hayvansal sıvı ve katı yağ üretimi alanında ortaya çıkmaktadır. Plastik ve kauçuk ürünleri üretimini rekabetçi üstünlük sıralamasında makine-teçhizat ve madeni eşya üretimi takip etmektedir. Tarım sektöründe ise Antep fıstığı üretimi ilk sırada yer almıştır.

Tablo 4. 4. Rekabet Gücü Yüksek Sektörler

İktisadi Faaliyet Kollarına Göre Sektörler	Birinci Rekabet Gücü Yüksek Öncelikli Sektör	İkinci Rekabet Gücü Yüksek Öncelikli Sektör	Üçüncü Rekabet Gücü Yüksek Öncelikli Sektör	Diğer
SANAYİ İMALAT SEKTÖRÜ	Tekstil Ürünleri Giyim Eşyası İmalatı	Gıda Ürünleri ve İçecek İmalatı	Plastikve Kauçuk Ürünleri İmalatı	MakineTeçhizat Madeni Eşya İmalatı
HİZMET SEKTÖRÜ	ToptanPerakende Ticareti	Ulaştırma Depolama ve Haberleşme	Sağlık İşleri Kişisel ve Sosyal Hizmetler	Gayrimenkul Kiralama ve Mali Aracı Kur.Faalyt.
İNŞAAT SEKTÖRÜ	İnşaat Malzemeleri Üretimi ve Satışı	Çimento Üretimi ve Satışı	Konut Yapımı ve Satışı	
TARIM SEKTÖRÜ	Bitkisel ve Hayvansal Yağ Üretimi ve Satışı	Antep Fıstığı Üretimi	Zeytin ve Yan Ürünleri Üretimi	

Kaynak:İşkur

Gaziantep ekonomisinde; İmalat, Hizmet, İnşaat faaliyetlerinde ön plana çıkan ekonomik sektörler: Tekstil, Halı, Plastik, Gıda, İdari ve Destek Hizmetleri, Ulaştırma ve Depolama, Kimya, Metal, Makine sanayisidir (İşkur, 2017:5).

4.2.2.İstihdam ve İşsizlik

İşsizlik, çalışma gücünde ve arzusunda olup cari ücretten çalışmaya razı olan ancak iş bulamayan işgücünün mevcudiyetidir (Yıldırım ve Doğan, 2003:312).

Gaziantep Türkiye'nin önde gelen illerinden olmasının yanında iç göç açısından bir çekim merkezi olmasından dolayı; dinamik ve genç nüfusu ile fırsatlar var olmakta ve işgücü kalitesi ve eğitim seviyesi düşüklüğünden dolayı bir meydan okuma oluşmaktadır. Gaziantep sanayisinin hızlı gelişmesine rağmen büyük sorunlarından biri de işsizliktir. Ancak işverenlerimiz istediği nitelikte işgücünü bulamamakta işçi ve işverenin koşulları birbirlerini karşılamamaktadır. Bu problemin çözümü için ise işçinin nitelikleri ve işverenlerin taleplerinin ne olduğunu bilmek

önem kazanmaktadır. (Türkiye İş Kurumu Genel Müdürlüğü Gaziantep Çalışma ve İş Kurumu İl Müdürlüğü, 2013:20).

Gaziantep, Kilis ve Adıyaman'ın bulunduğu TRC1 bölgesinde TÜİK 2018 yılı verilerine göre, kurumsal olmayan sivil nüfusun 15 yaş ve üzeri yaklaşık 1.870.000 kişi iken, TRC1 Bölgesi toplam işgücü 876.000 kişidir. TRC1 Bölgesi'nde istihdam edilen kişi sayısı 764.000 kişi iken; işsiz sayısı da 112.000 kişidir. Mevcut bu verilere göre, işgücüne katılma oranı %46,8 iken; istihdam oranı %40,9 ve işsizlik oranı %12,8 olarak görülmektedir.

İstihdamın sektörel dağılımı incelendiğinde, 2018 yılı hizmetler sektöründe istihdam edilen 537.000 kişi iken; sanayi sektöründe 326.000; tarım sektöründe ise 36.000 kişi istihdam edilmektedir. Yani, istihdamın %60'ı hizmetler; %36'sı sanayi; %4'ü ise tarım sektöründe çalışmaktadır.

Tablo 4. 5. TRC 1 Bölgesinde istihdam bilgileri

İşgücü ve İstihdam Göstergeleri – TRC1	
Kurumsal Olmayan Nüfus (15+ yaş)	1.870.000 kişi
Toplam İşgücü	876.000 kişi
Toplam İstihdam	764.000 kişi
İşsiz Sayısı	112.000 kişi
İşgücüne Katılım Oranı	%46,8
İstihdam Oranı	%40,9
İşsizlik Oranı	%12,8
SGK'ya Kayıtlı İşyeri Sayısı	42.992 işyeri
SGK'ya Kayıtlı Sigortalı Sayısı	363.461 çalışan

Kaynak: İKA 2018 TRC İstihdam Raporu:19

Sosyal Güvenlik Kurumu (SGK) verilerine göre, 2018 yılında TRC1 Bölgesi'nde bulunan 42.992 kayıtlı işyerinde, 363.461 toplam kayıtlı çalışan olduğu görülmektedir.

Tablo 4. 6. İşyeri ve Çalışan Sayısı

İL	İŞ YERİ SAYISI	KAYITLI ÇALIŞAN SAYISI
ADİYAMAN	7.384	54.589
GAZİANTEP	33.944	29.283
KİLİS	1.664	16.589

SGK 2017 Ağustos ayı istatistiklerine göre sosyal güvenlik kapsamında aktif çalışan: 301.584 kişi SSK (4/a) kapsamında, 65.599 kişi Bağ-Kur (4/b) kapsamında, 54.134 kişi ise Emekli Sandığı (4/c) kapsamında; toplamda ise sayının 421.317 olduğu görülmektedir.

Gaziantep gerek bulunduğu konumun avantajı ve gerekse de tarım şehirleri ve sanayi şehirleri arasında köprü görevi görmesi yönünden hem ticari hem de sanayi üretimi açısından büyük bir pazara hitap etmesi ve arap ülkeleri ile yaptığı ticaret açısından da büyük önem taşımakta ve Türkiye ekonomisinde önemli bir yer tutmaktadır (T.C. Gaziantep Valiliği İl Çevre ve Orman Müdürlüğü, 2008:171).

20. yüzyılın ikinci yarısından itibaren yapılan büyük yatırımlarla Gaziantep sanayi sektörü Türkiye’de önemli şehirler arasında yer almıştır. Yaptığı ihracat ile de bu konumun haklılığını ortaya çıkarmıştır. Özellikle İmalat sanayi, gıda, tekstil, kimya ve makine imalatı gibi sektörler Gaziantep sanayisinde önemli yer işgal etmektedir (Bilim, Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı, 81 İl Sanayi Durum Raporu, 2013:151). 1980’lerden sonra 1990-1996 yılları arasında sanayi faaliyetleriyle ilgili sanayi kuruluşu sayısında gözle görülür bir artış yaşanmış ve büyük ölçekli sanayi yatırımları yer almıştır (Yıldırım ve Örnek, 2009:70-73).

4.2.3.Gaziantep Dış Ticareti

Dış ticaret; bir ülkenin dış dünya ile yaptığı ve sadece mal alım ve satımlarını kapsayan işlemler olarak adlandırılmaktadır (Seyidoğlu, 2001:3).

Gaziantep Türkiye’deki büyük sanayi işletmelerinin %4’ü ve küçük sanayi işyerleri sayısının ise %6’sını barındırmakta ve bu oranlarda ciddi anlamda işgücü imkânı sağlamaktadır.

2018 yılı verilerinde Gaziantep ihracatta 6. sırada kendine yer bulmuştur. 2018 yılı için genel olarak Gaziantep 2.520 ihracatçı firmaya sahip, dünyadaki 195 ülkeden 180’ine ihracat yapan, Türkiye ihracatına makine halısı, fıstık, plastik poşet ve iplik (akrilik, sentetik, polyester, PP) üretiminde Türkiye liderliğiyle katkı sağlayan,

İSO 1000 içinde 57 firma, Türkiye'nin ilk 1.000 ihracatçı firma arasında 61 Gaziantep'li firma ile Türkiye ekonomisinde yer almaktadır.

Tablo 4. 7. Türkiye Ekonomisinde Gaziantep'in Yeri

Türkiye ekonomisinde İhracat yapan firma sayısı	2.520
İhracat yapılan ülke sayısı	179
Türkiye toplam ihracatındaki payı (2018)	%4
En fazla ihracat yapan 10 il sıralamasındaki yeri (2018)	6
İlk 1.000 ihracatçı firma arasındaki firma sayısı (2018)	61
İSO birinci 500 büyük firma sıralamasındaki firma sayısı (2017)	24
İSO ikinci 500 büyük firma sıralamasındaki firma sayısı (2017)	33

Kaynak: GTO (2017), (TÜİK Dış Ticaret Raporları)

Gaziantep'te ihracatın ithalatı karşılama oranı %136'dır. Tespit edilen son verilere göre; ihracat yapılan ülke sayısı 179 ve ihracat yapan firma sayısı 1.270 olup ilin Türkiye ihracatındaki payı %4 olmuştur. 2018 yılı verilerine göre en çok ihracat yapılan ilk 3 ülke toplamda %38'lik paya sahip, Irak, A.B.D. ve Suriye'dir (TÜİK)

Tablo 4. 8. İlk 1.000 İhracatçı Firmaların İllere Göre Dağılımı

İL	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018
İSTANBUL	546	535	503	492	485	475	464	453	445	439	434	426	
İZMİR	75	63	65	67	66	66	61	70	67	77	81	83	
GAZİANTEP	34	33	48	49	52	63	71	67	64	62	73	68	61
KOCAELİ	32	41	47	41	44	62	56	56	62	66	63	65	
BURSA	61	57	55	52	55	48	44	50	57	59	61	62	
ANKARA	41	42	48	52	47	45	50	46	46	45	42	41	
DENİZLİ	34	29	28	22	27	23	24	24	25	21	27	28	
MANİSA	17	16	18	20	20	14	20	18	22	18	22	19	

Kaynak : TÜİK (Dış ticaret İstatistikleri)

Tabloda da görüldüğü üzere ilk 1000 ihracatçı firmanın dağılımında, Gaziantep, İstanbul ve İzmir'in ardından en fazla ihracatçı firmanın olduğu 3. il konumunda yer almaktadır. İlk 1000 ihracatçı firma sayısı, 2016'da 73 olan ihracatçı iken 2017'de azalarak 68 olmasına rağmen 3. Sıradaki yerini korumuştur. 2018'de ise ilk 1000'deki Gaziantep menşeli ihracatçı firma sayısı 61 olmuştur.

Tablo 4. 9. 2018 Gaziantep İhracat Karnesi

Miktar	6,9 Milyar \$
İhracat Yapılan Ülke Sayısı	180
Türkiye İhracatına Katkısı	%4,2
En fazla İhracat Yapılan Ülke	Irak
En fazla İhracat Yapılan İller Sıralamasındaki Yeri	6
En fazla İhraç Edilen Ürün	Makine Halısı (1,5 Milyar \$)
Kişi Başına Düşen İhracat Miktarı	3.459 \$

Kaynak: GTO 2018 Faaliyet Raporu

Gaziantep 2018 yılı itibariyle 6,9 Milyar \$ ihracat ile Türkiye’de en fazla ihracat yapan 6. şehirdir. Ülke toplam ihracatının %4’ü Gaziantep’ten yapılmaktadır. Gaziantep’te kişi başına düşen ihracat tutarı (3.459 \$ ile) itibarıyla 81 il içinde 6. sırada yer almaktadır.

Tablo incelendiğinde Gaziantep’in 2018 yılında ihracat rakamının 6.863.914.000 \$ olduğu görülmektedir. Bu rakamla Gaziantep neredeyse Ankara ile başabaş durumdadır. Ayrıca Manisa, Denizli, Sakarya ve Hatay’dan daha yüksek bir ihracata sahiptir.

Tablo 4. 10. 2018’e göre Türkiye ihracat sıralaması (Bin \$)

İller	2018
İstanbul	72.095.567
Kocaeli	14.128.478
Bursa	13.298.331
İzmir	9.757.833
Ankara	7.672.747
Gaziantep	6.863.914
Sakarya	5.573.354
Manisa	4.429.647
Denizli	3.370.191
Hatay	2.871.660
Toplam İhracat	167.933.943

Kaynak: TÜİK

Tablo 4. 11. 2018 yılı için TOBB Sanayi veri Tabanına Göre Gaziantep'in Bazı Ürünlerde Türkiye Üretimindeki Payı (%)

Ürün	Türkiye'deki Üretim Payı
Makine Halısı	%80
PP İplik	%55
NonWoven Kumaş	%63
Makarna	%85
Kaba Buğday Unu	%73

Kaynak:TOBB Sanayi Veri Tabanı

Türkiye'nin; makine halısı üretiminin %80'i, PP iplik üretiminin %55'i, non-woven kumaş üretiminin %63'ü, makarna üretiminin %85'i, kaba buğday ununun %73'ü, şekerleme, çikolata ve bisküvi üretiminin %30'u ve mercimek üretiminin %23'ü Gaziantep'te gerçekleştirilmektedir.

Tablo 4. 12. 2015-2018 yılları arası Gaziantep'in İhracat ve İthalatta Türkiye içindeki Payı

Bin \$	2015		2016		2017		2018	
İl	İhracat 1000 \$	Pay %	İhracat 1000 \$	Pay %	İhracat 1000 \$	Pay %	İhracat 1000 \$	Pay %
Gaziantep	6.330.321	4,40	6.418.991	4,50	6.580.702	4,19	6.863.914	4,08
Türkiye Toplam İhracat	143.838.871		142.529.584		156.992.940		167.933.943	

Kaynak:Tüik

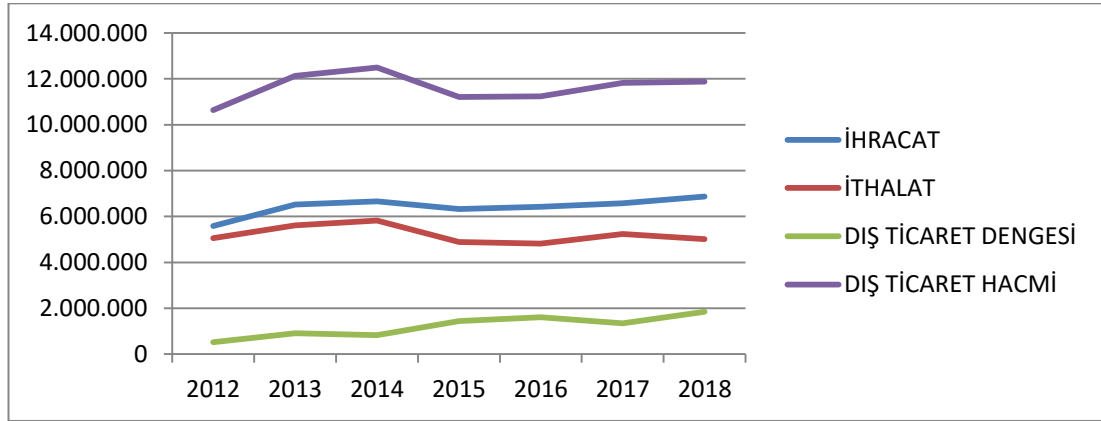
Tablo 4.12.'de görüleceği üzere, 2015, 2016, 2017 ve 2018 yıllarına bakıldığında Gaziantep ihracatının Türkiye payı 2015 yılında %4,40, 2016 yılında %4,50, 2017 yılında %4,19 ve 2018 yılında ise 4,08 olduğu görülmektedir.

Tablo 4. 13.Yıllara Göre Gaziantep Dış Ticaret Göstergeleri (Bin \$)

Yıllar	İHRACAT	İTHALAT	DIŞ TİCARET DENGESİ	DIŞ TİCARET HACMİ	İhracatın İthalatı Karşılama Oranı
2012	5.579.875	5.053.993	525.882	10.633.868	110
2013	6.515.194	5.608.041	907.153	12.123.235	116
2014	6.658.802	5.828.439	830.363	12.487.241	114
2015	6.330.321	4.884.123	1.446.198	11.214.444	129
2016	6.418.991	4.816.682	1.602.309	11.235.673	133
2017	6.580.702	5.236.442	1.344.260	11.817.144	125
2018	6.863.914	5.015.159	1.848.755	11.879.073	136

Kaynak: TÜİK

Belirtilen yıllar ayrı ayrı incelendiğinde Gaziantep ihracat miktarı ithalat miktarını aşmakta ve genel anlamda dış ticaret dengesi arttığı görülmektedir. 2018 yılı için dış ticaret dengesinin 1.848.755.000 \$, dış ticaret hacminin ise 11.879.073.000 \$ olduğu ve ihracatın ithalatı karşılama oranının son 6 yıl için incelendiğinde 110'un altına düşmediği ve artış trendinde olduğu 2018 yılın için ise 136 gibi bir rakamla her 100 \$'lık ithalat karşısında 136 \$'lık bir ihracatın mevcut olduğu yani katma değerli bir üretim yapısının olduğu görülmektedir. Son 4 yılın ihracat rakamlarına bakıldığında her yıl düzenli olarak artış göstermiştir.

Şekil 4. 1. 2012-2018 yılları arası Gaziantep Dış Ticaret Rakamları Grafiği

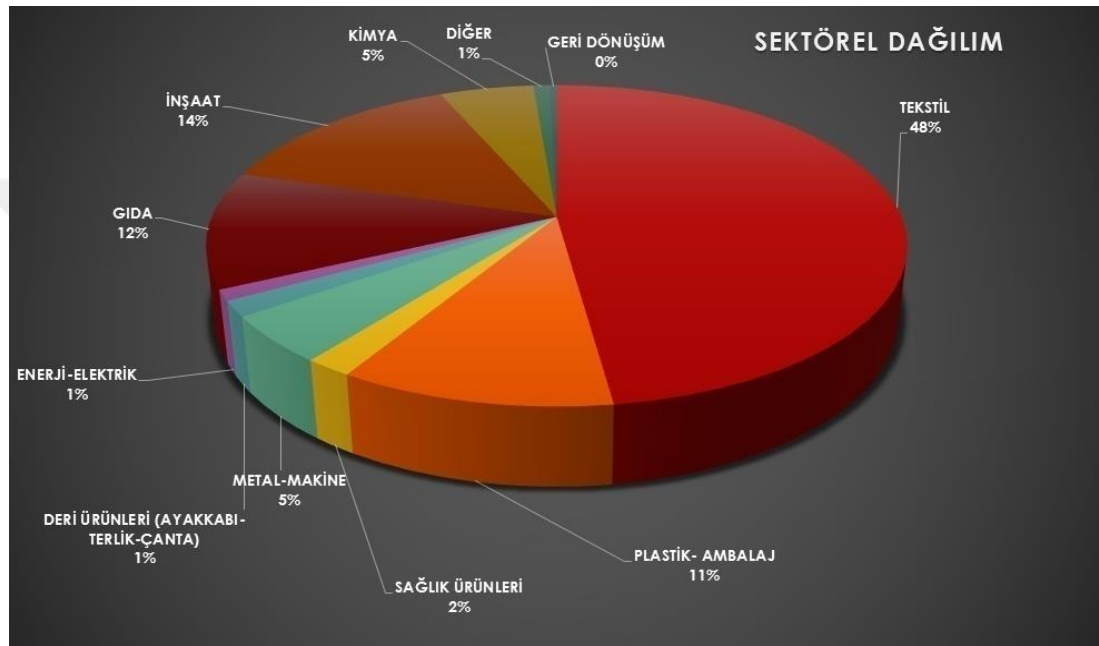
Kaynak: TÜİK

Gaziantep Organize Sanayi Bölgesi, Bakanlar Kurulu Kararı ve T.C. Sanayi ve Ticaret Bakanlığı'na bağlı olarak, Vilayet, Belediye, İl Özel İdaresi, Ticaret Odası Sanayi Odası, Sanayi İş Odaları Derneği ve Organize Sanayi Bölgesi Sanayicileri derneği iştirakleri ile kurulmuştur. Gaziantep Organize Sanayi Bölgelerinde 6 adet OSB tamamlanmıştır.

Tablo 4. 14. Gaziantep Organize Sanayi Bölgeleri İstihdam ve Firma Bilgileri

	Alan (hektar)	İstihdam kişi	Firma Sayısı
1. OSB	210	20.000	158
2. OSB	450	31.000	278
3. OSB	540	34.000	285
4. OSB	1.170	40.000	129
5. OSB	1.925	15.000	160
Toplam	4.295	140.000	1010

Kaynak:GTO

Şekil 4. 2. Firmaların Sektörel Dağılım Grafiği

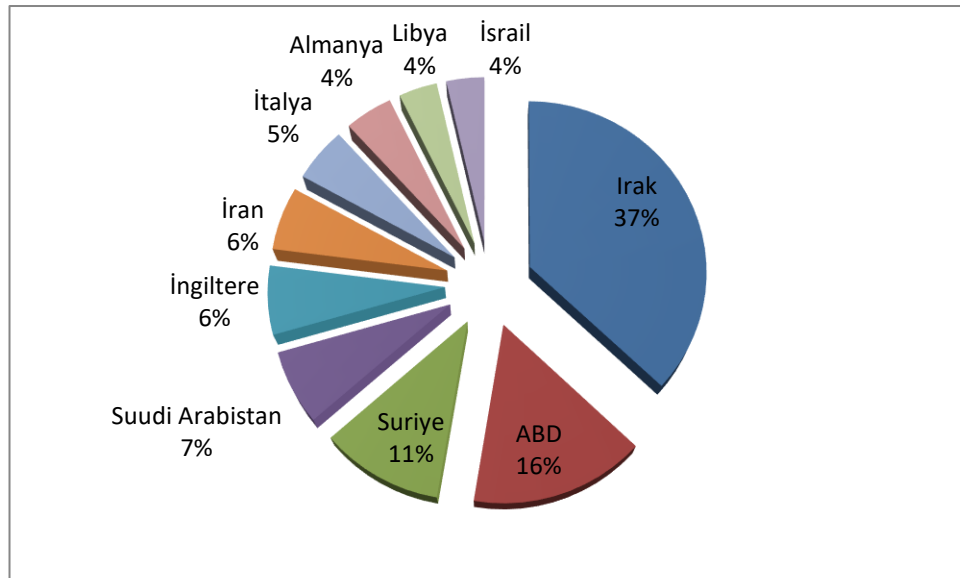
Kaynak:GAOSB

OSB'lerde faaliyet gösteren işletmelerin sektörel dağılımına bakıldığında %48 oranında tekstil, %14 oranında inşaat öne çıkmaktadır. Bu sektörleri gıda sektörü, boya-kimya sektörü, makine sektörü, plastik sektöründe, temizlik-hijyen sektörü takip etmektedir.

Tablo 4. 15. Gaziantep'ten Yapılan İhracatın İlk 10 Ülke İçin Miktar Dağılımı (\$)

Ülke	2017	2018	Değişim	2017 sıralama	Gaziantep'in Toplam İhracatındaki Payı (%)	
					2018	2017
Irak	1.674.466.950	1.507.948.587	-%10	1	%22	%25
ABD	557.888.679	634.747.380	%13,7	2	%9	%8
Suriye	388.540.881	444.872.841	%14,4	3	%6	%5,9
Suudi Arabistan	316.023.660	283.933.201	-%10,2	4	%4	%4,8
İngiltere	198.604.430	264.587.723	%33,2	6	%3,80	%3
İran	255.195.516	244.911.239	-%4,1	5	%3,50	%3,8
İtalya	181.161.502	212.092.440	%17	7	%3	%2,7
Almanya	171.692.504	184.586.867	%7,5	8	%2,6	%2,6
Libya	100.050.358	147.995.432	%47,9	12	%2,10	%1,5
İsrail	142.417.074	145.787.811	%2,3	9	%2	%2,1

Kaynak :Tük

Şekil 4. 3. Gaziantep'ten Yapılan İhracatın Dağılımı

Tablo 4.15. ve Şekil 4.3.'e bakıldığında Gaziantep'ten Irak'a yapılan ihracat 2017 yılında 1.674.466.000 \$ iken 2018 yılında ise %10 azalarak 1.507.948.000 \$

olduğu görülmektedir. Buna rağmen Irak, Gaziantep'ten yapılan ihracatta ilk sırada yer almaya ve yaklaşık Gaziantep ihracatının dörtte biri Irak'a, %10 ihracat ise A.B.D.'ne yapılmaktadır. Bu iki ülkeyi ise yaklaşık %6 oranıyla Suriye izlemektedir.

4.2.4. Gaziantep İhracatının Özellikleri

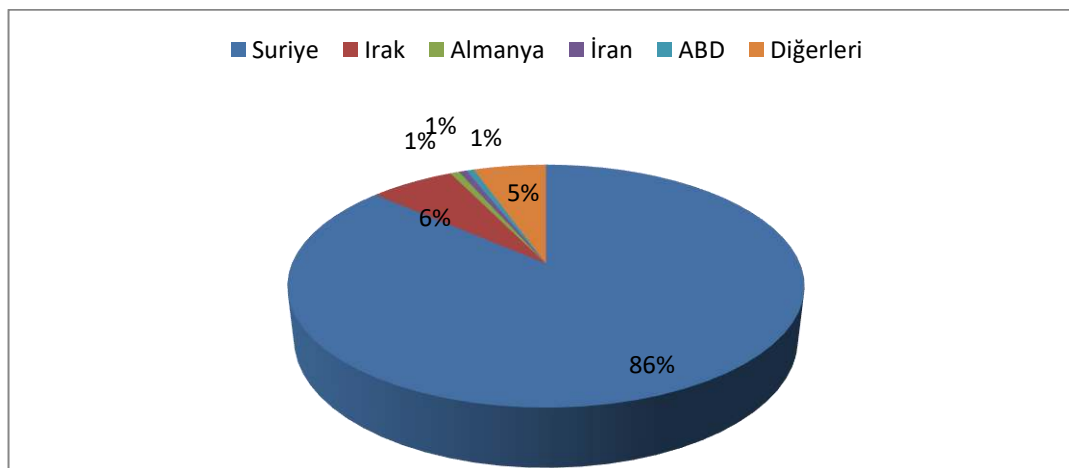
Gaziantep ihracatta lider olduğu kalemler %82 ile makine halısı, %75 ile Antep fıstığı, %70 ile mercimek ve bulgur, %60 çuval ve torba, %60 ile buğday unu, makarna ve irmik, %60 ile triko, %59 ile non-woven kumaş, %45 ile akrilik sentetik iplik, %30 gofret, çikolata ve şekerleme, %10'ar ile de bebek bezi, ev tekstili ve bitkisel yağdır.

Tablo 4. 16. Gaziantep'teki yabancı firmaların menşeleri

Sıra	Uyruğu	Firma Sayısı
1	Suriye	1802
2	Irak	132
3	Almanya	14
4	İran	12
5	ABD	12
6	Diğerleri	113

Kaynak: GTO

Gaziantep'te bulunan toplam 2085 firmanın menşeleri sıralamasında %86 ile Suriye'nin ilk sırada yer aldığı görülmektedir. Bunda Suriye'de yaşanan iç savaş sonrası ülkemize göç eden ve ticari hayatlarına Türkiye'de, sınır il olması, sanayisinin gelişmişliği ve diğer faktörlerin de pozitif etkisiyle göçmenlerin yatırımlarında Gaziantep'i tercih etmesi etken olmuştur.

Şekil 4. 4. Gaziantep'teki yabancı firmaların menşeleri

Kaynak: GTO

Tablo 4. 17. Gaziantep'ten Yapılan İhracatın Sektörel Dağılımı (Bin \$) (2017-2018)

No	Ürün	2017	2018	Değişim
1	Halı	1.478.776,64	1.550.047,28	4,82%
2	Tekstil ve Hammaddeleri	1.380.765,65	1.495.365,63	8,30%
3	Hububat, Bakliyat, Yağlı Tohumlar ve Mamulleri	1.449.300,55	1.467.493,75	1,26%
4	Kimyevi Maddeler ve Mamulleri	755.880,41	819.689,11	8,44%
5	Mobilya, Kâğıt ve Orman Ürünleri	303.128,70	329.367,86	8,66%
6	Meyve Sebze Mamulleri	136.905,61	171.955,37	25,60%
7	Deri ve Deri Mamulleri	120.006,34	148.651,29	23,87%
8	Çelik	187.203,39	144.635,53	-22,74%
9	Hazırgiyim ve Konfeksiyon	194.234,39	144.463,50	-25,62%
10	İklimlendirme Sanayii	131.844,16	131.844,16	43,82%

Kaynak:TÜİK

Tablo 4. 18. En Fazla İhracat Yapan 10 İl Arasında Gaziantep'in Yeri (2018)

Sıra	İl	İhracat (Bin \$)
1	İstanbul	85.042.972
2	Bursa	11.149.050
3	İzmir	10.234.662
4	Kocaeli	8.903.915
5	Ankara	7.612.755
6	Gaziantep	6.863.914
7	Sakarya	5.639.457
8	Denizli	3.108.989
9	Hatay	2.846.734
10	Manisa	2.217.089
	İlk 10 Toplamı	143.619.541
	Türkiye Toplamı	167.933.943
	İlk 10 İlin Türkiye İhracatındaki Payı	%85

Kaynak: TÜİK

En fazla ihracat yapılan ülkeler sıralamasına bakıldığında komşu ve yakın ülkelerin ilk sıralarda yer aldığı ve güçlü pazarlara sahip Avrupa ve ABD pazarlarının da üst sıralarda bulunduğu Tablo 4.18.'de görülmektedir. Türkiye 2018 yılında Irak'a 8.348.597.000 \$'lık ihracat gerçekleştirmiştir. Gaziantep, Türkiye'nin Irak'a yapmış olduğu ihracatın %18'ini tek başına gerçekleştirmektedir. 6.863.914.000 \$'lık Gaziantep ihracatının ise yaklaşık %44'ü Orta Doğu ülkelerine gerçekleştirilmektedir.

Tablo 4. 19. Gaziantep'in 2018 yılı Ortadoğu ülkelerine yapmış olduğu ihracat rakamları

Ülke	2018 (1000 \$)
Bahreyn	4.617
Birleşik Arap Emirlikleri	90.205
Irak	1.507.948
İran	244.911
İsrail	145.787
Filistin Toprakları	2.683
Katar	43.884
Kuveyt	41.001
Lübnan	56.694
Suriye	444.872
Suudi Arabistan	283.933
Umman	25.523
Ürdün	46.828
Yemen	55.632
Toplam	2.994.518

Kaynak: TÜİK (İl ve Bölge Sınıflamasına Göre Dış Ticaret İstatistikleri)

4.2.5.Gaziantep'in Türkiye Dış Ticaretindeki Yeri

4.2.5.1.Gaziantep'in Dış Ticarete Güneydoğu Anadolu Bölgesindeki Liderliği.

Gaziantep 6.863.914 bin \$ ile diğer bölge illeri toplam ihracatından daha fazla ihracat ile bölge ekonomisinde lider il olma özelliğini göstermektedir. Aynı zamanda ithalatta da Gaziantep bölge illeri içerisinde ilk sırada yer almaktadır. Tük 2018 verileriyle oluşturulan Tablo 4.20.'da bölge illerinin dış ticaret verileri yer almaktadır.

Tablo 4. 20. 2018 yılı Güneydoğu Anadolu Bölgesinin İhracat ve İthalat rakamları

İl	İhracat (Bin \$)	İthalat (Bin \$)
Gaziantep	6.863.914	5.015.159
Mardin	872.596	247.315
Adıyaman	81.267	41.835
Şırnak	358.350	19.777
Şanlıurfa	157.000	153.134
Diyarbakır	210.998	82.752
Kilis	80.803	43.976
Batman	38.396	70.367
Siirt	19.261	50.226

Kaynak: TÜİK

Gaziantep'in 2018 yılı için fasıllara göre dış ticareti incelendiğinde Halılar ve diğer dokumaya elverişli maddelerden yer kaplamaları faslı 1.500 (milyon \$) ile ihracatın yaklaşık %25'i ile lider konumda yer aldığı görülmektedir. Bu faslı Hububat, un, nişasta veya süt müstahzarları, pastacılık ürünleri, Plastikler ve mamulleri, Sentetik ve suni filamentler, şeritler ve benzeri sentetik ve suni dokumaya elverişli maddeleri faslındaki ürünler takip etmektedir.

Tablo 4. 21. Gaziantep'in Fasıllara Göre Dış Ticareti (En yüksek 10 fasıl)

Fasıl Adı	İhracat (\$)
Halılar ve diğer dokumaya elverişli maddelerden yer kaplamaları	1.546.347.739
Hububat, un, nişasta veya süt müstahzarları, pastacılık ürünleri	672.824.177
Plastikler ve mamulleri	593.235.861
Sentetik ve suni filamentler, şeritler ve benzeri sentetik ve suni dokumaya elverişli maddeler	437.927.896
Vatka, keçe ve dokunmamış mensucat, özel iplikler, sicim, kordon, ip, halat ve bunlardan mamul eşya	342.803.349
Çeşitli mamul eşya (hijyenik havlu, bebek bezi, kalem, çakmak, fermuar, fırça vb.)	327.935.208
Hayvansal ve bitkisel katı ve sıvı yağlar, yemeklik katı yağlar, hayvansal ve bitkisel mumlar	291.610.498
Pamuk, pamuk ipliği ve pamuklu mensucat	272.157.900
Sentetik ve suni devamsız lifler	196.681.764
Sebzeler, meyvalar, sert kabuklu meyvalar ve bitkilerin diğer kısımlarından elde edilen müstahzarlar	192.746.194

Kaynak: TÜİK

ISIC sınıflamasına göre ihracat rakamları incelendiğinde imalat sanayinin toplam ihracattaki payı %95'in üzerinde gerçekleştiği görülmektedir. Gaziantep'in Türkiye ihracatındaki payı düşünüldüğünde Gaziantep imalat sanayinin Türkiye ihracatında ne kadar önem arz ettiğini göstermektedir.

Tablo 4. 22. ISIC Sınıflamasına Göre Gaziantep İhracatı

İl ve ISIC sınıflamasına göre dış ticaret	İhracat \$		
ISIC adı	2016	2017	2018
Tarım ve ormancılık	291.658.525	236.981.064	225.679.646
Balıkçılık	5.219	448	160.209
Madencilik ve taşocakçılığı	3.063.055	5.409.735	5.619.004
İmalat sanayi	6.103.780.537	6.315.820.967	6.607.262.685
Elektrik, gaz ve su	158.774	830	152
Toptan ve perakende ticaret	20.323.525	22.478.278	25.188.576
Gayrimenkul, kiralama ve iş faaliyetleri	786	1.521	455
Diğer sosyal, toplumsal ve kişisel hizmetler	581	8.663	3.448
Toplam	6.418.991.002	6.580.701.506	6.863.914.175

Kaynak :TÜİK (İl ve Bölge Sınıflamasına Göre Dış Ticaret)

4.2.5.2.Yıllara göre Irak'a En Fazla İhracat Yapan 10 il

Tablo 4. 23. Irak'a En Fazla İhracat Yapan 10 il (\$)

İller	2017	2018	Değişim
Toplam	8.117.109,05	7.355.521,09	-9,38%
İSTANBUL	2.468.963,33	1.871.578,13	-24,20%
GAZIANTEP	1.631.138,98	1.442.884,38	-11,54%
MARDIN	807.752,58	775.263,19	-4,02%
ŞIRNAK	459.084,93	413.868,95	-9,85%
MERSİN	306.733,51	292.729,17	-4,57%
ANKARA	265.317,33	277.216,63	4,48%
ADANA	259.513,71	275.879,09	6,31%
KAYSERİ	226.384,95	245.013,34	8,23%
KONYA	217.791,93	250.000,78	14,79%
HATAY	180.512,66	173.446,11	-3,91%

Kaynak: TİM

Irak'a yapılan ihracat; 2018 yılında bir önceki yıla göre %9,4 oranında azaldığı ve bunda ihracat miktarı sıralamasında ilk iki sırada yer alan İstanbul ihracatının %24,2, Gaziantep ihracatının %11,5 oranında düşmesinin büyük etkisi olmuştur. İstanbul'dan Irak'a yapılan ihracat 2017 yılında yaklaşık 2,5 milyar \$ ve

2018’de 1,87 milyar \$’a düşmesine rağmen ilk sıradaki yerini korumuştur. Gaziantep’ten Irak’a yapılan ihracat ise 2017 yılına göre 200 milyon \$ azalmış ve 1,45 milyar \$ ile ikinci sıradaki yerini korumuştur. İlk iki sırayı alan illerdeki fark ise 2018 yılında 2017 yılına göre 400 milyon \$ azalmış ve aradaki fark yaklaşık 400 milyon \$’a düşmüştür. Bu durum Gaziantep’in ihracat performansını arttırması ile birlikte önümüzdeki yıllarda Irak’a yapılan ihracatta ilk sırada yer almasına yol açabilir.

4.2.5.3.Yıllara Göre Gaziantep-Irak Dış Ticaret Rakamları

Gaziantep’ten Irak’a 2018 yılında 1.507.948.587 \$’lık ihracat yapılırken, aynı yıl 4.731.115 \$ ithalat yapılmıştır. Bu rakamlar 2017 yılında 1.695.862.786 \$ ihracat, 5.119.584 \$ ithalat olarak gerçekleşmiştir. Gaziantep ile Irak arasında son derece önemli dış ticaret işlemleri gerçekleşmektedir.

Gaziantep’in 2018 yılında Irak ihracatının %11,5 düşmesinin iki temel unsuru; birincisi Habur Sınır Kapısı’nda yaşanan yoğunluk diğeri ise ihracat ürünlerine hem Kuzey hem de Güney Irak’ta uygulanan çifte vergilendirmeden kaynaklanmaktadır.

Tablo 4. 24. Irak-Gaziantep arası İthalat ve İhracat rakamları

Yıl	İhracat \$	İthalat \$
2012	2.271.749.232	6.076.616
2013	2.422.583.460	8.339.232
2014	2.284.957.823	6.625.016
2015	1.978.139.378	5.945.995
2016	1.674.466.950	7.914.872
2017	1.695.862.786	5.119.584
2018	1.507.948.587	4.731.115

Kaynak: TÜİK

4.2.5.4. Güneydoğu Anadolu İhracatçılar Birlikleri’nden Irak’a yapılan İhracatın Analizi

Güneydoğu Anadolu İhracatçı Birlikleri (GAİB) 80’li yıllarda, farklı sektörlerde faaliyet gösteren dört ayrı “İhracatçılar Birliği”nin tek çatı altında, diğer bir deyişle tek Genel Sekreterlik bünyesinde toplanmasıyla, Türkiye’nin küçük baş canlı hayvan ihracatının yoğunlaştığı ve sanayisindeki hızlı gelişmelerle dikkati çeken Gaziantep ve Bölgesinde ihracatın geliştirilmesi ve Bölge ihracatçılarını tek çatıda toplamak ve karşılaşılan bürokratik sorunlara mahallinde çözüm getirmek amacıyla

kurulmuştur. Merkez yani Gaziantep'in haricinde, merkeze bağlı olarak Diyarbakır, Şanlıurfa, Malatya, Mardin, Kahramanmaraş, Cizre ve Gaziantep Serbest Bölgesinde de irtibat büroları bulunmaktadır.

Tablo 4. 25. GAİB-Irak İhracat İstatistikleri

GAİB'ten IRAK'a Yapılan İhracat Verileri		
Kg Miktar	\$	
4.992.716.006,57	3.667.891.503,79	Genel Sekreterlik
506.513.583,91	632.540.910,04	Tekstil ve Hammaddeleri İhracatçıları Birliği
77.209.652,75	166.877.802,38	Halı İhracatçıları Birliği
3.036.174.715,83	1.399.392.866,36	Tarımsal Sanayi ve Hububat İhracatçıları Birliği
6.328.200,34	18.328.033,34	Kuru Meyve ve Mamülleri İhracatçıları Birliği

Kaynak: GAİB

Tablo 4.25'te görüldüğü üzere 2018 yılında GAİB'ten Irak'a yapılan ihracat tutatı 3,6 milyar \$ seviyesindedir. Ve bu ihracatın yaklaşık %40'ını 1,4 milyar \$ ile Tarımsal Sanayi ve Hububat İhracatçıları Birliği gerçekleştirmektedir.

Tablo 4. 26. GAİB İhracatının Yıllara Göre Değişimi (2016-2018)

BİRLİK	01.01.(2016- 2017) (\$)	01.01.(2017- 2018) (\$)	% Değişim
Tekstil Ve Hammaddeleri İhracatçıları Birliği	2.569.094.072,25	2.651.269.730,08	3,20%
Halı İhracatçıları Birliği	1.279.914.597,29	1.437.283.009,59	12,30%
Hububat - Bakliyat - Yağlı Toh. Ve Mam. İhr. Bir.	2.017.814.566,15	2.024.091.511,73	0,31%
Kuru Meyve Ve Mamulleri İhracatçıları Birliği	228.702.085,62	192.503.798,08	-15,83%
Diğer İhracat	1.645.235.913,30	1.753.127.843,02	6,56%
Toplam (Genel Sekreterlik)	7.740.761.234,61	8.058.275.892,50	4,10%
Birlik	01.01.(2017 -2018) (\$)	01.01.(2018- 2019) (\$)	%Değişim
Tekstil Ve Hammaddeleri İhracatçıları Birliği	2.651.269.730,08	2.870.583.246,85	8,27%
Halı İhracatçıları Birliği	1.437.283.009,59	1.506.608.212,86	4,82%
Hububat- Bakliyat- Yağlı Toh. Ve Mam. İhr. Bir.	2.024.091.511,73	2.079.843.251,44	2,75%
Kuru Meyve Ve Mamulleri İhracatçıları Birliği	192.503.798,08	212.480.404,74	10,38%
Diğer İhracat	1.753.127.843,02	1.800.907.567,59	2,73%
Toplam (Genel Sekreterlik)	8.058.275.892,50	8.470.422.683,48	5,11%

Kaynak: GAİB

Tablo 4.26'da GAİB'ten yapılan ihracatın hangi birlikten ne kadar tutarda ihracat yapıldığı ve yıllara göre değişimi görülmektedir. 2016 yılında 7,7 milyar \$ olan GAİB ihracatı %4 artarak 2017 yılında 8 milyar \$'a yükselmiştir. 2018 yılında ise %5 artarak 8,5 milyar \$ civarında ihracat gerçekleşmiştir. Tekstil ve Hammaddeleri İhracatçıları Birliği'nden yapılan ihracatın 2017 yılında 2016'ya göre %3 arttığı 2018 yılında ise 2017'ye göre %8 civarında arttığı ve 2,8 milyar \$ olduğu görülmektedir.

Diğer birliklerin gerçekleştirdiği ihracat miktarları ve %lik değişimlerde tabloda gözlemlenebilir.

Tablo 4. 27. Mal Grubu Bazında GAİB-Irak İhracatı İstatistikleri (2018)

Mal Grubu	Kg Miktar	\$
Hububat Bakliyat ve Yağlı Tohumlar	2.262.640.858,81	1.018.368.580,17
Kimya	296.519.336,71	335.431.220,29
Demir, Demir Dışı Met. Adi Met.	236.789.255,94	200.885.820,53
Konfeksiyon	29.361.984,88	155.965.855,57
Halı	56.639.089,51	132.296.192,00
Meyve Sebze Mamülleri	133.453.366,93	131.897.859,78
Ağaç ve Orman Ürünleri	87.687.732,23	115.250.061,46
Deri	30.734.031,42	104.371.846,48
Canlı Hayvan, Hayv. Ürün Süt ve Su Ürü	43.474.400,21	60.099.789,10
Tekstil	20.617.949,42	50.440.961,23
Elektrik ve Elektronik Makinaları	10.067.716,85	35.084.154,85
Yaş meyve sebze ürünleri, turunçgil, çay	154.595.257,83	28.474.724,80
Makine ve Aksamaları Sektörü	5.780.720,80	19.798.462,44
Otomotiv Sanayi	5.362.039,55	14.845.314,37
Toprak Sanayi Ürünleri	104.466.763,29	14.387.563,99
Kuru Meyveler ve Mamülleri	4.340.016,80	13.346.027,00
Madencilik Ürünleri	48.483.035,10	10.132.405,50
Zeytin, Zeytinyağı ve Türevleri	3.027.626,90	4.170.743,61
Fındık ve Mamülleri	286.305,05	1.489.860,51
Tütün ve Tütün Mamülleri	70.020,00	644.598,00
Diğer Yan Sanayi Ürünleri	85.820,24	426.500,97
Değerli Maden ve Mücevherat	37.364,46	169.017,34
Süs Bitkileri	68.144,00	37.872,01

Kaynak: GAİB

Güneydoğu Anadolu İhracatçı Birlikleri'nden (GAİB) Mal grubu bazında Irak'a yapılan ihracatta 1 milyar \$ ile Hububat Bakliyat ve Yağlı Tohumlar ilk sırada yer almaktadır. İkinci sırada 335 milyon \$ ile Kimya ürünleri, üçüncü sırada ise 200 milyon \$ ile Demir, Demir Dışı Met. Adi Metalleri yer almaktadır.

SONUÇ

Türkiye, 1980'lere kadar içe kapanık ve ithal ikameci bir ekonomik model uygulamış sosyo-ekonomik koşulların değişmesi ve 24 Ocak Kararları ile ihracata dayalı büyüme ve dünya ekonomisiyle entegrasyon politikası, dış pazarlara açılma süreci ile hız kazanmıştır. Uygulanan politikalarla birlikte tarım ürünleri ihracatı çoğunluğu yerini sanayi ürünleri ihracatına bırakmıştır. İhracatın 2,9 milyar \$ olduğu 1980'den günümüze kadar uygulanan liberalleşme politikası sonrası, Türk Lirasının da yabancı para karşısında aşırı derecede değer kazanması sonrası ihracat 2003-2008 döneminde altın dönemini yaşamış ve 2008'de 132 milyar \$ olmuştur. 2009 yılında yaşanan finansal krize rağmen ihracat 102 milyar \$ olmuş ve sonrası genel bir artış eğilimi izleyerek 2018 yılında 168 milyar \$'a kadar yükselmiştir. Buna karşın ithalat, 1980 yılında 7,9 milyar \$ iken artarak 2009 yılı sonunda 140 milyar \$'a, 2013'te 251 milyar \$'a yükselmiş, 2018 yılında ise 223 milyar \$'a gerilemiştir. Fakat Türkiye'nin, geleneksel olarak dış ticaret açığı (ithalat ile ihracat arasındaki ihracat aleyhine oluşan fark) veren bir ülke olduğu gerçeği hiç değişmemiştir. Net dış ticaret açığı; 2001 yılında 10 milyar \$, 2008 yılında 70 milyar \$, 2011 yılında ise rekor kırarak 106 milyar \$ seviyesine çıkmış, 2018 yılında ise bir önceki yıla göre %28,6 düşerek 55 milyar \$ seviyesinde gerçekleşmiştir. İhracatın ithalatı karşılama oranı 2017 yılında %67,1 iken 2018'de %75,3'e çıkmıştır.

Türkiye'nin 2018 yılı için ülkeler itibarıyla dış ticaretinde Avrupa Birliği ülkeleri 84 milyar \$ ile toplam ihracatın %50'lik payı ile ihracatımızda ilk sırada yer almaktadır. En fazla ihracat yapılan ülke sıralamasında Almanya, Birleşik Krallık, İtalya ve Irak, en fazla ithalat yaptığı ülkelerin sıralamasında ise Rusya Federasyonu, Almanya ve Çin yer almaktadır.

İhracat gelirlerinin neredeyse tamamı petrole dayalı olan Irak, 2014 yılına kadar dış ticaret fazlası vermiş, ancak bu yıldan itibaren petrol fiyatlarındaki aşırı düşüş karşısında ciddi gelir kaybına uğramıştır. İç talepteki daralma da ithalatı azaltmış, böylelikle Irak'ın dış ticaret hacmi hem ihracat hem de ithalat bazında

neredeyse yarı yarıya gerilemiştir ve Türkiye'nin 2018'de Irak ihracatı 8,3 milyar \$ seviyesine gerilemiştir. Irak en fazla ithalatı Çin, Türkiye, BAE'nden gerçekleştirdiğinden Türkiye, Irak için çok büyük bir pazar konumundadır.

Türkiye'nin Irak'a ihraç ettiği başlıca ürünler; mücevherat, altın, buğday unu, tavuk eti, yumurta, bisküvi, mobilya, ayçiçeği yağı, hijyenik havlu ve bebek bezleri, demir-çelikten inşaat ve aksamı, hazır giyim ürünleri, çikolata mamuller ve deterjandır. Irak'tan ithal ettiği ürünler ise; altın, petrol yağı kalıntıları, hurda plastik ve kağıtla sığır derisidir.

İhracat rakamlarına iller düzeyinde bakıldığında, İstanbul ili 72 milyar \$ ile lider konumda yer almış ve bu ili Kocaeli, Bursa, İzmir, Ankara ve Gaziantep takip etmektedir.

Sektörler bazında bakıldığında yaklaşık 13 milyar \$'lık hazır giyim ve konfeksiyon, 8,5 milyar \$'lık çelik, 8,4 milyar \$'lık otomotiv sektörü dahil toplam 18 sektörde İstanbul lider konumda iken. halı ihracatında ise 1,6 milyar \$ ile Gaziantep ilk sırada yer almaktadır. Gaziantep ilinin Irak'a halı sektörü ihracatı yaklaşık 151 milyon \$ olduğu, 158 milyon \$'lık Türkiye'nin Irak'a halı ihracatının %96'lık kısmını tek başına karşıladığı görülmektedir.

Tekstil ve tekstile bağlı ürünlerin toplam ihracattaki payı %45, gıda ve tarım ürünlerinin ise %30 ile ikinci büyük sektör konumunda olduğu görülmektedir. Gaziantep'te tekstil ve tarımsal ürünlerin işlenmesine yönelik ciddi bir altyapı bulunmaktadır. Gaziantep'te makine ve metal sektörü, özellikle tarım aletleri, elek, değirmen, tekstil ve iplik sektöründe kullanılan birçok ana ve yardımcı makine ve ekipmanı üreterek sektöre ciddi bir altyapı desteği sunmaktadır. Tekstilin en büyük kolu olan makine halısı imalatı Gaziantep'in parlayan yıldızı konumundadır. Makine halısı, 2018 yılında 1,54 milyar \$ ile en fazla ihracatın yapıldığı bir alt sektördür. Son yıllarda yaşanan bölgesel terör olayları, Irak pazarında yaşanan sorunlar ve Suriye'de yaşanan iç savaşlardan dolayı ihracatta istenen performans gösterilememiştir.

Dış Ticaret Verileri (Milyar \$)						
Yıl	TR-İrak İhracatı (a)	Gaziantep Irak İhracatı (b)	a/b (%)	Gaziantep Toplam İhracatı (c)	Türkiye Toplam İhracatı (d)	c/d (%)
2012	10,82	2,27	20,98	5,57	152,40	3,65
2011	11,94	2,42	20,27	6,51	151,80	4,29
2014	10,88	2,28	20,96	6,65	157,61	4,22
2015	8,54	1,97	23,07	6,33	143,85	4,40
2016	7,63	1,67	21,89	6,41	142,53	4,50
2017	9,05	1,69	18,67	6,58	157,00	4,19
2018	8,34	1,50	17,99	6,86	168,10	4,08

Kaynak: Araştırmacı tarafından TÜİK verilerine dayanılarak oluşturulmuştur.

Tablo incelendiğinde Gaziantep toplam ihracatını 2018 yılında 2017 gibi zorlu bir döneme göre %5,6 artırarak 6,86 milyar \$'a çıkarmış, Gaziantep, Türkiye ihracatından aldığı %4'lük pay ile en çok ihracat yapan altıncı il olmuş ve Türkiye'nin 168,1 milyar \$'lık ihracat rekoruna önemli katkı sağlamıştır. Türkiye'nin Irak'a yaptığı ihracat ise 2012'de 10,8 milyar \$ iken 2017'de 9, 2018'de ise 8,34 milyar \$ olduğu Gaziantep'in ise bu ihracattan yaklaşık %18 ile %20 civarında pay aldığı görülmektedir.

Gaziantep'in 2018 yılında Irak ihracatının %11,5 düşmesinin temel nedenleri arasında; döviz kurlarındaki aşırı artışın yaşattığı ithal girdi fiyatlarının yüksekliği ve üretimin düşüşü, Habur Sınır Kapısı'nda yaşanan yoğunluk, ihracat ürünlerine hem Kuzey hem de Güney Irak'ta uygulanan çifte vergilendirmeden kaynaklanan maliyet artışları yer almaktadır.

185 ülkeye ihracat yapan Güneydoğu Anadolu İhracatçıları Birliği verilerine göre birliğin;

2017 ihracatı 8,05 milyar \$ iken Gaziantep ihracatı 6,58 milyar \$,

2018 ihracatı 8,47 milyar \$ iken Gaziantep ihracatı 6,86 milyar \$ olduğu, Güneydoğu Anadolu Bölgesi ihracatının %81'inin Gaziantep'ten yapıldığı ve bu bölgenin ihracat lokomotifinin Gaziantep olduğu görülmektedir.

ÖNERİLER

Irak iç pazarındaki tüketim ürünleri ithalatında İranlı şirketler önde yer almaktadır. İran'ın günlük tüketim mallarının ucuz mal etmesi nedeniyle Irak, bugüne dek İran ürünlerini tercih etmiştir. Et, yumurta, kuru bakliyat vb. gıda ürünleriyle plastikten üretilen petrole dayalı ürünler ve inşaat ürünleri gibi birçok kalem ABD yaptırımını ile İran'dan alınamaması sonrası bu ürünlerin Türkiye'den temin edilme ihtimali Türkiye için büyük bir fırsat olarak değerlendirilmelidir. Bu kapsamda Iraklı ithalatçıların Türk firmalarla tanıştırılması iki ülke arasında güçlü ekonomik ilişkilerin kurulmasına ve ihracatın artırılmasını sağlanmalıdır.

Irak'a yapılan ihracatın, 2018 yılında bir önceki yıla göre %9,4 oranında azalmasında Irak'a en fazla ihracat yapan iki il; İstanbul ihracatının %24,2, Gaziantep ihracatının %11,5 oranında düşmesinin büyük etkisi olmuştur. Gaziantep'in geçmiş dönemde Irak'a gerçekleştirdiği ihracat tutarının 2,5 milyar \$ olduğu bilindiğinden bu ihracat performansını tekrarlaması halinde önümüzdeki yıllarda Irak'a yapılan ihracatta ilk sırada yer alma potansiyeli bulunmaktadır.

GAİB'in yaptığı analizler neticesinde önemli pazarların %36'sına firmaların henüz ulaşamadığı ve firmaların özellikle bu ülkelere yönelik çalışmalar yapmalarının faydalı olacağı düşünülmekte ve bunun sağlanması için de Ticaret Bakanlığı ve TİM'in, özellikle uzak pazarlara girişe yönelik desteklerini çeşitlendirmesinin Gaziantep ihracatına olumlu katkılar sağlayacağı düşünülmektedir.

Irak pazarında yaşanan sorunlar, son dönemlerde yaşanan bölgesel terör olayları ve Suriye'deki iç savaşlardan dolayı ihracatta istenilen rakamlara ulaşamayan Gaziantep'in 2023 yılında 30 milyar \$'lık ihracat ve iller bazında ihracat sıralamasında 4. ve 5. sıraya yükselme hedefi ve istenilen ihracat performansına ulaşabilmesi için yukarıda belirtilen konuların yanında;

Gaziantep ihracatı için hedef pazarlar çeşitlendirilmeli, imalat sektöründe ürün farklılaşmasına gidilmeli, inovasyon, ar-ge, tasarım ve markalaşmayı merkeze alan, yüksek katma değer odaklı yeni üretim modelleri temel alınmalı, eximbank kredileri yaygınlaştırılmalı ve ihracat finansmanı geliştirilmeli, düşük maliyetli enerji

sağlanmalı, sektörel bazda nitelikli işgücü için ilgili kurumların sayısı artırılmalı, yurtiçi ve yurtdışındaki fuarların tamamında katılımcı firmalara gereken her türlü destek verilmeli, Gaziantep'te Irak pazarının tanıtımı için TİM bünyesinde özel tanıtım birimi oluşturulmalı, ihracat maliyetine etkisi olan Irak'taki ikinci gümrük kapısı kaldırılmalı ve Ovaköy sınır kapısı da faaliyete geçirilmelidir.

Iraklı iş adamlarının Türkiye'de ticari faaliyetlerde bulunması vizeye tabi iken, Dışişleri Bakanlığı ile TİM arasında 4 Mayıs 2016'da imzalanan protokol ile vize süreci TİM ve GAİB referansı ile kolaylaştırılmıştır. Gaziantep-Irak ticaretinin geliştirilebilmesi için bu gibi uygulamaların artırılması gerekmektedir.

Gaziantep'in ürünlerinin tanıtımı noktasında ulusal ve uluslararası seviyede rekabet edilebilirliğinin artırılması için girişimciler açısından ulaşılması mümkün bir konumda yer almasının sağlanması, bunun için de Gaziantep'ten yurtdışına direkt uçuşların artırılması ulaşılabilirliğinin kolaylaştırılması gerekmektedir. Ayrıca Gaziantep'in lojistik konumda erişilebilirliğini artırma ürün maliyetini düşürerek talebini artıracak demiryolu ve karayolu ağının iyileştirilmeli ve geliştirilmelidir.

Türkiye, Almanya'dan sonraki en önemli ticarî partnerlerinden biri olan Irak ile Mayıs ayı başından beri ihracat krizi yaşamaktadır. Irak hükümetinin yerli üreticiyi desteklemek için bazı gıda ürünlerinde aldığı ithalat yasağı kararları hem yurtiçi fiyatların yükselmesi sonucu Irak halkına büyük zarar vermekte hem de yumurta sektörü başta olmak üzere içecek, dondurma, makarna, tuz, şehriye, yağ vb. pek çok sektörde Türk şirketini iflâsın eşiğine getirdi.

Örneğin yumurta sektörüne bakacak olursak toplam ihracatının yüzde 70'i Irak'a yapılan yumurta sektöründe son aylarda Irak'a satışların durması ve kısa vadede yeni pazarların bulunamaması ve Türkiye-Irak arasında devam eden gergin siyasi ilişkiler ve Irak'ın ithal ettiği ürünleri yerli üretimi yaygınlaştırma çabası ile yeni fabrikalar kurma isteği bu sonucun oluşmasında etkindir. Belirtilen sektörlerde Irak'a en fazla ihracat yapan illerden biri olan Gaziantep'te de ithalat yasağı sonrası iflas eşiğine gelen firma ve üretim merkezini Irak'a taşımaya karar veren firma sayısı oldukça fazladır.

Sektör temsilcileri, Dışişleri ve Ticaret Bakanlıklarının bir an önce Irak'ın aldığı bu ithalat yasağı kararlarına müdahale etmesini, yaşanan bu sorunun ilerlemeden ve diğer tarım ürünleri ihracatını etkilemeden çözülmesini ayrıca Irak'a ihracat yapan şirketlere destek verilmesini talep etmektedir.

KAYNAKÇA

- Aydemir, C. (2013). “Türkiye’de İşgücü Yapısı, İşsizlik ve Kırsal Alan”, Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, Cilt:27, Sayı:1 s.115
- Ayhan, V. (2009) “Türkiye-Irak İlişkileri: Bölge Ülkelerinin Irak Politikası Bağlamında Bir Analiz”, *Ortadoğu Analiz, Cilt 1, Sayı 9*, s.30
- Çetinsaya G. – Özhan T. (2009), *İşgalin 6. Yılında Irak*, Seta Yayınları IV, s.141
- Çetinsaya-Özhan, a.g.e., s.135
- DEİK, (2017). Dış Ekonomik İlişkiler Kurulu, Irak Ülke Bülteni, s.3
- Dış Ekonomik İlişkiler Kurulu, (2017). Irak Ülke Bülteni, s.2
- Dışişleri Bakanlığı, <http://www.mfa.gov.tr/irak-kunyesi.tr.mfa>
- Ekonomi Bakanlığı, Dış İlişkiler, Irak, www.ekonomi.gov.tr
- Ekonomi Bakanlığı, Ticari ve Ekonomik İş birliği Anlaşmaları, <https://www.ekonomi.gov.tr>
- EPDK, 2017 ve 2018 Yılı Petrol Piyasası Sektör Raporu (Erişim Tarihi: 11.03.2019)
- Gaziantep Kent Konseyi Çalışma Grubu Raporu, 2015
- Hazine Müsteşarlığı (2017). Yıllık Kamu Borç Yönetimi Raporu, s.30
- <http://ec.europa.eu/trade/policy/countries-and-regions/countries/iraq/>
- <http://www.mfa.gov.tr/data/DISPOLITIKA/Bolgeler/ortadogu/irak/Ortak%20Siyasi%20Bildirge.pdf>

<http://www.worldbank.org/en/country/iraq/publication/economic-update-april-2019> -

Irak'ın Ekonomik Güncellemesi Nisan 2019)

http://yeldane.bilkent.edu.tr/Yeldan30_29Haz05.pdf(erişim:05.03.2018)

<https://media.iskur.gov.tr/14279/gaziantep-2017.pdf>:5

<https://unstats.un.org/unsd/cr/registry/regdnld.asp?Lg=1> (Erişim: 11.02.2018)

<https://www.deik.org.tr/uploads/irak-ulke-bulteni-subat-2015-ornek.pdf>

[https://www.ekonomi.gov.tr/portal/faces/home/disIliskiler/SerbestTic/Genel_Bilgi.ht
ml?#!%40%40%3F adf.ctrl-state%3D1dsa1faxeo_207](https://www.ekonomi.gov.tr/portal/faces/home/disIliskiler/SerbestTic/Genel_Bilgi.html?#!%40%40%3Fadf.ctrl-state%3D1dsa1faxeo_207)

<https://www.nufusu.com/il/gaziantep-nufusu>

<https://www.oecd.org/economy/surveys/turkey-2016-OECD-economic-survey-overview.pdf>(Erişim 03.01.2019)

<https://www.tcmb.gov.tr/wps/wcm/connect/TR/TCMB+TR/Main+Menu/Istatistikler/Doviz+Kurlari/> (Erişim 15.11.2018)

İKA. (2018). TRC İstihdam Raporu:19

IMF, (2017) World Economic Outlook, SeekingSustainableGrowth, Short-TermRecoveryLongTermGrowth, Washington DC, USA, s.160

IMF, (2017). IraqStaff Report ForThe 2017 Article IV Consultation, IMF Country Report No. 17/251 s:9

IMF, (2017). IraqStaff Report ForThe 2017 Article IV Consultation, IMF Country Report No. 17/251, ss:9

IMF, (2017). SustainableGrowth, Short-TermRecoveryLongTermGrowth, ss.160.

İnançlı S. – Ak M.Z., (2005) “Türkiye’nin Komşu Ortadoğu Ülkeleri ile Ticari İlişkilerine Ekonomik ve Siyasi Gelişmelerin Etkileri”, *Ortadoğu Yıllığı 2005*,s390-391

İnançlı-Ak, a.g.m., s.391

Irak Dışişleri Bakanlığı, <http://mofa.gov.iq/en/submenu.php?id=35>

Irak Planlama Bakanlığı, (2018). 2013-2017 Kalkınma Planı, s.20

Irak Planlama Bakanlığı, 2013-2017 Kalkınma Planı, s.72

Irak Ülke Bülteni (Ekim 2017) Dış Ekonomik İlişkiler Kurulu, ss:2

Irak Ülke Bülteni, (2017). Dış Ekonomik İlişkiler Kurulu, ss:5

Iraqi Ministry of Foreign Affairs, (2017) Ministry
Strategic, International Organizations,
<http://mofa.gov.iq/en/submenu.php?id=35>

Kalkınma Bakanlığı (2018). Orta Vadeli Program, 2018-2020, s.40

Kalkınma Bakanlığı, (2018). 2018 yılı programı s.7

Karagöl, E.T. (2010). Geçmişten Günümüze Türkiye’de Dış Borçlar. Seta Analiz,
26(3)

Koçsoy, Ş. (1991) “Irak Türkleri ve Türk Irak İlişkileri”, Boğaziçi Yay., İstanbul, s. 8-
15

Nurladın, A. W. (2015). “*ABD’nin Irak Savaşı ve Birleşmiş Milletlerin Rolü*”, Yüksek
Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya ss.64

Nurladın, a.g.t., s.101-102

OECD, (2016). Economic Surveys: Turkey, Overview.

Pan-Arab Free Trade Area – PAFTA veya diğer adıyla Greater Arab Free Trade Area -
GAFTA). World Trade Organization, Pan-Arab Free Trade Area
(PAFTA) <http://rtais.wto.org/UI/PublicShowMemberRTAIDCard.aspx?rtaid=16>

Resmi Gazete, Türkiye Cumhuriyeti ile Irak Cumhuriyeti Arasında Kapsamlı
Ekonomik Ortaklık Anlaşması, (05.06.2013)

Rüzgâr, M.E. (2017). *Döviz Kuru ve Enflasyonun Temel Belirleyicileri: Türkiye İçin
Zaman Serisi Örneği (2005-2016)*, Yüksek Lisans Tezi, Çanakkale Onsekiz
Mart Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Çanakkale.

Sağsen İ., (2001) a.g.m., s:66

- Sağsen, İ. (2011) “Sektörler Bazında Türkiye-Irak İlişkileri ve Su”, *Ortadoğu Analiz, Cilt:3, Sayı:36*, s.61
- Seydioğlu, H. (2000). Türkiye'de Sanayileşme Ve Dış Ticaret Politikası s.2, 102-104.
- Shamsalden N, (2015) “Irak Ekonomisi ve Türkiye Irak Ekonomik İlişkileri”, Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Eskişehir, s.1-3
- Şahin, B.E. (2011). “Türkiye’nin Cari Açık Sorunu”, *Ekonomi Bilimleri Dergisi*, Cilt:3, No:2 s.47
- T.C. Gaziantep Valiliği İl Çevre ve Orman Müdürlüğü, 2008:171
- TCMB, Araştırma ve Yayınlar,
tr.wikipedia.org/wiki/Gaziantep, 2016
- Turunc, H. (2011) “Turkey's global strategy: Turkey and Iraq”, IDEAS reports - specialreports, Kitchen, Nicholas (ed.) SR007. LSE IDEAS, London School of Economics and Political Science, London, UK., s.42
- TÜİK, Dış Ticaret İstatistikleri, SITC Rev3 Sınıflamasına Göre Dış Ticaret(SITC Rev3-Ülke)
<https://biruni.tuik.gov.tr/disticaretapp/disticaret.zul?param1=3¶m2=4&sitcrev=3&isicrev=0&sayac=5806>, (Erişim: 11.02.2018)
- TÜİK, Temel Ekonomik Göstergeler,
<http://www.tuik.gov.tr/UstMenu.do?metod=temelist> (Erişim 08.05.2019)
- TÜİK, Temel İstatistikler, <http://www.tuik.gov.tr/UstMenu.do?metod=temelist> (Erişim 03.11.2019)
- Türkiye Cumhuriyeti ile Irak Cumhuriyeti Hükümetleri Arasında Yüksek Düzeyli İş Birliği Konseyi’nin Kurulmasına İlişkin Ortak Siyasi Bildirge, (2008). Ankara
- Türkiye Cumhuriyeti ile Irak Cumhuriyeti Hükümetleri Arasında Yüksek Düzeyli İş Birliği Konseyi’nin Kurulmasına İlişkin Ortak Siyasi Bildirge, 10.07.2008

<http://www.mfa.gov.tr/data/DISPOLITIKA/Bolgeler/ortadogu/irak/Ortak%20Siyasi%20Bildirge.pdf>

Türkiye İş Kurumu Genel Müdürlüğü Gaziantep Çalışma ve İş Kurumu İl Müdürlüğü, 2013: 20

United Nations Statistics Division

World Trade Organization, Pan-Arab Free Trade Area (PAFTA) <http://rtais.wto.org/UI/PublicShowMemberRTAIDCard.aspx?rtaid=16>

World Trade Organization, Preferential trade arrangements, <http://ptadb.wto.org/Country.aspx?code=368> (Erişim: 11.20.2018)

World Bank Group, (2012) Country Partnership Strategy for Iraq, ss:3

World Bank Group, (2012). Country Partnership Strategy for Iraq, s.3

World Bank Group, (2017) Iraq Systematic Country Diagnostic, ss:8

World Bank Group, Country Partnership Strategy for Iraq, (2012). s.3

World Trade Organization, Preferential trade arrangements, <http://ptadb.wto.org/Country.aspx?code=368>

Yeldan, E. (2005) “Irak Ekonomisinin Neo liberal İşgali”

Yıllık Kamu Borç Yönetimi Raporu, (2017) Hazine Müsteşarlığı, ss.30

Ek-1**TÜRKİYE CUMHURİYETİ İLE IRAK CUMHURİYETİ
HÜKÜMETLERİ ARASINDA YÜKSEK DÜZEYLİ İŞ BİRLİĞİ
KONSEYİ’NİN KURULMASINAİLİŞKİN ORTAK SİYASİ BİLDİRGE**

Türkiye ve Irak ortak hedeflerinin yanında, birlikte ve uyum içinde çaba göstermelerini gerektiren sınamalarla karşı karşıya bulunmaktadır. Bu hedeflerin gerçekleşmesi için 7 Ağustos 2007 tarihinde Türkiye’de imzalanan, zamanınIrak Cumhuriyeti Başbakanı Nuri El-Maliki ve Türkiye Cumhuriyeti Başbakanı Recep Tayyip Erdoğan tarafından “Türkiye Cumhuriyeti ile Irak Cumhuriyeti Arasında Mutabakat Muhtırası” imzalanmıştır.

Irak Cumhurbaşkanı Celal Talabani tarafından 7-8 Mart 2008 tarihlerinde Ankara’yı ziyareti esnasında, her iki taraf da Mutabakat Muhtırası’nda benimsenen ilke ve esaslara bağlılıklarını ve ortak bir geleceğe yönelik vizyonlarını yineleyerek aralarındaki iş birliğini ilk kez gündeme getirecek “Yüksek Düzeyli Stratejik İş birliği Konseyi”nin kurulması hususunda anlaşmaya varmışlardır.

Stratejik Ortaklık başta, siyasi, ekonomik, enerji, su kaynakları, kültürel, güvenlik ve askeri alanlarla ilgili konular olmak üzere çok çeşitli iş birliği alanlarını kapsamaktadır.

A - Siyasi, Diplomatik ve Kültürel Alanlar

1. Irak hükümetinin, ülkenin bağımsızlığının, tam egemenliğinin, toprak bütünlüğünün ve ulusal birliğinin korunmasında tehditlere ve terörizme karşı mücadelesinin desteklenmesi,
2. İki ülke arasında daha güçlü bağların kurulmasını kolaylaştırmak amacıyla, ikili anlaşmaların ivedilikle ve zamanlıca imzalanması,
3. Komşu Ülkeler ve Genişletilmiş Komşu Ülkeler toplantılarının Irak hükümetini ve onun Irak halkının hür, bağımsız, birleşik, demokratik, federal ve müreffeh bir Irak hedeflerini gerçekleştirmek yönündeki çabalarını desteklemek konusundaki taahhütlerinin gözetilmesi,
4. Birleşmiş Milletler Şartı’nın ilkelerine sadık kalınması, uluslararası toplumca kabul edilmiş sınırlara saygı gösterilmesi ve içişlerine müdahale etmeme ilkesine bağlı kalınmasının taahhüt edilmesi,

5. Irak'ın geleceği için, ülkenin çok kültürlü, çok dinli ve farklı etnik grupları bir arada bulunduran karakterine saygı gösterilmesi, tüm grupların barış içinde bir arada var olması ve Iraklılık kimliğinin korunmasına gereken önemin atfedilmesi,

6. Diplomasi, kültür, bilim ve eğitim alanlarında öğrenciler ve kamu görevlilerine yönelik olarak değişim programlarının düzenlenmesinin teşvik edilmesi, yükseköğretim, teknoloji ve teknik bilgi paylaşımı konularında kurumlar arası iş birliğinin geliştirilmesi,

7. Diğerleri meyanında uluslararası ve bölgesel örgütler, komiteler ve görevler bünyesindeki adaylıkların desteklenmesi yoluyla siyasi eşgüdüm ve iş birliğinin sağlanması,

B. Ekonomi ve Enerji ile ilgili alanlar

1. Türkiye-Irak arasında stratejik ekonomik iş birliği ve entegrasyon anlaşmalarının 2008 sonuna kadar sonuçlandırılması,

2. Her iki ülke arasında turizmin gelişmesi için karşılıklı tur operasyonlarının kolaylaştırılması konusunda iş birliğinin teşvik edilmesi,

3. Her iki ülke vatandaşlarının ortak yararı için ticari ilişkileri zenginleştirmeye yönelik iş birliğinin geliştirilmesi amacıyla Türkiye ile Irak arasında Serbest Ticaret Anlaşması imzalanması,

4. Irak'ta serbest ticaret ve yatırım bölgelerinin oluşturulması ve ortak programın teşvik edilmesi ve komşu ülkeler arasında ticari ilişkilerin geliştirilmesi

Irak'taki istihdam ve yatırımların artmasına katkıda bulunmak üzere hem de komşu ülkeler arasında ticari ilişkilerin geliştirilmesi,

5. Irak vatandaşlarının ana ihtiyaç ve hizmetlerini karşılamak amacıyla yeniden yapılandırma çalışmalarında iş birliği yapılması,

6. Irak'ın tarımsal ihtiyaçlarının ve sulama dahil su ihtiyacının karşılanması için su kaynakları ve ziraat alanlarında iş birliğinin Türkiye'nin bu alanlardaki zirai gereksinimleri ve su ihtiyaçları göz önünde bulundurularak teşvik edilmesi,

7. Irak'ın Türkiye üzerinden Avrupa ile entegrasyonunun sağlanması amacıyla Irak ile ulaşım altyapısı alanında iş birliğinin sağlanması,

8. Her iki ülke arasında ekonomik ilişkilerin ve yatırımların artırılması için, kamu ve özel sektör kuruluşlarının her iki ülkede yatırım alanlarında iş birliğini arttırmaları yönünde teşvik edilmesi,

9. Her iki ülkede ilgili ekonomik ve mali sektörlerde faaliyet gösteren işletmeler arasında karşılıklı değişim programlarının başlatılması; ilgili finans ve bankacılık şirketlerinin alanlarında ortaklıklar geliştirmeleri hususunda çaba gösterilmesi.

10. Irak'ın serbest piyasa ekonomisine geçiş çabalarının ve Irak'ın ekonomik kalkınmasının yardım programları aracılığıyla desteklenmesi,

11. Türk ve Iraklı şirketler arasında ortaklıklarla enerji alanında iş birliği yapılması; Kerkük-Yumurtalık petrol boru hattının mevcut kapasitesinin artırılması ve Irak doğal gazının Türkiye üzerinden uluslararası pazarlara taşınması için bir boru hattı ağının inşa edilmesi,

12. Yeni sınır kapılan açılmasına ilişkin çalışmaların hızlandırılması.

C. Güvenlik ve askeri iş birliği alanları

1. Her iki ülkenin, topraklarının güvenliğine saygı gösterilerek, Irak ile Türkiye'nin, Irak'tan Türkiye'ye veya Türkiye'den Irak'a teröristlerin ve yasadışı silahların geçişini önlemeye yönelik ortak çabalarının desteklenmesi, ortak sınırları denetlemede Türkiye ile Irak arasındaki işbirliğinin güçlendirilmesi ve teröristler ve terörist örgütlerin mali, lojistik ve tüm diğer kaynakları dahil olmak üzere her türlü yasadışı ticaretin önlenmesi, şiddet ve terörü teşvik eden tüm söylemlerin kullanımının reddedilmesi,

2. Türkiye ve Irak Genelkurmay Başkanlıkları arasında Askeri Çerçeve Anlaşması'nın imzalanması,

3. “Türkiye Cumhuriyeti Genelkurmay Başkanlığı ile Irak Cumhuriyeti Genelkurmay Başkanlığı arasında İlkeler Bildirgesi”ne atıfla ve buna uygun olarak, Türk ve Irak Genelkurmay İkinci Başkanları arasında Iraklı subayların eğitime yönelik Askeri İş birliği Anlaşması'nın tamamlanması için devam eden iş birliğinin desteklenmesi,

4. Türkiye Cumhuriyeti ve Irak Cumhuriyeti arasında Terörizmle Mücadele Anlaşmasının tamamlanması,

5. Bölgeye barış ve istikrar getirecek muhtemel güvenlik düzenlemeleri hususunda iş birliği yapılması,

6. Savunma sanayi alanında ve yan sektörlerinde faaliyet gösteren kamu ve özel sektör şirketleri arasında ticari ilişkileri ve yatırım ortaklıklarını teşvik ederek savunma sanayi ile ilgili ticari ilişki ve yatırımların gelişmesinin sağlanması.

İş bu Ortak Siyasi Bildirge, 10 Temmuz 2008 tarihinde Bağdat'ta yapılmış ve imzalanmıştır.

ÖZGEÇMİŞ

Hüseyin ARAS, 1986 yılında Siirt’te doğdu. İlk ve ortaöğretimini Gaziantep’te tamamladı. Üniversite eğitimini Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi İktisat Bölümünde 2009 yılında tamamladı. Orta derecede ve İngilizce bilmekte ve Gaziantep’te yaşamaktadır. Yüksek lisans derecesini 2019 yılında “**Türkiye-Irak Ekonomik İlişkileri ve Gaziantep-Irak İhracatı**” konulu tezi ile Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İktisat Ana Bilim Dalı’ndan aldı. Hüseyin ARAS, 2011 yılından beri Gaziantep Su ve Kanalizasyon İdaresinde Müfettiş olarak görev yapmakta olup evli ve bir çocuk babasıdır.

VİTAE

Hüseyin Aras was born in Siirt in 1986. He completed his primary and secondary education in Gaziantep. He studied economy at the faculty of Economics and Administrative sciences at Gazi University 2009. He can speak english. He got his master degree at Institute of social sciences at Gaziantep University. He prepared his thesis about the economically relationship between Turkey and Iraq and Gaziantep and Iraqs international trade. Hüseyin Aras has worked as an inspector at water and sewerage administration since 2011. He is married and has a son.